

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK KADINININ SOSYAL VE SİYASAL GELİŞİMİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
C. Nergiz KAVRAYIŞ**

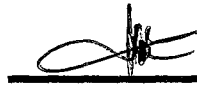
**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
DOKÜMAN YAYIN MERKEZİ**

Enstitü Ana bilim Dalı : TARİH
Enstitü Bilim Dalı : TÜRKİYE CUMHURİYETİ
TARİHİ

110051

Bu tez/20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Haluk Selvi
Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Fikri
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. H. Murat Akın
Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	II
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
ÖNSÖZ.....	V

GİRİŞ.....	1
------------	---

1.TANZİMAT DÖNEMİ VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ

KADIN HAKLARI.....	6
1.1.Tanzimat Dönemi (1839-1908) Eğitim.....	6
1.1.1.İlköğretim.....	7
1.1.2.Ortaöğretim.....	7
1.1.3.Mesleki Eğitim.....	8
1.2.Hukuki Düzenlemeler.....	8
1.2.1. Arazi Hukuku	8
1.2.2.Cariyeliğin Kaldırılması.....	9
1.2.3.Giyim Kuşamla İlgili Yapılan Değişiklikler.....	9
1.2.4.Mecelle.....	9
1.3.Kadın Cemiyetleri ve Faaliyetleri.....	10
1.4.Basın Hayatında Kadın.....	11
1.5.Meşrutiyet Dönemi (1908-1918).....	13
1.6.Meşrutiyet Dönemi Eğitim.....	15
1.6.1.İlk ve Orta Dereceli Okullar.....	15
1.6.2.Yüksek Öğretim.....	16
1.6.3.Mesleki Eğitim.....	16
1.7.Hukuki Düzenlemeler.....	18

1.8.Fikri ve Edebi Eserlerde Kadınlarla İlgili Düşünceler.....	19
1.8.1.İslamcıların Kadın Hakkındaki Düşünceleri.....	19
1.8.2.Batıcıların Kadın Hakkındaki Düşünceleri.....	20
1.8.3.Türkçülerin Kadın Hakkındaki Düşünceleri.....	21
1.9.Kadın Hareketleri ve Karşı Tepkiler.....	24
1.10.Kadın Faaliyetleri.....	26
1.10.1.Cemiyetçilik Faaliyetleri.....	26
1.10.2.Cemiyet Yönetmeliklerinde Kadın.....	34
1.10.3.Particilik Faaliyetleri.....	35
1.10.4.Osmanlı Meclislerinde Kadın Hakları Meselesi.....	36
1.10.5.Basın Faaliyetleri.....	36
1.10.6.Ekonomik Faaliyetler.....	39
1.11.Kadın Kıyafetleri.....	41
2.MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADININ ÇALIŞMALARI VE KADININ DURUMU (1919-1923)	42
2.1.Milli Mücadele Mitinglerinde Türk Kadını.....	44
2.1.1.İstanbul Mitinglerinde Kadınlarımız.....	44
2.1.2.Anadolu Mitinglerinde Kadınlarımız.....	49
2.1.3.Mitinglerin Özellikleri.....	51
2.2.Milli Mücadele Döneminde Kadın Cemiyetleri.....	52
2.2.1.Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti.....	53
2.2.2.İslam Kadınları Cemiyeti.....	53
2.2.3. Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi.....	54
2.2.4. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti.....	54
2.3.Milli Mücadele Basınında Türk Kadını.....	63

2.4.Cephede Türk Kadını.....	64
2.4.1.İstiklal Harbinden Önceki Mücahit Kadınlarımız.....	64
2.4.2.İstiklal Harbinin Mücahit Kadınları.....	67
3.CUMHURİYET DÖNEMİ (1923-1933) KADIN HAKLARINDAKİ GELİŞMELER.....	73
3.1.Kadının Medeni Durumu.....	76
3.2.Kadının Eğitimi.....	80
3.2.1.Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü.....	84
3.2.2.Latin Alfabesi'nin Kabulü	87
3.3.Kadının Ekonomik Hayata Katılımı.....	89
3.4.Cemiyetçilik Faaliyetleri.....	93
3.4.1.Türk Kadın Birliği Cemiyeti.....	93
3.4.2.Veremle Mücadele Cemiyeti.....	99
3.4.3.Çocuk Esirgeme Kurumu.....	100
3.4.4.Yardım Sevenler Cemiyeti	100
3.5.Kadın Kıyafetlerinin Düzenlenmesi.....	100
3.6.Bir Türk Kızının Dünya Güzeli Seçilmesi.....	103
3.7.Türk Ocaklarının Kadın Haklarının Kazanılmasındaki Rolü.....	105
3.8.Türk Kadını'nın Siyasi Haklarını Kazanması.....	105
4.1933 SONRASI TÜRK KADINI.....	112
4.1.Siyasi Gelişmeler.....	112
4.2.İlk Türk Kadın Pilot.....	115

4.3.Eğitim ve İş Hayatı.....	116
------------------------------	-----

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	119
------------------------	-----

KAYNAKLAR.....	122
----------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	125
---------------	-----

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
S.C.F.	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
D.İ.E.	: Devlet İstatistik Enstitüsü
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
A.K.M.V.C.	: Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

ÖZET

Bugün geniş haklara sahip olan Türk kadınının, geçmişten günümüze geçirdiği evreleri incelemek için bu çalışma yapılmıştır. Kadın haklarının kazanılmasındaki aşamaların adım adım incelenmesi tezin konusunu kapsamaktadır.

Kadın hakları konusunda, eski kavimlerden örnek vermek gerekirse, Hititlerde kralın eşi, kralın mührünün yanına, kendi mührünü basma hakkına sahipti. Bu olay kadına tanınmış siyasi hakkın en iyi kanıtıydı.

Türk Devletlerinde bir çok hakka sahip olan kadın, İslamiyet'in benimsenmesinden sonra geri planda kalacaktır.

Osmanlı Devletinde yaşayan kadınlar, diğer İslam ülkelerindeki kadınlara kıyasla daha özgür yaşamakta idiler. Tanzimat Döneminde Türk kadınına devlet eliyle mesleki ve kültürel açıdan eğitim kapıları açılmıştır. Meşrutiyet Döneminde bu haklar daha da genişletilmiştir.

Milli Mücadele Döneminde Anadolu'da ki kadınlar cephe gerisinde çalışmış, vatanın işgaline karşı vatanını savunmaktan geri kalmamıştır.

Cumhuriyet Döneminde ise, Türk kadını haklarını tam anlamıyla kazanıyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı inkılaplar sayesinde, artık kadın erkeğinin tek eşi, babasının mirasından hak alan bir çocuğu, eğitim alanında da çağdaş bir kadın olmuştu. Kadın Cemiyetleri ile Uluslararası alanda da söz sahibi olmaya hak kazanan kadınlar, Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni siyasi haklarıyla dünya platformunda yer aldılar.

SUMMARY

This study was done to examine the periods Turkish women have had so far. To examine the degrees which have been gained in women's rights step by step is the topic of this thesis.

In Hitits, the King's wife had the right to stamp with a seal of her own signet – ring beside her husband's seal. This event was the best proof of the political right which was given to the women .

The women who had got lots of rights in Turkish states moved backward after Turks accepted the Islam.

The women who lived in the Ottoman Empire lived more freely than the other women who lived in other Islam States by the help of the Ottoman government, professional and cultural education possibilities were provided to the women who lived during the political reform in 1839, and in the period of the Constitutional Government these rights were expanded more.

During the national war the women who were in Anatolia struggled behind their men to defend their country against occupation.

In the Republic Period Turkish women had completely gained their rights. By the help of the revolutions Mustafa Kemal Atatürk did, the woman was the single wife of her husband and the woman was a child who could get inheritance from her father any more and also in the educational area, the woman was contemporary now. By the women associations, the women who gained right to in the International area took part in the world platform with their new political rights after the Republic was declared.

ÖNSÖZ

Eski Türk devletlerinde geniş haklara sahip olan kadınlar, miras ve mülk edinme haklarına sahip oldukları gibi, içlerinde devlet siyasetine yön verenler bile vardı.

Ancak X.yy.dan itibaren İslamiyet'in benimsenmesi kadınları toplum hayatından uzaklaştırmış, kadın haklarını sınırlandırmıştır. Bu durum, İslam dininden değil, İslam dininin yanlış bir biçimde yorumlanmasındandır.

İslamiyet üzerindeki Arap ve İran etkisi, daha sonraları yerini yavaş yavaş Türk geleneklerine bırakmış, Osmanlı Devleti'nde kadınlar sosyal ve kültürel alandaki rollerini sürdürmüşlerdir.

Tanzimat Fermanı'nda kadınlara ait özel bir hüküm olmamasına rağmen, halk içinde başlayan batılılaşma anlayışı dolaylı yoldan kadının yaşayışını da etkilemiştir. Meşrutiyet Dönemi'nde, siyasi kargaşa içinde kadın hareketleri de yerini aldı. Kadınlara ilgili tartışmalar büyürken, Türk kadınının sosyal hayattaki yeri de büyümeye başladı.

Milli Mücadele Döneminde kadınlar vatanın kurtarılması ve milli mücadele ruhunun halka aşılması konusunda, önemli roller üstlenirken, milli mücadele ruhunun birer temsilcisi oldular.

Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk önderliğinde, çağdaşlaşma alanında yenilikler hızla yapılırken, kadının yeni haklara sahip olacağının ilk işaretleri veriliyordu.

Tez hazırlanırken bu konu ile ilgili yazılmış; kitap, makale ve ansiklopedilerden yararlanılmıştır. İmkanlar elverdiğince birinci el kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında bana yardımcı olan, Sayın hocam Prof. Dr. Mehmet Alpargu'ya, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Haluk Selvi'ye , tez çalışmalarımda yardımcı olan bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

“Eşit hak eşit mesuliyet” prensibini benimseyen hak ve vazife sahibi olarak doğan bu günün gençliği bu durumu tabii bir hal olarak telakki etmektedirler. Madalyonun ters bir tarafı, yani bu hakların olamayacağını dahi düşünmek istemezler[İnan,1968:243].

Türkiye’de bugün kadınlar dünyanın en gelişmiş ülkelerindeki kadınlarla aynı haklara sahiptir. Ancak bugünkü duruma ulaşmadan önce kadın hakları alanında asırlar boyunca çeşitli aşamalardan geçilmiştir.

Bu fikre göre kadın hakları meselesinin bir tarihçesini yaparak bugünkü durumunu aydınlatmak gerekir[Tuncer,1989:164-165].

Eski kavimlerde kadının durumu ne idi?

Anadolu’da en eski örnek olarak Hitit Hükümdarı Hattuşil ile Mısır Kralı 2. Ramses arasında aktedilen muahede de (M.Ö.13. asır) Hattuşil mührünün yanında kraliçe Dudu Hegan’ın da mührünün bulunması hakimiyet hakkının sembolik dahi olsa eşitliğini göstermektedir. Çünkü mukabil tarafta sadece Mısır Kralının ismi konmuştur. Bu tarihi vesika Türkiye’de en eski devlet kurmuş olan Hititlerin hükümdar zevcelerine tanımış olduğu siyasi hakkı belirtmektedir[İnan,1968:245].

Eski Türk ailelerinde bir kız evladın dünyaya gelişi diğer bazı kavimlerde olduğu gibi mutsuz bir olay veya şerefsizlik sayılmaz,aksine bazı kadınlar kendilerine bir kız evlat vermesi için Tanrıya yalvarmalarını Oğuz Prenslerinden dilerdi [Doğramacı,1997:3].

Türk devletlerinde Hatunlar söz sahibi idiler. Aralarında devlet siyasetine yön verenler, devlet reisliği yapanlar vardı.Ayrı sarayları ve ‘buyrukları’ bulunan Hatunlar genelde devlet meclisine katılırlar, bazen elçileri ayrıca kabul ederlerdi[Kafesoğlu,1993:258].

Eski Türklerde (pederşahi,babagil) aile düzeninin olmayışı kadının toplum içindeki yerinin ve görevinin önemini gösterir[Perin,1981:120].

Bu dönemde aile içerisinde önemli bir mevkiye sahip olan kadının miras ve mülk edinme hakkı vardı. Boşanma eski Türk geleneklerine göre erkeğin hakkıydı, kadın boşanma halinde 'mahr' denilen bir miktar para veya mülk isteme hakkına sahipti [Doğramacı,1997:5].

Eski Türklerde, ölen kardeşin dul kalan eşi veya üvey anneyle evlenme geleneği (leviratus) de görülmekteydi. Bunun gayesi kadınları himaye etmek ve aile mülkünün parçalanmasını önlemektir. Ancak kadın evlenme sırasında aldığı 'kalıngı' iade ederek bu evliliği reddedebilirdi.

Kadınların Asya Hunlarından beri ata binip, ok attığı, top oynama , güreş gibi ağır sporları yaptığı savaşlara katıldığı tespit edilen, namus ve iffetine düşkünlüğü yabancı kaynaklarda bilhassa belirtilen Türk kadını itibar sahibi olup, muharebede düşman eline geçmesi büyük zillet sayılırdı [Kafesoğlu,1993:217].

İslamiyet'in X.yüzyıldan itibaren yeni bir din olarak benimsenmesi, kadın yaşamında bazı değişikliklere sebep olmuştur. Kadınlar İslamiyet öncesi sahip oldukları mevkileri kaybederek toplum hayatından uzaklaştılar[Kaplan,1998:1].

İslam kültürü içinde erkeklerin durumu değişir. Kadın Ortaçağ Hristiyan aleminde olduğu gibi sadece anne olarak sayılacak ve saygı görecektir.

İslamiyet Arap ülkelerinde doğmuştur ve bir dereceye kadar onların gelenek ve göreneklerinin etkisi altında kalmıştır. Türk halkı tarafında İslam dininin kabulüyle Arap ve Fars gelenekleri Türk toplumuna girmeye başlamıştı. Arap ülkelerinde kadın bir sürüden farksızdı. Bir erkek istediği sayıda kadınla evlenebilir, isterse onları öldürülebilir, kız çocuklarını diri diri gömebilirdi. Kadınların erkeklerle eşit yaratılmadığı ve yalnızca kadın olmaları nedeniyle zekadan yoksun oldukları inancındaydılar[Tuncer,1989:164].

Kadını tanımlamak için "Saçı uzun aklı kısa" deyimini yaygınlaştırmıştır. Bu tutumu, XI. yüzyılda Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmış olan "Kutadgu Bilig" gibi İslam ede-

biyatının ilk örneklerinde bile görmek mümkündür. Eserde “Kız çocuğu dünyaya getirmemeye gayret edilmelidir. Şayet doğacak olursa öldürülmesi daha isabetli olur” denmektedir[Doğramacı,1997:8].

Yanlış anlaşılmalara neden olmaması için şunu da belirtmek gerekir ki bu tür davranışların altında yatan neden İslam dini değil, İslamiyet’in yanlış biçimde yorumlanmasıdır. Bu yorumlar İslamiyet’in ruhuna ve amacına uygun bir şekilde yapılmamıştır[Tuncer,1989:164].

İslam hukukuna göre aile hayatı poligami yani çok kadınla evliliği kabul etmiştir. Ancak eşler arasında mutlak adaletin uygulanması şartıyla, boşanma durumunda erkek kadına nafaka ödemekle yükümlüdür[İnan,1973:60].

Eşlerin ihaneti halinde her ikisine de aynı ceza uygulanır.Miras kadına 1/3 hisse kadardır .

İslamiyet’te kadının sosyal ve siyasal hayata katılımı konusunda açık hüküm bulunmamakla birlikte, çeşitli sahalardaki faaliyetlerinin hoş karşılandığı görülmektedir. Mesela; Hz.Muhammed’in eşlerinin ve kızlarının savaşlarda mücahide olarak veya geri hizmetlerde görev aldıklarını biliyoruz. Hastalara bakma ve yardım amacıyla ilk kadın topluluğu bu devirde oluşturulmuştur[Kurnaz,1990:3].

Kadın da erkek gibi malını tasarruf eder, kendi cemiyetlerine giderek konferans verebilir ve dinleyebilir. İsterse evlendikten sonra da mümkün olduğu ölçüde ilim tahsil edebilir. Şariat buna mani değil teşvik edicidir[Safa,1981:58].

XIII.yüzyılda yaşamış olan Mevlana der ki; “Kadınlar akıl ve gönül sahiplerine göre pek üstün sayılırlar cahillere göre değil. Kadın Tanrı nurudur, sevgili değil. Yaratıcıdır, yaratılmış değil”[Doğramacı,1997:7].

İnsanları asıl ve gerçek din kurallarından saptıran İslam yasalarının yanlış yorumu ve yanlış uygulanması olmuştur.

Üzerinde Arap ve İran geleneklerinin geniş etkisi bulunan İslam kültürü daha sonra yavaş yavaş Türk geleneklerinin etkisinde kalmaya başlamıştır.

Bir Türk İslam Devleti olan Selçuklularda kadınlar sosyal ve kültürel hayattaki rolleri giderek azalsa da bunu sürdürürler. Bu dönemde “Terken” ünvanlı hükümdar eşleri askeri ve siyasi güce sahiptiler. Terkenlerin kendilerine ait yurtluk vilayetleri, bunları idareye memur divan teşkilatları, askerleri ve kendi hazineleri için gelirleri vardı.

Dulkadir Beyliğinde de kadınlardan oluşan sayıları otuz ile yüz bin arasında değişen Türkmen kadın kuvvetinden bahsedilmektedir[Kaplan,1998:1]. Ayrıca Selçuklu hükümdarlarına mensup kadınların, namlarına abide ve türbeler yaptırdıkları bilinmektedir[İnan,1968:245].

Osmanlı Devletinde eğitime önem vermek, hatta çağın hemen hemen tüm İslam ülkelerindeki görünümün tersine kız çocuklarına bile okuma-yazma belletmek onlar için eğitim kurumları açtırmak (sıbyan) eski Türk törelerinin bir ürünü de sayılabilir[Doğramacı,1997:19].

Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileyiş döneminde kadının toplumdaki statüsü tamamıyla değişmiştir. Evlilik ve boşanma konularındaki dini kurallar, kadının aleyhine dönüşmüş miras ve mahkemedeki tanıklık alanlarındaki geleneksel hakları ise hemen hemen ortadan kaldırılmıştır. Kadınların refakatsiz olarak sokağa çıkmaları yasaklanmış, vücutlarını tamamiyle örten “çarşaf” denilen bir manto giymek ve üzerini örten “peçe” takmak zorunda bırakılmışlardır. Kadınlar nüfus sayımlarına dahil edilmemekteydi ve erkeklerle birlikte sosyal hayata katılmazlardı. Tiyatrolarda ve toplu taşıma araçlarında kadınlar için ayrı yerler ayrılmıştı.

Genellikle kadınlar sadece dua öğrenmek için yedi-sekiz yaşlarına kadar okula gidebilmekteydiler. Hemen hemen tüm meslekler onlara kapalıydı[Tuncer,1989:165].

İran ve Bizans bünyesinden gelen harem yaşamının saraya girmesi, sarayın XV.yüzyılda padişahın emriyle, haremlik ve selamlık olarak bölünmesine neden oldu.

Osmanlı sarayının haremî Osmanlı Toplumunu temsil etmekten uzaktır. Harem çok iyi düzenlenirken kadınlar yeteneklerine göre ayrılırdı. Gayet iyi yetiştirilen bu kadınların zeki ve becerikli olanları kısa zamanda yükselerek önemli görevlere gelir ve özellikle sultana yakın olan kadınlarla, erkek çocuk sahibi olanlar siyasi güce erişirdi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Bacıyan-ı Rum adı verilen kadınlar teşkilatı bulunmaktadır. Ahiliğin kadınlar kolu olarak nitelendirilen bu teşkilatın daha çok uçlardaki Türkmen aşiretlerinin silahlı savaşı kadınlarından oluşturduğu söylenmektedir. Anadolu Beyliklerinde de mevcut olduğu söylenen bu kadın teşkilatlarının askerlerin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılayıp, savaşlara katıldığı yazılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında kuruluştaki aktif roller oynayan Türkmen bey ve hükümdar kadınları harem yaşantısının benimsenmesi üzerine geri planda kalmışlardır[Kaplan,1998:2-5].

İstanbul'un fethinden sonra Türk toplumu kesinlikle 2 tabakaya ayrılır.

- 1.Sultan ve yüksek memurlar, evlerinde haremağası anlayışını uygular, poligami sistemi yaygınlaşır.
- 2.Saray hayatı dışındaki Osmanlı Türkleri ise eski Türk geleneklerini korumuşlardır.

Kadınlar peçeli oldukları halde oldukça serbestti. Poligami sistemi nadiren uygulanır. (Bazen iki kadının birleşip kocalarını cezalandırdıkları bile görülür.)

Kanuni Sultan Süleyman'ın karısı Hürrem Sultan soylu prensesler için "kafes sistemini" bulur ve böylelikle bazı konularda, onlara etki altında bırakma olanağı verir. Bu durum yabancı kültürlerin bir millet üzerindeki olumsuz etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Kadınlar eğitim hizmetinde çok önemli rol oynamışlardır. Camiye bağlı okullar kadınların buluşudur. Kadınların eğitimlerini yüklenmişlerdir[Doğramacı,1997:8].

1. BÖLÜM

TANZİMAT DÖNEMİ VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN HAKLARI

18. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda. devlet adamları sosyal, ekonomik ve kültürel sistemi değiştirmek zorunluluğunu duymuşlar ve böylelikle “Batılılaşma” hareketlerini başlatmışlardır[Tuncer,1989:165].

Türkiye’yi Batıya yönelten hareketlerin başında 3 Kasım 1839 tarihinde, Abdülmecid tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı gelir[Armaoğlu,1999:220].

Tanzimat’ın ilanı ile birlikte Osmanlı’yı değiştirmek ve batılılaştırmak için harekete geçen çevrelerce “ Müslüman kadının , geri kalmışlığın simgesi haline geldiği savunuldu ve Batı’da Avrupalı kadınlara tanınan hakların Müslüman kadınlara da tanınması gerektiği” ileri sürüldü [Kaplan,1998:7].

Tanzimat, Osmanlı Devleti’ne Batı anlamında bir düşünce ve yönetim şekli getirmek için Avrupa’dan esinlenerek yapılan programlı bir yenilik ve kültür hareketidir [Uçarol,1995:180]. Böyle olduğu halde Tanzimat Fermanı’nın metni incelenirse “kadınlar” için özel bir kayıt yoktur. Kadın konusuna değinilmez.Fakat Tanzimat’ın ülkede yaşayanların kafalarına getirdiği yenilik ve batılılaşma anlayışının dolaylı yoldan kadınlarımızın yaşayış statüsüne etki yaptığı görülür[Göksel,1993:133].

1.1.TANZİMAT DÖNEMİ (1839-1908) EĞİTİM

Tanzimat’la birlikte Batı’nın her alanda görülen etkileri Türk kadını açısından da bazı yenilikler getirmiştir. Mesela Fransa’nın “Duruy Kanunundan” etkilenecek hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile, kızlar için öğretmen okulu açılması, rüşdiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmıştır.Kısacası Tanzimat Dönemi Türk kadınına devlet eliyle mesleki ve kültürel açıdan eğitim kapılarının açıldığı bir dönem olmuştur[Kurnaz,1990:111].

Kız çocuklarının eğitimi etkili bir uygulamaya dönüştürülmesi bile kanuna bağlanması bile Tanzimat Devrinin bir başarısı olarak yorumlanabilir.

1.1.1.İlköğretim

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre ; kız çocuklarının 6 ile 11 yaşları arasında sıbyan mekteplerine devamı zorunluluğu (Nizamnamenin 9. mad.) vardır. Her mahalle ve köyde bir, gerekirse iki mahalle veya köyde bir sıbyan mektebi yaptırılacak Müslüman ve Hristiyan çocuklar ayrı ayrı okuyacaklardı. Okulun bakım masrafı ve öğretmenlerin maaşları o bölgede oturan kişiler tarafından karşılanacaktı. Bu okulların eğitim süresi 4 yıl olacak, müslüman çocuklara Kur'an tecvit, ahlak gibi dini dersler ile matematik ve Osmanlı Tarihi dersleri okutulacaktı. Bir yerde iki sıbyan mektebi varsa, biri kız öğrencilere ayrılacak, okul tek ise kız ve erkek öğrenciler aynı okulda, ayrı sınıflarda okuyacaklardı[Doğramacı,1997:20].

İlköğretim mecburiyetinin 1876 Kanun-i Esasi'sinde anayasa maddesi olarak yer aldığı görülür. Kız ve erkek çocuklar için eşit eğitim hukuken mümkün kılınmıştır.1881 tarihinde İstanbul'da 122 erkek sıbyan mektebinde 5718 erkek öğrenci bulunurken, 95 kız sıbyan mektebinde 3819 kız öğrenci bulunmakta idi.

1.1.2.Ortaöğretim

Kızlara ortaöğretim imkanı ilk defa Tanzimat devrinde sağlanmıştır. 1859 tarihinde İstanbul'un Sultanahmet semtinde ilk kız rüşdiyesi açılmıştır. İlk erkek rüşdiyesi ise 1847'de açılmıştır[Kurnaz,1990:13-16]. 15 yıllık süre içinde okul sayısının %25, öğretmen sayısının %40 oranında artış gösterdiği bilinmektedir.İstanbul dışındaki ilk kız rüşdiyelerine 1883- 1884 yılına ait kaynaklarda rastlanmaktadır.

Kızlar için ilk idadi, II. Abdülhamit döneminde 13 Mart 1880'de açılmıştır. Fakat okul sayısı çok sınırlı kalmıştır. Bu durumun en önemli sebebi, okula ilginin fazla olmamasıdır. Çünkü kızlar, idadi okuyacak yaşa gelinceye kadar evleniyorlardı. Evlenmeseler bile halk kızlarını o yaşta okula göndermek istemiyordu[a.g.e.,s.22-26]. Kızlar idadi tahsiline gerçek anlamda ilk kez II.Abdülhamid döneminde başlayabileceklerdir[Doğramacı,1997:21].

1.1.3.Mesleki Eğitim

-Ebe Mektebi :

Kadınların toplu olarak eğitilmesi ilk defa Tanzimat döneminde düşünülmüştür. [Göksel,1993:135]. Tıbbiye mektebinde, ebelik kursları açılması için hekim başı tarafından 1842’de hükümete bir tahrir verilmiş ve kabul edilmiştir.Bu durumda ebe mektebi mezunlarını Osmanlı İmparatorluğunda mesleki eğitim gören ilk kadınlar olarak kabul etmekteyiz[Kurnaz,1990:28].

-Kız Sanayi Mektepleri :

Kız sanayi mektepleri, hanımların el becerilerini geliştirmek ve bunlardan ekonomik fayda sağlamak amacıyla açılan okullardır. Mithat Paşa’nın 1848’de ordunun dikim ihtiyacını karşılamak üzere, öksüz kızlar için açtığı ıslahhane; kız teknik eğitiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

II. Abdülhamid döneminde kız sanayi mekteplerinin sayıları arttırılmak istenmişse de , istenen neticeye ulaşılamamıştır. Bu okullar hep kısa ömürlü olmuştur. Bunun en önemli nedeni sanayi mekteplerinin, diğer okullara göre daha masraflı olması idi.

-Dârümuallimât :

İstanbul Kız Öğretmen Okulu (Dârümuallimât) 26 Nisan 1870’te açılmıştır. Eğitim süresi 3 yıldır. Mezunlara, yeteneklerine göre sıbyan mektebi, yada rüşdiye öğretmenliği diplomaları verilmiştir. Bu okul 1914’te İstanbul’da İnas Darül- Fünun’u açılınca kadar, kızlar için tek yüksek öğretim kurumu olma özelliğini korumuştur[Doğramacı,1997:22]. Dârümuallimât mezunları devletin ilk kadın memurları olma bahtiyarlığına erişmişlerdir[Kurnaz,1990:38].

1.2. HUKUKİ DÜZENLEMELER

1.2.1. Arazi Hukuku

Konu arazi olunca, örfi hukukun ağırlık kazandığı , şeriattan uzaklaşıldığı dikkati çeker. 1846-1847 ‘de alınan yeni bir kararla, kız evladında erkek evlat gibi babasının

arazisini ivazsız sahip olabilmesi hakkı sağlandı.Üstelik arazi kız ve erkek kardeş arasında eşit olarak paylaşılacaktı. Yine bu kanunname ile, annenin arazisi de kız ve erkek evlada eşit şekilde geçecekti[Kurnaz,1990:39-44].

1.2.2.Cariyeliğin Kaldırılması

Harplerde esir edilen veya para ile satılan kadınlara “Cariye” erkeklere “Köle” deniyordu. Osmanlı sarayında adeta saltanat sürmüş olan Hürrem Sultan, Kösem Sultan gibi hanımlar hep cariyelikten yetişmişlerdir.

Tanzimat döneminde cariyelik yasaklanmış, fakat cariyeliğin kaldırılması sadece kağıt üzerinde kalmıştır. Zira saltanatın kaldırılmasına kadar, sarayda çok sayıda cariyeye olduğu bilinmektedir.

1.2.3.Giyim Kuşamla İlgili Yapılan Değişiklikler

Osmanlıların, Tanzimat öncesinde ve sonrasında İslam hukuku’ndan uzaklaştıkları dikkati çeker. Önceleri örfi hukuk ağır bastığı halde, Tanzimat sonrasında batı etkisi hissedilmeye başlar.

Örneğin; Lale Devrinde III.Ahmet Müslüman kadınların Hristiyan kadınlara özenerek açık ve süslü elbiselerle dolaşmalarını yasaklamıştı. III.Mustafa da hanımların emirlerine uymadığını belirterek koyu renk çarşaf giyinmiş ve siyah tül örten kadınların matem tutan Hristiyanlara benzediklerinden çarşaf giyilmesini yasaklamıştı.

Ayrıca bu dönemde evlenen kızlardan alınan “Gelinlik” vergisi de kaldırılır [Göksel,1993:133].

1.2.4. Mecelle

Başkanlığını Ahmet Cevdet Paşa’nın yaptığı bir komisyon 1868- 1876 yılları arasında çalışarak “Mecelle” adı verilen İslam dünyasındaki ilk medeni kanun ve borçlar kanununu hazırladı. Mecelle gerçek bir medeni kanun niteliği taşımamaktadır. Sorunlar fıkıh kurallarına göre çözülmüş, her alanda bir kanunlaştırmaya gidilmemiştir [Üçok, Mumcu, Bozkurt, 1996:290].

99 maddelik genel hükümlerle, 16 kitaptan oluşmaktadır. Mecellenin Hanefi hukuku ilkelerine göre hazırlanmış olması ülkedeki diğer sünni mezhep yandaşı Osmanlılar için sakınca oluşturmuştur[Bozkurt,1996:163].

Bu eksiklerine karşılık mecelle hukuk tarihi bakımından son derece önemli bir kanundur. Bu, islam hukukunda borçlar kanunu ve kısmen medeni kanun olarak ve oldukça sistemli biçimde yapılan ilk düzenlemedir. Darmadağın, systemsiz, nerede bulunacağı bilinmeyen İslam hukuku kurallarının bir bölümü, Batı kanunlarının tekniğine uygun biçimde uygulanmaya başlanılmıştır. Ayrıca maddeler son derece veciz ve açık yazıldığından düzenlenen kanunların uygulanmasında büyük kolaylık ve kesinlik getirmiştir. Mecelle 1926'ya kadar Türk topraklarında ve Osmanlı Devletinden ayrılan Arap ülkelerinde uzun süre uygulanmıştır[Üçok, Mumcu, Bozkurt, 1996:163].

Tanzimat dönemi hukuk açısından Batı ile İslam hukuku arasında bir geçişi yaşamaktadır. Devlet henüz kararsızlık içindedir. Köklü değişiklikler ancak Cumhuriyetle gerçekleşecektir.

1.3.KADIN CEMİYETLERİ VE FAALİYETLERİ

Osmanlı Devletinde ilk kadın birliği (Derneği) savaş yaralılarına yardım amacıyla “Cemiyet-i İmdadiye” adıyla 1867’de kuruldu.Yazar Fatma Aliye kuruculara liderlik yaptı [Göksel,1993:136].

Diğer bir cemiyette “Yaralılara Yardım Komitesi”dir. 1876’da Bosna ve Sırbistanda ki savaş sebebiyle İstanbul’a gelen yaralılara yardım amacıyla kurulmuştur. Komitenin başkanlığını Mithat Paşanın eşi yapmıştır.

Yardım amacıyla kurulan kadın cemiyetleri başta sargı bezi olmak üzere çeşitli yardım malzemeleri, askeri yiyecek, giyecek, para toplamış ordunun ihtiyacını karşılayacak kampanyalara ağırlık vermiştir[Kaplan,1998:37].

1.4.BASIN HAYATINDA KADIN

Kadınlar için bu dönemde yayın hareketleri pek canlıdır.Türk kadınının yetişmesi ve batıya açılmasında büyük payı olan gazete ve dergiler şunlardır ;

-Terakki: 1868'den 1871'e kadar çıkan " TERAKKİ" adı altındaki gazetede kadın yazıları ve kadın hayatına ait makaleler bulunmaktadır. Gündelik siyasi gazetedir[İnan,1968:246].

-Mukedderat: (1868) Evlilikte çok eşliliğe karşı çıkmış, tek eşliliği savunmuştur.

-Şükufezar: (1886) Dergideki yazılar, kadın erkek eşitliğini savunmaktadır.

-Hanımlara Mahsus Gazete: (1893 – 1907) Resimli olarak yayınlanmıştır. Moda, dikiş, çocuk bakımı konuları hakkında bilgi vermektedir[Kaplan,1998:10-23].

Bu dönemde kadının eğitilmesini, sosyal hayata katılmasını, çalışmasını, idari ve siyasi hayatta yer almasını isteyen yazılar, yayınlar oldukça fazla yer almıştır. Kadın hakları meselesi sürekli "Çok eşlilik, Evlenme, Boşanma, Eğitim, Çalışma" şeklinde gündeme getirilmiştir.

Yayınlarda; tamamen batılılaşmaya, batının her türlü değer ve yargılarının alınmasına karşı olan yazılar da yayınlanmıştır. Bu yazılarda milli değerlere ve milli şüura sahip kadınların, toplumu geliştireceği fikri ileri sürülmektedir. Bu dönem yayınlarında "Din ve Kadın Hakları" konusu en fazla tartışılan meseleler arasında yer almıştır.Avrupalı kadınların sahip olduğu hakların ve serbestliğin Müslüman kadınlara da tanınmasını isteyenlere karşı " Bu haklara dinimiz izin vermez, Müslüman kadının konumu Kur'an da belirlenmiştir" görüşünü savunanlar da olmuştur. Bunlar kadın hakları aleyhinde sert yazılar yayınlarak saldırılarda bulunmuşlardır. Kadınlar lehinde istekte bulunanları dinsizlikle, hafif meşreplikle suçlayan yazılar yüzünden ılımlı olan tartışmalar zamanla sertleşmiştir.

Bir grup yazar da “Kabahat İslam da değil, onu gerektiği gibi anlayıp yorumlayamayan Mmüslümanlardır.Kadının geri kalmasında sebep din değildir.İslamiyete sonradan giren yabancı kültürlerden etkilenen İslami topluluklar kadına bu kültürlerin geleneklerini dini kurallar diye sunmuşlardır. Bu yanlıştır, yapılacak ıslahatlarla bu durum kadınlar lehine düzeltilebilir” düşüncesini savunmaktadır.

Birçok konuda olduğu gibi, kadın meselesinde de tabandan gelen bir hareket söz konusu değildir. Aydınlar bu konuda da topumu yönlendirmeye çalışmışlardır. Bütün bunlara rağmen kadın meselesi dar bir çerçeve içinde daha çok aydınların tartıştığı bir konu olmaktan ileri gidememiştir. Fakat bu tartışmaların yeni hukuki düzenlemelere zemin hazırladığı unutulmamalıdır[Kurnaz,1990:57].

Edebi Eserlerde Kadın :

Tanzimat dönemi, Türk kadını için bazı konuların kaleme alınmaya başlandığı bir zaman olmuştur. Bu dönemde kısmen batı etkisiyle kadının toplum içindeki yeri tartışma konusu olmuştur.

Tanzimat döneminde kadın meselesiyle ilgili fikirleri, ileri süren hanım yazarların çıkması bu dönemin özelliğidir. İlk kadın romancımız Fatma Aliye (1864- 1936) ilk kadın (Türk) romanını “Mukadderat”ı yayımlar. Bunu kadın sorunlarını inceleyen; “Taaddüdüzevecat ” ve “ Nisvan-i İslam” izler[Göksel,1993:135].

Bazı yazarlarca kadının eğitiminin ön plana çıkarılması istenir (Namık Kemal, Ahmet Mithat, Abdülhak Hamit, Sami Paşazade Sezai) kadınlara sosyal haklar verilmesinin İslamiyete aykırı olduğu iddiaları yine İslamiyetten getirilen delillerle çürütülmeye çalışılır[Kurnaz,1990:45].

Namık Kemal: Avrupa seyahatleri sırasında, çağdaş batı düşünür ve yazarları ile tanışır. Bu gözlemler onun 1870’de İstanbul’a döndüğünde kadın hakları sorunu ile daha çok ilgilenmesine sebep olur. Eserlerinde Türk toplumunda hakim olan kadın- erkek eşitsizliğini çeşitli yönlerden inceler ve eleştirir. İntibah ve Gülnihal gibi eserlerinde kadının durumunu yazar. Yazara göre : Kadın ancak kendi yeteneklerini anladığı zaman

ülkesine, milletine ve ayrıca ailesine iyi ve yararlı hizmetlerde bulunabilir [Doğramacı,1997:32].

Şemseddin Sami : “Kadınlar” adlı kitabı Türk kadınının statüsü üzerinde yeni görüşleri kapsar. Kadınların eğitim ve öğretim görmeleri, iş hayatına girmeleri gibi ileri iddialarda bulunur.

Bu dönemde kadınlarımızda Batı dillerini, özellikle Fransızca’yı öğrenme merakı başlamıştı. Fransız edebiyatının etkisiyle şiirler yazan ilk kadın şairimiz Migen Hanım (1856-1918) Fransızca’dan tercümeler de yapar[Göksel,1993:136].

1.5. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1918)

II. Abdülhamid döneminde yaşanan 1876-1908 tarihleri arası aynı zamanda tarihe bir istibdat (baskı) rejimi olarak geçmiştir. Bu rejime karşı olan Jön Türklerin çabası ile 24 Temmuz 1908 günü 1876 Anayasasının yeniden yürürlüğe konulduğu ilan edilerek, II. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu[Armaoğlu,1999:603].

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı İmparatorluğu yeni ve önemli, iç ve dış sorunlarla karşılaşmaya başladı.

İmparatorluğun dağılışının habercileri şu olaylardı: Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. (5 Ekim 1908) , Girit Yunanistan’a bağlandığını ilan etti, Avusturya Bosna Hersek’i ilhak etti, Ermeni sorunu (1908-1914) ortaya çıktı [Kurnaz,1990:61]. 1911’de İtalya Trablusgarp’a girdi, 12 Adalar elden çıktı (1912) Aynı yıl Balkan savaşları oldu. Türkiye Edirne’ye kadar geriledi. Balkan Harbinin yaraları sarılmadan devlet I. Dünya Harbiyle yüz yüze kaldı.

Ülke içindeki çalkantılar ; İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı muhalefet olan kişilerce (13 Nisan 1909) 31 Mart Vak’ası gerçekleşti. II. Abdülhamid tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat getirildi[Uçarol,1995:414]. 1908-1909 yıllarında Jön Türkler arasındaki ayrılıklar su yüzüne çıktı. Bunun sonucunda İttihat ve Terakki dışındaki

farklı siyasi yapılanmalar 1911’de Hürriyet ve İtilaf Fırkasını ortaya çıkardı. V. Mehmet Reşat istikrarlı bir çalışma gösteremedi. 23 Ocak 1913 günü İttihatçıların bekledikleri gündü. Baskın bir hükümet toplantısı sırasında yapıldı. Baskıncılar, kelleyi koltuğa almış İttihatçı erkânı ve onların gözü kara fedailerinden oluşuyordu. Bunlar, Talat, Enver, Yakup, Cemil Beylerdi.[Özden,2000:151]. Bab-ı Ali Baskını ile İttihat ve Terakki’nin genç ve tecrübesiz kadrosu iktidarı üstlendi.

Bütün bu siyasi kargaşa içinde kadın hareketleri de yerini almaya başladı. Kadınlarla ilgili tartışmalar hız kazandı. Türk kadınının sosyal hayattaki yeri de büyümeye başladı[Kurnaz,1990:61].

XX.yy’ın ilk çeyreği içindeki, kadın hareketlerini II. Meşrutiyet biraz kamçılar, fakat aslında II. Meşrutiyeti hazırlayan ilan eden ve uygulayanların planlarında da bir “Kadın Reformu” fikir ve isteği yoktur. Buna rağmen bu dönemin kadın statüsünün geleceği için gerekli ortamı hazırladığı da muhakkaktır. Ancak bu konuda inkılapçı bir atılım havası taşımaz[İnan,1968:247].

Mesela, Bir grup kadın 1908 parlamentosuna dinleyici olarak katılmak için harekete geçti. Bu hareket geçmişteki faaliyetlerin doğurduğu bir oluşumun sonucudur. Kadınların bu isteği dönemin basınında büyük bir akis yapmıştır. Bu arada Demet Mecmuasında; “Meramımız, Osmanlı kadınlığının terakkisine de şu suretle Osmanlı medeniyetinin tealisine hizmettir.Çünkü biz, mutekidiz ki bir millette kadınları tarz-ı hayatı ve seviyesi efkar ve hissiyatı o milletin mir’atı terakkiyesidir” diye yazılmıştır [Göksel,1993:136].

Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nda 1911’de Ceza Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi sırasındaki tartışmalar incelendiğinde, kadına ve kadın haklarına yeni bir bakışın geldiği gözlenir. Kadınlar için bazı haklar dilemenin, yalnız yayınlar ve kadın cemiyetlerinde kalmadığı bunun meclise de yansıdığı dikkatimizi çekmektedir. Bu tarihte mecliste görüşülen zina meselesinde; kadınlar kadar erkeklerin de cezalandırılmasını isteyen milletvekilleri, özellikle kadın ve erkeğe eşit muamele edilmesini istemektedirler.

1908 devrimi siyasi bir inkılapdır.Şimdi çok daha zor olan bir sosyal inkılap aydınları beklemektedir[Turan,1969:40].

1.6.MEŞRUTİYET DÖNEMİ EĞİTİM

Meşrutiyet döneminde her alanda olduğu gibi kızların eğitimi konusunda da tartışmaların hızlandığı görülür. İlk iş olarak İngiliz Sir Frey'in kızıdan kız okuluyla ilgili geniş bir raporun hazırlanması istendi [Kurnaz, 1990:62].

Böylece kız öğrenciler için okuma olanaklarının geliştirilmesi sağlanmaya çalışıldı[Fidan, Erden, 1996:199].

1.6.1.İlk ve Orta Dereceli Okullar

-İbtidai:

II. Abdülhamid zamanında Sıbyan mekteplerinin yerini ibtidai mektepleri alacaktır. Bu dönemde ilköğretime verilen önemin yeterli olduğu söylenemez. 25 Eylül 1913'te çıkarılan "Tedrisat-ı İbtidadiye Nizamnamesi"(İlköğretim Kararnamesi) ile kaza merkezlerinde 6 sınıflı kız ilkokulları açılmasına karar verildi.B u karar eğitimde bir yayılma hareketinin başlangıcıdır[Göksel, 1993:137].

-Rüşdiye:

Tanzimat dönemine göre pek gelişme görülmemektedir. 1912-1913 yılına ait bilgilere göre, İstanbul rüşdiyelerinde 4416 kız, 6799 erkek öğrenci okumakta idi. Bu dönemde 2 yeni Rüşdiye açılmıştır.

-İdadi:

Kızlar II.. Abdülhamid zamanında idadi tahsiline başlamışlardır[Kurnaz,1990:67]. İlk kız liseleri bu devirde açılır. 1913 İstanbul İnas Sultanisi öğrenime başladı. Daha sonraki yıllarda Valide Sultan, Çamlıca, Erenköy ve Kandilli Kız liseleri açıldı. Anadolu'da ilk lise ancak 1922 tarihinde Ankara'da açılabilirdi[Göksel,1993:138].

1.6.2.Yüksek Öğretim

Türk kadını yüksek öğretim imkanına ilk defa bu dönemde kavuşmuştur. 1914 yılında İstanbul Darülfünü'nda kızlara yönelik dersler başlamıştır.Bu derslerde kadın haklarının öğretilmesi , ev bilgisi, tabiat, sağlık, tarih gibi konular işleniyordu.

Daha sonra müstakil bir öğretmen kadrosuyla İnas Darülfununu kuruldu.(1915) Liseler ve öğretmen okulları için kadın öğretmen yetiştiren bir okul durumundaydı. 1920 tarihinde yine İstanbul Darülfunun'a bağlandı. Bir süre kız ve erkek öğrenciler ayrı ayrı sınıflarda okudular. 16-Eylül-1921 tarihinde Maarif Nazırlığı'nın kabulü sonucu karma eğitime geçildi. Fen-Edebiyat Fakültesi'nde bu uygulama başlamıştır[Kurnaz,1990:67].

Tıp Fakültelerine ilk kız öğrenciler 1922'de girdi. Bu sekiz kız tıbbiyeli arasında, sonraların ünlü kadın hekimlerini görmekteyiz. Prof. Dr. Müfide Kazım (Kutay),Dr. İffet Naim Onur gibi[Göksel,1993:139].

1921 tarihinde Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi açılarak güzel sanatlar alanında kadın sanatçıların yetişmesi sağlandı.

1922 tarihinde Hukuk Fakültelerine kız öğrenciler alındı. Yine ilk defa bu dönemde kızlar Darülelhan'a (konservatuar) devam etme hakkını elde ettiler.

Türk kadınının Meşrutiyet döneminde ilk kez yüksek eğitim imkanına kavuşması önemli bir olaydır. Bu yıllarda Avrupa ve Kuzey Amerika'nın bazı üniversitelerinde tamamına veya bazı şubelerine kız öğrenci kabul edilmediği, ders ve seminer izleyebilenlerin de diploma imtihanına alınmadığı düşünülürse, bunun önemi daha da iyi anlaşılır.

1.6.3.Mesleki Eğitim

-Hemşirelik Eğitimi:

Osmanlı İmparatorluğunda hemşirelik eğitimi ilk olarak Meşrutiyet döneminde başlar. Bunda Besim Ömer Paşanın büyük rolü olmuştur. Besim Ömer Paşa,memleketimizde

hemşireliği tanıtmak ve kadınlarımızın bu alanda çalışmalarını sağlamak amacıyla gayret göstermiştir. Kendisi daha Londra'dayken hemşirelerin faydalı çalışmalarını görmüş ve bunun Osmanlı İmparatorluğunda tatbiki için ilk defa Kadırga Doğum Kliniğinde ebelerle hasta bakıcılık dersi vermiştir.

Nitekim kadınların Balkan Harbi'nde hastanelerde çalışmaya başladığı görülür. Bu sebeple 1912 yılı bizde hemşirelik mesleğinin başlangıcı sayılmaktadır. Modern anlamda hemşirelik okulu Cumhuriyet Döneminde 1925 yılında açılacaktır[Kurnaz,1990:69].

-Darümuallimat:

Meşrutiyet dönemi eğitiminde en çok üstünde durulan konulardan biri de Darümuallimat olmuştur. 1909 yılında kız okulları hakkında rapor hazırlayan Sir Frey'in kızına göre diğer okulları düzene sokabilmek için işe Darümuallimat'tan başlanmalıydı.Bunun için öncelikle pedagoji derslerine ağırlık verilmeliydi.Eğitim görürken bir yandan da ibtidai mekteplerinde ders vererek pratiğe alışmalıydılar diyordu. Kısacası bu İngiliz Hanım, tamamen Avrupa tarzında bir öğretmen okulu teklif ediyordu.

1909'da İngiliz Hanımın tesiriyle Darümuallimat'ta bir düzenlemeye gidildi. Ayrıca kısa bir zaman sonra 90 kişilik bir mevcutla vasat bir eğitim yapılı hale gelindi[Kurnaz,1990:70]. 1914 tarihinde 7 maddelik bir kararname çıkarılarak, okul yatılı hale getirilmiştir.

1913 tarihinde Darümuallimat'a öğretmen yetiştirmek amacıyla Darümuallimat-ı Aliye açılmıştır.(1913'de 58,1918'de 40 öğrenci bulunmaktaydı)

1914 tarihinde Anaokullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Ana Muallime Mektebi açılmış ve 23 öğrenci alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923-1924 de 1081 kadın 9121 erkek öğretmen vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında mevcut bulunan bu 1081 hanım öğretmenden büyük çoğunluğunun Meşrutiyet dönemi Darülmüallimat'larından yetiştiğini tahmin etmek zor değildir. Bunlar Cumhuriyetin eğitim ordusunda görev almışlar, yeni neslin yetişmesi için büyük gayret göstermişlerdir[a.g.e.,s.73].

1.7. HUKUKİ DÜZENLEMELER

Ailede, Meşrutiyete kadar İslam hukuku esastır. Bu dönemden itibaren aile hukukunda da batı etkileri görülmektedir. Mecellenin aile hukuku alanındaki eksiklerini tamamlamak için; 8 Ekim 1917 tarihinde, "Aile Hukuku Kararnamesi "çıkartılmıştır. Böylece evlenme ve boşanmalara devlet el atmış oluyordu.Devlet izni olmadan yapılan evliliklerin kanunca tanınmayacağı bildiriliyordu. Kararnameye göre kadınlar izin verdiği taktirde, erkek ikinci bir hanımla evlenebiliyordu. Kararname İslam aile hukuku alanında yapılan ilk resmi düzenlemedir. Genel çerçevesi bakımından İslam hukukuna uygun olarak düzenlenmesine rağmen evlenme ve boşanma konularında büyük yenilikler getirmemiştir. Evlenme yaşı kadınlarda 17,erkeklerde 18 olarak belirlendi[a.g.e.,s.75].

Bu kararnamede sadece evlenme ve boşanmaya ilişkin hükümler vardır. Velayet, nafaka, mal rejimlerine ilişkin konular düzenlenmemiştir [Üçok, Mumcu, Bozkurt, 1996:292]. Nişanlanma, hukuki bir kurum olarak kabul edilmiş, evlenecek akıl hastalarının evlenmeleri yasaklanmıştır. Aynı kanun içinde, ayrı bölümler halinde devletin Müslüman, Hristiyan ve Yahudi uyruklarına uygulanacak dini hukuk kuralları da belli esaslara bağlanmıştır.

Sayılan eksiklerine rağmen önemli bir ihtiyaç karşıladığı şüphesiz olan ve düzenlendiği alandaki ilk kanun olan Hukuk-u Aile Kararnamesi, hem tutucu Müslümanların hem de gayrimüslim cemaat reislerinin, şiddetli tepkileri sonucu 19 Haziran 1919 da İşgal Kuvvetleri Yüksek Komiserliğinin isteği üzerine uygulamadan kaldırılarak tekrar Mecelle hükümlerine dönmüştür. Böylece İslam hukukunun evlenme ve boşanma ile ilgili kurallarda yapılan yenilikler de yürürlükten kaldırılmıştır. Gayrimüslim cemaatlar

de kendi özel hukuklarını uygun biçimde düzenlemek için, bu yasanın kaldırılmasında büyük rol oynamışlardır[Bozkurt,1996:174].

Kararname, İslam ülkeleri içinde aile ile ilgili yapılan ilk hukuki düzenleme olması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Fakat İslam hukuku ile batı hukuku arasında bocalayan bir karakter arz etmektedir. Bu tereddüt Cumhuriyet Döneminde Batı Hukuku yönünde bir tercih kullanılmasıyla ortadan kalkacaktır. Bu bakımdan bu kararname bir “Geçiş Merhalesi” olarak değerlendirilmelidir.

1.8. FİKRİ VE EDEBİ ESERLERDE KADINLA İLGİLİ DÜŞÜNCELER_

Meşrutiyet II.Abdülhamit idaresinin arkasından tam bir hürriyet havası getirmiştir. Bunun sonucu olarak, basında kadınlarla ilgili olarak yapılan tartışmalar artmıştır. Tartışmalarda ileri sürülen görüşleri, devrin fikir akımlarından ayrı düşünemeyiz. İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımları kadın meselesine farklı bakmaktadır.

1.8.1. İslamcıların Kadın Hakkındaki Görüşleri

“Kadını İslami ölçüler çerçevesinde eğitmek ve sosyal hayatta bir yere oturtmak gerekir. Yaşanan İslam’ın gerçek ve saf Müslümanlığa dönülerek ıslahı şarttır.” diyorlar. Manevi ve kültürel yönleri ayırarak, batıdan sadece ilim ve tekniğin alınmasından yana olan İslamcılar, kadının batı akımından korunmasını isterler[Kurnaz,1990:77].

Çok kadınla evlilik konusunda aralarında ihtilaf olduğu görülür. Ahmet Hamdi Aksekili ve Mehmet Akif gibi bazıları tek kadınla evliliği savunurken, Musa Kazım, Mahmut Esat Efendi gibi bazıları da poligami taraftarıdır.

Kadınların devlet idaresinde ve çalışma hayatında söz sahibi olmasını istemezler. Gelişen olaylar karşısında Türk ailesinin temel özelliklerini kaybetmeye yüz tuttuğu konusunda endişelidirler. Kadın hürriyeti ile ilgili olarak Avrupa’nın örnek alınmasını tehlike saymaktadırlar. Onlara göre, İslami Türk aile yapısı Avrupa’dan daha üstündür.

1.8.2. Batıcıların Kadın Hakkındaki Görüşleri

Meşrutiyetin getirdiği rahatlık bu konuda önce batıcıları harekete geçirdi. Kadının toplumdaki yeri, eğitimi, giyimi gibi konularda düşüncelerini dile getirir hale geldiler. Batıcı çizgiyi her şeyi ile kabul eden Selahattin Aslan'a göre: Kadın sosyal ve ekonomik hayatta faydalanılacak bir insan olarak görülmeli, örtüden kurtarılmalı onlar ancak cemiyet içine çekilerek eğitilebilir.

Batıcıların önde gelen simalarından biri de Abdullah Cevdet'tir. Onun kadınlarla ilgili fikirleri oldukça cür'etli ve çağdaşlarından ileridir. Tek evlilik esas alınmalı kadınların kıyafetleri kısıtlanmamalıdır[a.g.e.,s.82]. Kadınlar ve genç kızlar erkekten kaçmayacaklar, her erkek, gözüyle gördüğü, seçtiği kızla evlenecektir. Görücülük adeti sona erecektir. Avrupa medeni kanunu kabul edilerek bugünkü şartlar tamamen değiştirilecektir[Safa,1981:49].

Dönemin son yıllarında kadına ait fikir hayatı daha da canlanır. Tevfik Fikret'te batıcı görüşlere sahip bir yazardı. "Hemşirem" isimli şiirinde yer alan:

Elbet değil nasibi mezellat kadınlığın

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer

mısraları Atatürk tarafından çok sevilmiş ve sık sık vecize gibi kullanılmıştır. Yine şairin bu konudaki şiirlerinden "Kızlarını okutmayan millet, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkum etmiştir. Hüsrana ağlasın." sunuşu kızlarımızın da okutulmasına ışık tutar [Göksel,1993:140].

Batıcıların fikirlerine bakıldığında kadın konusunda ikiye ayrıldıkları görülür: Bunlardan bir kısmı(Selahattin Asım, Abdullah Cevdet...) O zamana göre oldukça ileri fikirlere sahiptir. Örtünmeye karşı kesin tavır alabilmekte, kadınların perişanlığına sebep olarak İslamiyet'i göstermektedirler.

Daha ılımlılar ise; Kadın haklarını dine dayandırarak savunmaktadır. (Celal Nuri, Rıza Tevfik) Bunlar kadının geriliğinin İslamiyet'ten değil, içtimai şartlar ve dış tesirlerden kaynaklandığı görüşündedirler.

Ancak hepsi de tek taraflı boşanmaya karşı olup, tek evlilikten yanadır. Kadının eğitilip, sosyal hayata katılmasını savunurlar[Kurnaz,1990:85].

1.8.3.Türkçülerin Kadın Hakkındaki Düşünceleri

II. Meşrutiyetten sonra Türkiye’de iki akım vardı: Biri Osmanlıcılık, öbürü İslam Birlikçiliği. Osmanlıcılar, Osmanlı uyruğu olup da dilleri ve kültürleri başka başka olan bütün toplulukları aynı ulustan; İslam birlikçileri de, yine dilleri ve ekinçleri başka başka olan bütün Müslüman topluluklarını aynı Ulustan sayıyordu.

Ziya Gökalp’in lideri olduğu ve aralarında Ahmet Agaoğlu, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip Adıvar’ın bulunduğu bir kısım yazar “Türkçülük” kavramını çıkararak imparatorluğun asıl kurucusu ve sahibi olan Türkler de Türk ulusçuluğu bilincini uyandırmak istemiştir[Kudret, 1963:13].

Türkçülerin en önemli lideri olan Ziya Gökalp’e göre: Eski Türkler hem demokrat hem de feministlerdi. Feminist olmalarının sebebi de Şamanizm’in kadındaki kutsi kuvvete dayanmasıydı. Türk Şamanları sihir kuvveti ile harikalar gösterebilmek için kadın kılığına bile girerlerdi. Kadın ve erkek eşit haklara sahipti[Gökalp,1990:164]. Şamanizm’de kadın Şamanların bulunduğu, erkek Şamanların da yaptıkları ayinlerde başarı kazanabilmek için kadın gibi giyindikleri, saçlarını uzattıkları, ince sesle konuştukları hakkında bilgi verilmiştir[Cumbur,1965:959].

Ziya Gökalp’e göre: Türk kadını İran, Arap ve Bizans tesirlerinden arındırılıp, eski Türk medeniyetine inilerek kurtarılmaya çalışılmalıdır. Gökalp’e göre “asri” devlet olabilmenin önemli şartlarından biri de kadın ve erkeğin nikahta, boşanmada, mirasta, mesleki ve siyasi haklarda eşit olmasıdır[Kurnaz,1990:86]. Gökalp kadının eğitimini savunmakta ve kadının özgürlüğü gerçekleşmeden, bir ulusun kalkınmasının mümkün olmayacağını ileri sürmekte idi. Başka bir deyişle, ulusal toplumun temelini aile oluşturmakta ve kadın da aileyi ve ulusu oluşturmaktaydı[Tuncer,1989:166].

Ziya Bey, istikbalde bitaraf bir tarihin, demokrasi ve feminizmin Türklerden doğduğunu itirafa mecbur olacağı kanaatine varır ve istikbalde aile ahlakının ne olması gerektiği

sorusuna şu cümleyle cevap verir: “O halde, istikbaldeki Türk ahlakının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkureleriyle beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır” [Cumbur,1965:961].

Ziya Gökalp şiirlerinde ve Malta’dan kızlarına ve eşine gönderdiği mektuplarında; kadınların aile içerisindeki hatta aile yapısındaki yerine, onun yasal eşitliğine kadının eğitime, ev ve meslek sahibi olmasına ve nihayet kadının toplum kalkınmasındaki yerine değinir[Doğramacı,1997:71].

1920 Tarihinde Malta’dan kızı Seniha Hanım’a gönderdiği bir mektubunda: “Bizde kadınlar iyi tahsil görmedikleri için, aile yükselmiyor. Aile yükselmeyince millet de geri kalıyor.” [a.g.e.,s.72]. “Peki yeni hayat ne zaman başlayacak? Ne zaman ki kadınlar da erkekler kadar cemiyetin idaresindeki rollerini icraya başlarsa. Tarih gösteriyor ki, yalnız erkeklere dayanan medeniyetler kalpsizdir, şefkatsizdir, samimiyetsizdir” diyordu[Kudret,1963:64].

Bir kadın var ki, ya annem, ya kardeşim, ya kızım
O’dur bende en mukaddes duygular yaratan
Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım
O’dur bana hayattaki şiirleri anlatan...diye başlayan “Aile” adlı şiirlerinde kadın haklarına duyduğu özlemi dile getirir[Göksel,1993:141].

Ziya Gökalp’in kadınlarla ilgili fikirleri,Cumhuriyet devrinde tam anlamıyla bir tatbikat sahası bulacaktır. Atatürk’ün bu konuda ondan etkilendiğı kabul edilen bir gerçektir[Kurnaz,1990:89].

Ahmet Ağaoğlu’da, Türk Kadın hakları için ön safta mücadele edenlerdir.“İslamılıkta Kadın” ve “Üç Medeniyet” adlı eserlerinde kadının cahillikten kurtulması ve yetişmesi için, alfabemizin değışmesi zorunluluğı tezini bile oraya atar[Göksel,1993:141].

Ahmet Hikmet Müftüoğlu ise Kadınların 30 değil, 600 yıldır istibdat altında ezildiklerini söyler. Tek eşli evlilikleri desteklemiş, kadın konusu birçok eserinin ilham kaynağı olmuştur.

Meşrutiyet döneminde, kadın hakları konusunda yazı yazan hanımların sayısında da artış görülür.

Bu yazarların içinde en önemlisi şüphesiz Halide Edip Adıvar'dır. 1908'den itibaren yazmış olduğu yazılarda kadına daima özel bir yer ayırmıştır. Meşrutiyetin başlangıcında kızlara okul açılması için gayret sarf etmiş, kurmuş olduğu Teali Nisvan (Kadınları Yükseltme) isimli cemiyetle, Türk kadınının sosyal durumunun iyileşmesi için çalışmıştır. Ona göre; "Kadınları alçaltan erkekler de alçak ve bayağıdırlar, onları yükseltenler beraber yükselirler." [Kurnaz,1990:90].

1913 tarihinde Halide Edip Hanım "Yeni Turan" adlı romanı ile Türk Dünyası açısından önemli bir eser meydana getirmiştir [Gökalp,1990:15]. Bu romanda Türk kadını çarşafı çıkartmıştır. Yüzü açık, ancak saçları örtülüdür. Üzerinde manto vardır. Eserde Türk kadınına, çalışma imkanları açılmış, eğitimine önem verilmiştir. Kadın; öğretmen, hasta bakıcı, savaşta yardıma koşan bir tip olarak çizilmiştir[Kurnaz,1990:92].

Eserlerinin hemen hemen hepsinde (Handan, Seviye Talip, Mev'ut Hüküm) zamanın İstanbul kadınının durumunu yansıtır. Onun sosyal, kültürel ve politik yönlerden kısıtlandırılmış olduğunu ve erkeklere kıyasla daha aşağı bir statüde bulunduğunu belirtir[Doğramacı,1997:56].

Halide Edip, aynı zamanda siyasal bir liderdi ve Türk Bağımsızlık Savaşı'na aktif olarak katılarak "İlk Kadın Onbaşı" ünvanını almıştır[Tuncer,1989:166].

Halide Edip Adıvar, Türk kadınının hakları için romanları ile, üniversite kürsüsünde verdiği konferansları ile, mecliste yaptığı konuşmaları ile, işgallerden sonra mitingleri

ile, amansız bir mücadeleye girişmiş ve XX.yy kadınına milliyetçi bir aydın olarak, gerek fikirleri ve gerekse hayatı ile bir örnek olmuştur[Doğramacı,1997:68].

Bu devrin kadın yazarlarından biri de, Müfide Ferit Hanım'dır.Değerli kitapları ve Paris'teki konferansları ile Türkçülüğe ve kadın haklarının gelişmesine faydalı olmuştur[Gökalp,1990:15]. Ona göre kadın erkekten aşağı değildir. Onun için kadınlara da erkeklerle eşit eğitim imkanı sağlanmalıdır. Siyasi konuda ise zaman ve zeminin buna hazır olmadığını düşünmektedir.

Fikir savunucuları Türk Yurdu dergisiyle Türk Ocağı etrafında toplanmışlardı. Türkçülerle birlikte, kadının ailede ve sosyal hayatta gerekli yerlere gelmesini savunurlardı. Bu sebeple Türk ocağında ilk defa olarak kadınlı-erkekli toplantılar, konferanslar düzenleme cesaretini gösterdiler[Göksel,1993:140].

Cumhuriyet öncesindeki devrede Türk Ocağı'nın en çok üzerinde durduğu konulardan biri, kadının toplumda temsil edilme meselesidir. Bu onların hem çağdaşlaşma anlayışından, hem de eski Türk kültürüne dayanmalarından ileri geliyordu. Onlara göre kadın ve erkek, aile ve toplum hayatında eşit olmalıydı. Türkçülük, kadını sosyal ve iktisadi hayata çekmeye çalışırken, aynı zamanda anne olarak milliyetçi nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir unsur olarak kabul etmekteydi[Kurnaz,1990:94].

1.9. KADIN HAREKETLERİ VE KARŞI TEPKİLER

Fatma Aliye Hanım "Nisvan-ı İslam" adlı eserinde kadının toplumdaki yerini ve meselelerini tartışmaya çalışmıştır. Bu eserinde: Kadının eğitimi, kılık kıyafeti ve moda gibi konularla, kadının sosyal hayattaki yeri ve cariyelik meselelerine yer vermektedir. Fatma Aliye Hanım kıyafetleri kapalı ve saçları örtülü olduktan sonra,Müslüman kadının erkeklerle görüşmesinin İslam'a göre sakıncalı olmadığını anlatmıştır.

Bu dönemde kadınlar, eğitimden yararlanmaya, kitap okumaya, yabancı dil öğrenmeye, Avrupa modasına göre kılık ve kıyafetlerini düzenlemeye ve daha rahat hareket etmeye başladılar.

Kadın haklarını savunanların karşısında olanlar,kadınlarla ilgili bazı gelişmeleri bahane ederek halkı kızdırmaktaydılar. Bunun sonucunda başta İstanbul olmak üzere İmparatorluğun çeşitli şehirlerinde kadınlara sataşma ve saldırılar başlamıştı[Kaplan,1998:24].

Dış bunalım, Meşrutiyet aleyhtarlarının kıpırdanmakta olan kadın hareketlerine karşı da tepki göstermelerine vesile teşkil etti. Dış bunalımın Ramazan ayında patlak vermesi de bir talihsizlikti. Böylece Meşrutiyetin dıştan yediği darbe, dinsel duyguların en hassas olduğu bir döneme rastladı.

11 Ekim 1908 günlü İkdam'a göre, bir kaç zorba, bir subayın karısı ve kızı ile binmiş olduğu arabayı durdurup "Fahişeler dolaşıyor!" diye subayı tartaklayıp, kadınların üstlerini başlarını yırtarlar, yüzlerini açarlar. İddiaya göre olay, bir polis karakolunun önünde geçtiği halde, polis karışmamıştı. Olay, düşman kapıya geldiği sırada kadınların sokağa çıkmasını önlemek için bir düzenmiş.

Ertesi günkü İkdam'dan, camiye giden kadınların çarşaflarının yırtılmakta olduğunu, bunu yapanların yakalanması için emirler verildiğini öğreniyoruz.

Bazıları da tartışmalara çirkin bir renk vermeye kalkıştılar. Meşrutiyet'in tesettüre son vereceği söylentileri başlayınca İttihat ve Terakki bunun aslı olmadığını açıkladı. 19 Ağustos 1908 tarihinde bir çok ulema Beyazıt Camii'nde toplanarak, Kanun-i Esasi'nin şeriata uygun olduğunu onayladılar. Bir süre sonra bazı cami duvarlarına Şeyhülislam aleyhinde yazılar yapıştırıldı. İttihat ve Terakki buna karşı bir bildiri yayınladığı gibi, hükümet de resmi bir ilanla Şeriat ve İslam adabına aykırı yazılar hakkında kanun yoluna gidileceğini ihtar etti[Akşin,1987:96].

II.Abdülhamid döneminde alınan yasak kararlar arasında kadınlara ait olanlar da vardı. Kadınların gittikçe artan serbest hareketlerinden endişe duyan muhafazakarların teşvikiyle, kadınların Avrupa modasına uygun kıyafet ve mal satan mağazalara girmelerini engelleyen, Müslüman kadınlara yaraşır giyinmeleri, arabaların içinde dahi

peçelerini örtmelerini, çarşafların rengini, peçelerin kalınlığını, ayakkabıların biçimini belirleyen çeşitli fermanlar çıkarılmıştır[Kaplan,1998:27].

Bir ara şeyhülislamın başkanlığında ki bir komisyon,kızlar dokuz yaşına gelince “iştah kabartıcı” oldukları gerekçesiyle bu yaştan sonra okula gitmemelerini ve kız öğretmen okullarının kapatılmasını istemiş, fakat Abdülhamid dahi bunları aşırı bulmuştu.

Buna karşılık Jön Türk hareketi, Avrupai bir burjuva hareketi olarak kadınların durumu ve toplum içindeki yeri üzerinde önemle durmuştu[Akşin,1987:97].

Bu dönemde peçesiz kadın fotoğraflarının yayınlanmasına ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde kız öğrencilerden çıplak model kullanmalarına muhafazakar çevrelerden tepki gelmiştir.

Bir süre sonra Türk Ocaklarında Yeni Turan Piyesi'nin oynatılması sırasında, bir Türk kadınının(Halide Edip) sahneye çıkması tepkiyle karşılanmıştı. Müslüman kadınların tiyatroya gidip gidemeyeceğine ilişkin tartışmaların yanı sıra, Müslüman kadınların sahneye çıkıp çıkamayacağı tartışmaları da başlamıştır. Şeyhülislam'ın müdahalesiyle Müslüman kadınların sahneye çıkması yasaklanmış, tiyatrolardaki kadın rollerine Ermeni ve Rum asıllı gayrimüslim kadınlar çıkmaya devam etmiştir[Kaplan,1998:29].

1.10.KADIN FAALİYETLERİ

1.10.1.Cemiyetçilik Faaliyetleri

Dönemin ilk kadın cemiyetlerinden biri olarak Yaralılara Yardım Komitesi kabul edilmektedir. 1876'da Bosna ve Sırbistan'daki savaş sebebiyle İstanbul'a gelen yaralılara yardım amacıyla “Yaralılara Yardım Komitesi” adıyla kurulan, bu komitenin başkanlığını Mithat Paşa'nın eşi yapmıştır. İstanbul'da bu yıllarda kurulan diğer bir kadın komitesi Ermeni Kadınlar Komitesi'dir.

Yardım amacıyla kurulan kadın cemiyetleri başta sargı bezi olmak üzere çeşitli yardım malzemeleri, askerlere yiyecek, giyecek, para toplamış, ordunun ihtiyacını karşılayacak

kampanyalara ağırlık vermiştir [Kaplan,1998:37].

Meşrutiyet, 1908-1918 devresinde Abdülhamit rejiminin 1876 Kanun-i Esasisine koymadığı ve ısrarla reddettiği cemiyet kurma hürriyetini tarihimizde ilk defa bir anayasa prensibi olarak ilan etmiştir[Tunaya,1995:369]. İttihad ve Terakki Cemiyeti kadının cemiyetçilik faaliyetlerini ve çalışmalarını destekliyordu[Akşin,1987:303].

1908-1918 yılları arasında kurulan II.Meşrutiyet dönemi kadın cemiyetlerinin en belirgin özelliği, kuruluş ve faaliyetleriyle batı taklidi cemiyetler olmalarıdır. Batı kadının sahip olduğu haklara Müslüman kadınların da sahip olmasını savunmuşlar. Yardım cemiyetleri ve kadın haklarını savunan cemiyetlerden başka fikir, eğitim kültür, iktisadi, siyasi ve mesleki özelliklere sahip kadın cemiyetleri de kurulmuştur.

-Cemiyet-i İmdadiye : (1908)

Rumeli’de ki savaş sırasında cephedeki askerlere yardım amacıyla Fatma Aliye Hanım başkanlığında kurulan ve Rumeli sınırındaki askerlere kışlık giyecek kampanyası başlatan bu cemiyet ilk kadın kuruluşu olması bakımından önemlidir.

-Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi: (1908)

Selanik’te kurulan cemiyete üye olan kadınlar, yardım toplamak amacıyla el işleri satarak gelir sağlamışlar ve yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır[Kaplan,1998:38].

-Teal-i Nisvan Cemiyeti: (1908)

Milli geleneklere bağlı kalarak, Türk kadınının bilgi ve kültürünü artırmak amacıyla Halide Edip tarafından kurulmuştur. Kadınların zihni ve bedeni seviyesini yükseltmek için kurulan ilk cemiyettir. Cemiyete üye olabilmek için İngilizce bilmek şart idi. Amaçları arasında dil kursu açmak, konferanslar vermek ve çeviriler yapmak da bulunmaktaydı[Kurnaz,1990:96].

Kurucular arasında öğretmenler ve tahsilli kimseler vardır.Kulüpte Feminist bir temayül vardır.İstanbul’da Sultanahmet’te 30 kişilik bir hastane açarlar. Üye kadınlarının doktor ve eczacı eşleri de gönüllü olarak yardım etmektedirler[Enginün,1995:50]. Türk

Müslüman kadınlarını cemiyet hayatına alıştıran ve bilhassa çarşafa kapanmasına rağmen erkeklerle beraber çalışma ve fikirlerini yayma imkanını bulduğu ilk resmi teşekküldür[İnan,1968:249].

Cemiyet okuma-yazma kursları da açarak genç kız ve kadınların fikri gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu cemiyet kadın ve erkek aydınları, aynı salonda ilk defa bir araya getirmiştir. Teali Nisvan cemiyeti I.Dünya Harbinin patlak vermesiyle faaliyetlerine son vermiştir[Kurnaz,1990:96].

-Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye: (1909)

Kadınları bulundukları zor durumdan kurtarmayı amaçlayan cemiyet kadınlara meslek kazandırmak amacıyla dikiş kursları düzenleyip, dikiş atölyeleri kurmuştur. Hastahane ve okul açan(Milli İnas Mektebi) cemiyet, çeşitli kurs ve yardım faaliyetlerinde bulunmuştur.

-Esirgeme Cemiyeti: (1909)

Kadınlara yardım etmeyi amaçlayan cemiyet eğitim ve kültür amaçlı ücretsiz dersler düzenlemiştir. Göçmenlere ve kimsesiz çocuklara yardım eden cemiyet Türkçü fikirlerle tanınmıştır.

-Teal-i Vatan-i Osmani Hanımlar Cemiyeti: (1910)

Selanik'te göçmen ve askerlere yardım amacıyla kurulan cemiyet İttihat ve Terakki himayesindeydi. Osmanlı kadınlarını yüceltmek, Hilal-i Ahmer cemiyetine yardım etmek, Osmanlı donanmasına "Nevzad-ı Vatan" adını verecekleri bir savaş gemisi hediye etmek, kız okulları ve atölyeler açmak gibi faaliyetlerde bulunmuştur.[Kaplan,1998:39].

-Esirgeme Cemiyeti: (1912)

Bu adla kurulan ikinci cemiyettir. 1912'de Balkan Harbi sonucu göç eden Balkan göçmenlerine yardım maksadıyla kurulmuştur.

-Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi: (1912) :

Eğitimci ve yazar Nezihe Muhiddin tarafından kurulmuştur. Gayesi Türk donanmasının muhtaç olduğu nakdi yardımı sağlamaktı. Ancak bir yıl sonra dağılmıştır [Kurnaz,1990:98].

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyeti Merkeziyesi:

İttihad ve Terakki bünyesinde kurulan sosyal yardımlaşma cemiyetlerindendir[Tunaya,1995:204]. Hanımlar Heyeti Merkeziyesi Besim Ömer Paşa'nın desteği ile kurulmuş, başkanlığına Prenses Nimet Muhtar Hanım seçilmiştir.

Rumeli göçmenlerine yardım eden, kimsesiz yoksul kadınları çalıştıran cemiyet, onların eğitimiyle de ilgilenmiştir.Ev ev dolaşarak yaralı askerlere, hastalara yardım toplamış, hastabakıcılık kursları açmıştır. Kurulan en uzun ömürlü yardım cemiyeti olup çok yönlü faaliyetleriyle binlerce muhtaca yardımcı olmuştur.

- Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti: (1913)

Bugünkü anlamıyla “Kadın Haklarını Savunma Derneği” adı ile kurulan cemiyet, doğrudan kadın haklarını koruma amacıyla açılmıştır. Kadınların eğitilmesine önem veren cemiyet, onları çalışma hayatına da katılmaya teşvik etmiş, iş yerleri açmıştır. Nuriye Mevlan tarafından kurulan cemiyet üyeleri arasında yabancı uyruklu kadınlar da bulunmaktadır. Kadınlara yüksek öğrenim haklarının verilmesini isteyen ve kadının siyasette de başarılı olacağını savunan cemiyet, gerçek anlamda kadın haklarının ilk savunucusu olmuştur.

-Şehit Ailelerine Yardım Birliği :

Nakiye Hanım tarafından kurulan cemiyet, muhtaç durumda olan kimsesiz şehit ailelerine yardım amacıyla kurulmuştur.

-Mamulat-ı Dahiliye Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi:

Müslüman kadınların yerli malı kullanmasını teşvik ederek, dikiş ve dokumacılık kursları da açmıştır[Kaplan,1998:41].

-Hizmet-i Nisvan Cemiyeti:

Türk kadınlarının şefkat ve yardım duygularını harekete geçirmeyi hedeflemiş, kadınları meslek sahibi yapmaya, iş hayatına katılmaya, kılık kıyafetini düzeltmeye ve yerli malı kullanmaya teşvik etmiştir.

-Asker Ailelerine Yardım Cemiyeti:

Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesinde kurulmuş olup, başkanı Nuriye Hanım'dır. Cemiyet bir yıl içinde 6247 kişiye yiyecek dağıtmıştır.

-Bilgi Yurdu:(1916)

Eğitim görevinin sadece devlete yüklenmesine karşı olan Ahmet Edip Bey tarafından kurulmuştur. Okullardaki gibi devam mecburiyeti olmadığından, hanımlar istedikleri derslere girmektedirler. Hesap, hendese, keman, ud, dikiş, Türkçe, resim, çocuk büyüme gibi derler okutulmaktaydı. Darülmuallimat, İnas Darülfünunu imtihanlarında başarılı olabilmek için Bilgi Yurdu'na başvurulması tavsiye edilmekteydi[Kurnaz,1990:101].

-Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi:(1919)

Cemiyet daha çok şehirde yaşayan kimsesiz ve yoksul kadınlara iş sağlayıp ekonomik durumlarını düzeltmeye yardımcı olmayı amaçlamıştır. Fabrikalar açan ve binlerce kişiyi çalıştırmayı hedefleyen cemiyet beyaz iş, dantel, çorap, fanila, asker çamaşırları imal atölyelerinde ve temizlik işlerinde kadınları çalıştırmıştır. Zamanla cemiyetin çalıştırdığı kadın sayısı 60.000'e ulaşmış ve devlet şurası kararıyla kamu yararına çalışan cemiyet olarak kabul edilmiştir. Cemiyet ordu için üniformalar, çamaşır, kum torbaları dikiyordu. Atölyelerde 6.000-7.000 kadın, günde 10 kuruş yevmiye alıyor ve yemek yiyiyordu[Akşin,1987:303].

-İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi:(1908)

İttihat ve Terakki Partisi içerisinde oluşturulan kadınlar şubesi daha çok askerlere, muhtaçlara yardım etmek amacıyla kurulmuştur.

-Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti:(1913)

Müdafaa-i Milliye Cemiyetiyle beraber çalışan bu cemiyet faaliyetleri dolayısıyla büyük takdir toplayan cemiyetlerimizdendir. Milli özelliğe sahip bu cemiyet özellikle cephe gerisinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Cemiyetin başlıca faaliyetleri:

- a) Yaralı askerlere, kimsesizlere, şehit ve gazi ailelerine, fakirlere yardım yapmak amacıyla toplantılar düzenlemek.
- b) Hastabakıcılık kursları düzenlemek
- c) Askerlere çorap, fanila gibi eşyalar sağlamak, orduya mali destek amacıyla toplantılar yapmak.

Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti ilk kez milli amaçlar doğrultusunda yönlendirilen kitle kadın hareketlerini gerçekleştirmiştir. Kadınların katıldığı toplantılar düzenleyen cemiyet, çeşitli faaliyetlerle onları bilinçlendirmiştir. Rumeli'nde Türklere yapılan katliamları kınama toplantılarında millet ve vatan hislerinin uyandırılmasına ve kadınlar arasında yayılmasına hizmet etmiştir. Cemiyet kendisinden sonra kurulan kadın cemiyetlerinin faaliyetlerini etkilemiştir.

Özellikle Türklerin katledilmesine sessiz kalmayı kendilerine yediremeyen kadınlarımız bir araya gelerek toplantılar ve konferanslar düzenlemişlerdir. Bu dönemde vatan müdafaasında kadınların sesini duyurmayı amaçlayan en önemli toplantılar,Osmanlı Hanımları Müdafaa-i Milliye Heyeti tarafından düzenlenmiştir[Kaplan,1998:45-48].

Heyetin düzenlediği toplantılara 4-5 bin civarında kadın katılıyordu. İlki 8 Şubat 1913 tarihinde yapılmıştır.I. Darülfünun toplantısı olarak adlandırılan bu toplantı Prenses Nimet ve Prenses Nazime Hanım'ın himayelerinde gerçekleştirilmiştir. "300 seneden beri devam eden gaflet uykusundan uyanalım. Kadınların insanlık cemiyetindeki, İslamiyet'teki mevkiini cümlemiz anlayalım." diyorlardı[Kurnaz,1993:25].

Konuşmacılardan biri olan Fatma Aliye(İslamcı)Hanım konuşmasında, Dışarıdan imdat beklemekten vazgeçilerek, çalışılmasını istemiştir. Milli şuuru uyandıran ve kadınlar arasında milliyetçilik fikrini işleyen bir konuşmadır.

Türklerin hoşgörölü ve adaletli bir politika izleyerek mazlum milletlere yardım ettiğini anlatan Fehime Nüzhat Hanım: “Uyanalım ve çalışalım, paramızla, vücudumuzla çalışalım. Gözümüzün nurunu, kolumuzun kuvvetini, beynimizin kabiliyetini ne güne saklıyoruz. Muazzam vatan binası başımıza yıkılmak üzere kollarımızı bağlayıp bekleyecek miyiz?” diyerek, Türklerin aşağılatıcı ve zulüm dolu bu durumu hak etmediğini söylüyordu[a.g.e.,s.18]

Halide Edip Hanım da bu toplantıya katılarak bir konuşma yapmıştı. Millet ve Milliyetçilik üzerinde durarak, ferdin değil milletin yaşamasının önemli olduğunu savunmuştur. Konuşmasının sonunda bir teklifte bulunarak mezalim ve soykırımın protesto edilmesini ister.

Alınan kararlar

- 1) Osmanlı Ordusu’na bütün Osmanlı kadınları adına telgraf çekmek,
- 2) Hindistan, Rusya, Türkistan ve bütün Alem-i İslam Kadınları’nı Rumeli’nde Balkan vahşilerinin yaptıkları cinayetlere karşı Müdafaa-i Milliye taraftarlarına katılmayı davet etmek üzere telgraf çekmek.
- 3) Rumeli’nde gerçekleştirilen mezalimden dolayı Avrupa Kraliçelerine telgraflar çekerek gerçeği anlatmak.

Bu toplantının sonunda bol miktarda yardım toplanırken katılanların bazıları altın, gümüş, mücevher vb. eşyalarını bağışladılar.

Osmanlı, Türkçü ve İslamcı kadınların bir araya geldiği bu toplantıda zulüm ve soykırım kınanırken zengin içerikli etkileyici konuşmalar yapılmıştır.

Müdafaa- Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti 2-Şubat-1913 tarihinde yine Darülfünun Konferans salonunda II. Toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıyı Sultan Abdülaziz’in (1830-1876) kızı Nazime Sultan organize etmiş, bizzat kendisi katılamamış, Selma Hanım toplantıyı yönetmiştir. Toplantıya katılan konuşmacılar: Halide Edip Adıvar, Huriye Baha, Nezihe Muhlis, Nakiye Hanım, Fatma Aliye, Mebruke Hanımlardır.

Huriye Baha Hanım, vatanın her tarafında tahsil ve terbiyenin eksik olduğuna dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti'nin ancak eğitilmiş aydın insanlarla kurtulacağını anlatan konuşmacı, kadınları kurtuluşa hizmet için çalışmaya ve çocuklarına iyi bir eğitim vermeye davet ediyordu[a.g.e.,s.51-53]. “Bugünkü derdimiz hepinizin bildiği mektep derdi olacaktır. Mağlubiyetin sebeplerinin en büyüğünün vatanımızın hemen her yerinde tahsil ve terbiyenin yokluğu olduğuna artık hepimizin şüphesi kalmamıştır. Vilayetlerin şurasında burasında açılan birkaç mektep senelerce ihmal edilen milletimizin tahsil ve terbiyesi için katı değildir.” diyordu [a.g.e.,s.60].

Fehime Nüzhet Hanım'da konuşmasında imparatorluğun bütün tarihinin en buhranlı ve en müthiş senelerini yaşadığını ve uçurumun kenarına çok yaklaştığını söylemekteydi: “Devleti bu kötü durumdan hiçbir dua kurtaramaz. Bundan kurtulmanın yolu, milli duygunun geliştirilip, milletin uyuşukluktan kurtarılmasına bağlıdır. Türk ve Müslüman kadınlığı bu konuda hiçbir zaman erkek kardeşlerinden geri kalmamalıdır. Herkes milli mücadeleye katılmalıdır.” sözleriyle Balkan Savaşı felaketzedelerine yardım çağrısı yapmıştır.

Osmanlı Hanımlarının Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin düzenlediği bu toplantıda ki konuşmaların kadınlar arasında Türklük şuurunu uyandırmayı, yardım duygularını geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Toplantılarda Avrupa Devletleri'nin Türkleri yok etmek amacı açıkça ortaya konularak, Avrupa Devletleri kınanmıştır. Avrupalı devletlerin gösterdiği taraflı tutumun onlara karşı duyulan güveni sarstığı dile getirilerek Hristiyanların, Müslümanları yok etme istekleri de kınanmıştır[Kaplan,1998:56].

Meşrutiyet döneminde ayrıca Musiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti, Bıçkı Yurdu, Şişli Cemiyet-i Hayriye Nisvaniye Cemiyeti, Kadıköy Fakirperver Hanımlar Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti faaliyet göstermiştir. Kurulan dernekler kısa ömürlü olsa da Türk kadınının sosyal hizmetler alanında nasıl çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu sayede kadınlar hem kendilerini, hem de kadının sosyal hayata girmesi hususunda tereddütleri olan bazı çevreleri ikna etme imkanı bulmuşlardır[Kurnaz,1990:104].

Kadın faaliyetleri çok daha önceki yıllarda başlamasına rağmen gerek Meşrutiyetin getirdiği demokrasi hareketi, gerekse bu dönemdeki savaşlar (Trablusgarp, Balkan ve I.Dünya Savaşı) kadının sosyal hayata girmesini kolaylaştırmış hatta zaruri kılmıştır. Bu faaliyetler Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemindeki kadın faaliyetlerine örnek olacaktır[Kurnaz,1993:20].

1.10.2.Cemiyet Yönetmeliklerinde Kadın

-Osmanlı Çiftçiler Derneği:(1913)

Bu cemiyet köylü kadınlarını dikkate alan faaliyetlerde bulunmuştur. Tüzüğünde köylü kadınların isteyenlerinin, İstanbul'a gelerek çiftçilikle ilgili kurslara katılabilecekleri belirtilmiştir.

-Milli Kongre Cemiyeti : (1918)

Kurucuları arasında Halide Edip Hanım'ın bulunduğu bu cemiyet, ülkenin içinde bulunduğu durumu devletin ileri gelenlerine anlatmak ve işgallere karşı koyabilmek amacıyla kurulmuştur. Bünyesinde kurulan kadın cemiyetlerden bazıları; Cemiyet-i Hayriye-i Nisvaniye, Himaye-i Etfal Kadınlar Merkezi, İslam Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Asri Kadın Cemiyeti, Tıp Mezunin Cemiyeti'dir[Tunaya,1995:420].

- Wilson Prensipleri Cemiyeti: (1919)

Kurucuları arasında Halide Edip Hanım'da vardır. Mağlubiyet acısının ancak Başkan Wilson'un 14 maddesi ile bertaraf edileceğine inanmış olan cemiyet, Milletler Cemiyeti'nin çalışmaları ile huzura kavuşulacağını düşünüyordu. Amerikan mandaterliğini savunan fikirleri vardı[a.g.e.,s.446].

- İngiliz Muhipleri Cemiyeti: (1919)

İdaresi altında milyonlarca Müslüman barındıran Britanya İmparatorluğu ile Osmanlı Hilafet ve Saltanatı arasında mevcut samimiyeti belirterek İngiliz mandaterliğini savunuyordu[a.g.e.,s.435]. Cemiyetin yönetmeliğinde üyelerinin arasında kadınların da bulunabileceği belirtiliyordu. Kadın kolunu meydana getiren üyeler: Belkıs Ömer, Seher Nüzhet, Ayşe Elik olmuştur.

-Cemiyet-i Akvam'a Muzaheret Cemiyeti: (1922)

Ülkemizi dışarıda tanıtmak amacı ile kurulan bu cemiyet propaganda amacına yönelik çalışmalar yapmıştır. Üyeleri arasında Selma ve Nezihe Hanım'lar bulunmaktaydı.

Kadınların faaliyetlerine sahne olan diğer bir cemiyet Piyer Loti (1920) Cemiyetiydi. Loti'nin Türkler ve Türk kadınları için yazdığı fikirleri yaymak için kurulan cemiyet Fransız-Türk dostluğunun propagandasını yapıyordu [Kaplan,1998:61].

1.10.3. Particilik Faaliyetleri

-İttihat ve Terakki Partisi:

Kadın hakları meselesiyle yakından ilgilenen, dönemin büyük Partisi İttihat ve Terakki olmuştur. Kadının geleneksel kısıtlamalarından kurtulabilmesi, kadınlar üzerindeki dini baskının hafifletilmesi için "Türkçülük" akımından faydalanılmıştır[Kaplan,1998:63]. Kadın meselesi milli bir kültür ve iktisat davası olarak ele alınmıştır. Kadınların kurdukları cemiyetlere de her alanda destek olunmuştur[Tunaya,1995:204]. İktidarda olduğu dönemde başardığı en önemli işlerden biri de kadını çalışma hayatına teşvik etmesidir. Laikleşme yolunu açmış yargının şeyhülislam'lıktan ayrılıp, Adliye Nezaretine bağlanmasını sağlamıştır[Kaplan,1998:64].

Darülfünun'un Edebiyat Fakültesinde "umumi" derslere sadece erkeklerin değil, kadınların da devam etmesini sağlayarak önemli bir atılım gerçekleştirmiştir[Tunaya,1995:202]. Çarşaf ve Peçe meselesiyle açık bir şekilde mücadele etmemiştir. Bununla birlikte dağıttığı gizli bildirilerle peçenin dinle ilgisi olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. İttihat ve Terakki "Milli Türk Kadını" imajını oluşturmak isterken kadınların topluma yararlı olmasını da savunmuştur.

-Teceddüt Fırkası:(1918)

171.maddesi "Kadınların müsait ve menfaatli mesleki işlerde çalışmaları himaye edilecektir" şeklinde düzenlenmiştir.

-Ahali İktisat Partisi:(1918)

58. maddesi “Kadın sosyal hayatta erkekle yalnız, ilim, fazilet, iktidar gibi meziyetlerle tefrik edilebilir.” denilmektedir.

-Osmanlı Sosyalist Fırkası: (1919)

Bu parti kadın ve çocukların ağır işlerde ve gece çalıştırılmasının yasaklanmasını istemiştir.

1.10.4.Osmanlı Meclislerinde Kadın Hakları Meselesi

Osmanlı İmparatorluğunda kadının statüsüyle ilgili tartışmaların meclislere de yansıdığı görülmektedir. 1909’da Meclis-i Mebusan’da kadınların acıklı çalışma şartları dile getirilmiş, fakat çözüm yolu bulunamamıştır. 1911’de Ceza Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi sırasındaki tartışmalar incelendiğinde kadına yeni bir bakış açısı geldiği görülür. Mecliste görüşülen zina meselesinde, kadınlar kadar erkeklerinde cezalandırılmasını isteyen milletvekilleri, özellikle “ev dışında zina yapan erkeğin cezalandırılmadığına” itiraz ederek kadın ve erkeğe eşit muamele edilmesini istenmişlerdir. Kadınlar lehinde bazı değişiklikler getiren tasarı bu tartışmaların sonunda kabul edilmiştir.

Kadınların yalnız başına kocalarından izin almadan ülke dışına çıkıp çıkamayacakları ile ilgili pasaport kanunu tartışmalarında, Ayan ve Mebusan Meclisi üyeleri ikiye ayrılmıştır. Tartışmalar sonunda pasaport kanunu değiştirilerek; “evli kadınlara, eşlerinden izin almadıkça pasaport verilmez”kaydı kaldırılmıştır.

Osmanlı Mebuslar Meclisi’nin işgalcilerle dağıtılması üzerine, Ankara’da açılan T.B.M.M.’de çeşitli meselelerin yanı sıra kadınlarla ilgili tartışmaların da devam ettiği görülmektedir[Kaplan,1998:69].

1.10.5.Basın Faaliyetleri

Meşrutiyetin getirdiği hürriyet ortamı, kadın gazete ve dergilerini de harekete geçirmiştir. Bundan önce daha çok kadının eğitimi, moda gibi konular ağırlıktayken,

artık kadın haklarından bahsedilmektedir. Batıdaki Feminist hareketler anlatılmakta, ülkedeki konuyla ilgili uygulamalar eleştirilebilmekteydi.

-Mehasin:

1908'de çıkmaya başlayan aylık bir gazetedir. Sahibi Asaf Muammer, müdürü ve baş yazarı Mehmet Rauf olup 1910 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Kadınlara verilen konferanslar gazetede yayınlanıyordu.(Ahmet Hikmet ve Fatma Aliye'nin yazıları)[Kurnaz,1990:105].

-Demet:(1908)

Hakkı Bey tarafından II.Meşrutiyetin ilk aylarında yayınlanan bir kadın dergisidir. İlk sayılarında yazarların çoğu erkek olup, ekseriyeti Jön Türk'tür. (Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Ahmet Sami) Dergi eğitim meselelerine yönelerek, ünlü Osmanlı hanımlarını, okuyucularına tanıtır. Çocuk eğitimi, kadın terbiyesi, moda gibi konulara yer verir[a.g.e.,s.107]. Eğitim meselesi ile ilgili Halide Edip Adıvar'ın da yazıları vardır[Enginün,1995:45].

-Kadın:(1908-1910)

Sahibi Mustafa İbrahim olan dergi, Selanik'te çıkmıştır. Fikri, edebi yazılar, şiirler, hikayeler, sohbetlerin yer aldığı dergide okuyucu hanımların mektuplarına da yer verilmiştir.

-Musavver Kadın:(1911)

Haftalık siyasi, ilmi dergidir.

-Kadın:(1911)

dergi 15 günde bir yayınlanır. Resimli olup, 32 sayfadır. Başlıca yazarları:Yahya Selim, İffet Neriman, Hüseyin Cahit idi.

-Kadınlar Dünyası:(1914-1915)

Haftalık bir dergidir. Sahibi Nuriye Hanım'dır.Yazarları da kadındır. Önemli sosyal olaylarla birlikte şiir, hikaye ve röportajlar da yayınlanıyordu.

“Azize” imzasıyla çıkan bir yazıda, kadınların isteklerinin “şimdilik” siyasi değil, eğitim ve çalışma gibi sosyal haklar olduğu belirtilmektedir. Yazarların bazıları: Nadire Nazmi, Fatma Nasib, Atiye Şükran, Nigar Ferit’tir.

-Hanımlar Alemi:(1913-1918)

Perşembe günleri çıkan bir kadın dergisidir. Amacı kadınlara okumayı sevdirecek ilerlemelerini sağlamaktır. Fransız gazetelerinden alınan kadın resimleri sergileniyordu. Yazarları:Güzide Nermin, Fatma Neşide, Muazzez Salih’tir[Kurnaz, 1990:109].

-Genç Kadın:(1918-1919)

Edebi, ahlaki ve sosyal amaçlara hizmet etmek amacıyla yayınlanan bir dergidir. Bunun yanı sıra, milliyetçi yazıları ile de kadınları bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. “Türk ve İslam olmak, Türk kadını gibi davranmak” prensibini kadınlar arasında yaygınlaştırmayı hedeflemiştir[Kaplan, 1998:13].

-Erkekler Dünyası:

Bu dergi her ne kadar erkekler için çıkıyorsa da ,gayesi kadınlığa hizmetti. Kadınlığın kadir ve kıymetini bilen ilim ve fen yüceliğini takdir eden, Osmanlı erkekleri yetiştirmek gayesiyle çıkan dergi, kadınların erkeklerle eşitliğini ve medenileşmenin ancak kadın ve erkeğin birlikte çabalarıyla mümkün olabileceğini savunuyordu.

-İnci:(1919-1923)

İmtiyaz sahibi Sedat Simavi’dir. Aylık olarak yayınlanan bir dergidir. Dergiye göre: Türk kadını iki sahnede, yani aile ve umumi hayatta başarılı olmak zorundadır. Bunun için iyi bir rehber ihtiyacı vardır, işte bu da İnci olacaktır. İnci, ev kadınının aile hayatına, çalışan kadının da iş hayatına yardımcı olacağını belirtir. Dergi edebiyata, güzellik, moda gibi konulara yer verir. Batılı kadınların ve ünlü Türk hanımlarının hayat hikayelerine yer verilmiştir[Kurnaz, 1990:113].

II.Meşrutiyet Dönemi yayınlarında sosyal meselelerin yan sıra siyasi konular da oldukça fazla işlenmiştir, Jöntürk, İslamcılık, Panslavizm, Türkçülük, Batılılaşma gibi. Bunun sonucunda da kadınlarla ilgili yayınlarda, siyasi fikirlere ve bilgilere rastlanır.

Bu dönemde milli mücadeleye destek olan dergi ve yayınların yanı sıra Anadolu'da yayınlanan gazetelerde de kadın faaliyetleri geniş bir yer vermiştir.Albayrak(1913), Açıksöz(1919), İrade-i Milliye(1919), Hakimiyet-i Milliye(1920) vb. Kadınların faaliyetleri ve kahramanlıkları ile ilgili haberler oldukça fazladır[Kaplan,1998:13].

1.10.6.Ekonomik Faaliyetler

-Memur Hanımlar:

Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında yaşanan olaylar, Müslüman kadınların sosyal hayata katılmalarını sağlamıştır. Savaşlar sırasında yaşanan olaylar. Müslüman erkeklerin çoğunluğunun silah altında bulunmasını gerektirmişti. Bu da ülkede memur ve işçi sıkıntısı yaşanmasına sebep olmuştu.

İmparatorluktaki gayrimüslimlerin, ihanet içinde olması bunlara güveni sarsmıştı[Kaplan,1998:9]. Ticaret sayesinde zengin olan gayrimüslimler Balkan Savaşları sırasında Yunanlılara büyük destek olmuşlardır. Gayrimüslimlerin ekonomik gücünü sarsmak ve onların isyancılarla Yunanistan hükümetine sağladığı yardımları azaltmak için harekete geçilmiş ve bir boykot kararı alınmıştır. 1913-1914 yılları arasında gayrimüslimlerden alışveriş yapmama kararına dayanan bu boykot kadınlar sayesinde başarıya ulaşmıştır [a.g.e.,s.33].

Bu sebeple gayrimüslimler idari memurluklara alınmadı. Alınacak memurların Türk ve Müslüman olmalarına özen gösterildi. Bu dönemde, çalıştırılacak Müslüman erkek nüfusun silah altında olması, devleti Müslüman kadınlardan yararlanma yoluna sevk etti[a.g.e.,s.9]. Böylece kadınlarımızın devlet idaresinde ödev alabilmeleri meselesi öne sürülmüş oldu[İnan,1973:60-61].

Balkan ve I.Dünya Savaşı'nın etkisiyle kadın sosyal ve ekonomik hayata katılırken yaşantısı da değişmiştir. Başta Müslüman kadının kılık kıyafeti olmak üzere eğitim, çalışma, evlenme, boşanma, çok eşlilik, kadının ev dışına çıkması gibi konular, kadın hakları meselesini oluşturmuştur. Bu meseleler üzerinde yapılan tartışmalar meydana gelen kadın hareketleri ve karşı tepkiler kadın erkek eşitliğine giden gelişmelerin hazırlayıcısı olmuştur[Kaplan,1998:36].

Bedia Osman Hanım telefon şirketine memure olmak için müracaatta bulunmuş, fakat bu müracaatı kabul edilmemiştir. Müdafa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti harekete geçerek konuyu basın aracılığıyla halka duyurmuş, başlattığı bir kampanya ile Bedia Osman Hanım'ın işe alınmasını sağlamıştır.

Böylece memureler kendilerine ayrılan odalarda işe başladılar. Bu odalara odacılardan başka hiçbir erkek giremiyor, yapılacak işlerde onlar aracılık ediyorlardı. İşten çıkarılarken de önce erkekler binayı terk ediyor, sonra hanımlar çıkıyordu.Bu tutumla muhafazakar kitlenin çalışan kadınlara duyduğu nefret ve gösterdiği tepki azaltılmaya çalışılmıştır[Kaplan,1998:31].

1920 yılına gelindiğinde, İstanbul'daki Galata Osmanlı Bankası'nın sekreteri kadındı. Ziraat Bankasında 7, elektrik ve tramvay şirketinde 2, telefon şirketinde 48 kadın çalışmakta idi. Buna karşılık eğitim alanında kadınlar müfettiş olarak bile atanıyordu.Halide Edip, Nezihe Muhiddin gibi[Kurnaz,1990:116].

Bu dönemde Türk kadınının ilk defa olarak tiyatro sahnesine çıktığını görüyoruz. 1918 yılında İstanbul Darulbedai'ye birkaç Türk kızının tiyatrocusu olarak müracaat etmesi ve gelişen olaylar bu konudaki tartışmaları arttırmıştır. "Bahire, Memduha, Beyza, Refika ve Afife" adlı kızların istekleri kabul edilmiştir daha sonra bunlardan "Jale" takma adını alan Afife Hanım 1920'de Kadıköy Tiyatrosunda oynanan bir piyeste rol almıştır. Onun bu hareketi Müslüman ahlakına aykırı bulunarak engellenmiş ve Cumhuriyete kadar Darülbedai'nde hiçbir Müslüman kadına rol verilmemiştir[Kaplan,1998:30].

-İşçi Hanımlar:

Meşrutiyet döneminde gerek sosyal gelişmeler, gerekse toplumda görülen ekonomik buhran ve savaş sebebiyle erkek işçilerin azalması Türk kadınının sanayi alanına girmesine de sebep olmuştur. Meşrutiyet döneminde fabrikalarda çalışan işçi sayılarında artış olmuştur. Ancak bu konuda kesin rakamlar yoktur. Mevcut bilgilere dayanarak fabrikalarda çalışan kadınların erkeklere nispetle %25-55 arasında değiştiği söylenebilir[Kurnaz,1990:118].

1908 II.Meşrutiyet dönemindeki anayasada seçim maddeleri bir önceki gibi aynen kalmıştır.Yani değil kadınların seçime iştirakı,kadın nüfus bile sayılmamıştır[İnan,1968:247].

1.11.KADIN KIYAFETLERİ

Kadınlar İslamiyetle diğer tek tanrılı dinlerde mevcut olmayan bazı haklara sahip olmuş, fakat bundan haberdar edilmemiş ya da bu hakları kullanması geleneklere aykırı görülerek(miras,ticaret yapma...) toplumca ayıp sayılmıştır. Müslüman toplumlarında kadınlara toplum hayatında ağır baskı ve yasaklar uygulanırken, kılık kıyafetleri, sokağa çıkmaları, eğitim yapmaları zaman zaman yasaklanmış ve engellenmiştir

Örneğin, I.Ahmet(1603-1617)Kadınların erkeklerle birlikte aynı sandala binmesini, III.Osman(1754-1757) kendisinin sokağa çıktığı zaman kadınların sokağa çıkmasını, I.Mustafa(1757-1774) yakası açık kıyafet giyilerek sokağa çıkılmasını engelleyen, kanunlar çıkarmışlardır.

Kadın kıyafetlerinde II.Meşrutiyet döneminde halk arasında bazı değişiklikler meydana gelmiş.Balkan savaşları sonrasında bu değişiklikler hız kazanarak devam etmiştir. Ayrıca kadının çalışma hayatına katılması da kadın kıyafetlerinde değişikliklere yol açmıştır.Kadınlar daha pratik, kullanımı daha rahat kıyafetler benimsemeye başladılar[a.g.e.,s.178].

2.BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE

KADININ ÇALIŞMALARI VE KADININ DURUMU (1919-1923)

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşına girişimiz büyük bir hata sayılmaktadır. Trablusgarb ve Balkan Savaşlarından yenilgi ile çıkan millet çok yorgundu, sosyal ve ekonomik durum da savaşa girmeye elverişli değildi.

Osmanlı Hükümeti yalnızlıktan kurtulmak için İngilizlere, Fransızlara İttifak teklifinde bulunmuştu. Fakat kendilerinin, Türkiye topraklarında emelleri bulunduğu için İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti ile ittifaka yanaşmadılar[Belen,1983:3].

Öte yandan Almanya Osmanlı Devletini savaşa girmeye zorlamaya başlamıştı. Bunu özellikle Avusturya istiyordu. Çünkü, Osmanlı Devleti savaşa girerse, Kafkas cephesinde, bir kısım Rus kuvvetlerini üzerine çekeceğinden Avusturya ve Almanya'nın yükü hafifleyecekti

Başta, Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere kabinenin bazı üyeleri de devletin savaşa girmesine istiyordu. Bunun sonucu olarak, Enver Paşa'nın emri ile Amiral Souchon Osmanlı donanmasını alarak 29-30 Ekim 1914 gecesi Karadeniz'e çıktı ve Odesa, Sivastopol gibi Rus limanlarını topa tuttu. Böylece, Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına giriyor ve Osmanlı İmparatorluğunun sonu tamamlanıyordu[Armaoğlu,1999:110].

4 yıl boyunca düşmana karşı topyekün düşmanlık güdülmüştü. Fakat , Çanakkale hariç, diğer cephelerde başarı gösterilmemişti. 26 Eylül 1918 tarihinde Bulgar cephesi çöküp, Bulgaristan savaştan çekilme kararı almıştı. Böylece Osmanlı Devletinin müttefikleriyle kara bağlantısı kopmuştu[Akşin,1998:17].

2 Nisan 1917 tarihinde A.B.D. itilaf Devletlerinin yanında savaşa katılmıştı[Armaoğlu,1999:133]. Savaşı önlemenin ve barış süresinin devam etme şartını Milletlerarası bir sistemin kurulmasında görüyordu. Amerika Birleşik Devletleri

Başkanı Wilson 8 Ocak 1918 tarihinde 14 maddelik barış prensiplerini yayınladı. Osmanlı Devlet adamları Wilson prensiplerinin adil bir barış getireceğine inanmıyordu[Belen,1983:7].

1918 yılının Ekim ayında Almanya ve Avusturya (4-5 Ekim) İsveç aracılığı ile A.B.D.'ye başvurarak barış istemişlerdi. Bu durum karşısında Osmanlıların, savaşı sürdürmeleri mümkün değildi. Bu sebeple onlar da İngilizlere başvurarak barış istemeye karar verdiler. İsviçre elçisi "Savaşa sebep olan kabinenin iktidarda kaldığı süre içinde, büyük devletler katında barışa el atmanın olumlu sonuç vermeyeceği" fikrini söylemesi üzerine, Padişah hükümet değişikliğine gitmek zorunda kalmıştı[Tansel,1991:10]. Talat Paşa kabinesi istifa ettirilerek 14 Ekim 1918 tarihinde Ahmet İzzet Paşa kabinesi kuruldu. İttihat ve Terakki ülke içinde en büyük örgütlü siyasal güç olmakta devam ediyordu[Akşin,1998:27]. I.Dünya Savaşına, Osmanlı devletinin girmesini sağlayan İttihat ve Terakki yöneticileri, İzzet Paşa kabinesi kurulduktan sonra ülkeyi terk ettiler. (Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa)

Kabine değişikliği sonucu İngiltere ile yapılan görüşmeler sonucu, Donanma Bakanı Hüseyin Rauf Orbay başkanlığındaki Osmanlı temsilcileri, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros'ta İtilaf devletlerini temsil eden İngiliz Oramiralı Art hur Caltrop başkanlığındaki İngiliz temsilcileri ile bir ateşkes antlaşması imzaladılar[Sonyel,1995:7].

Antlaşmanın özellikle 7. ve 24. maddeleri işgal açısından tehlike sinyalleri veriyordu. İtilaf Devletleri 4 yıl kendilerini uğraştıran ve çok güç durumlara sokan büyük Türk Milletini ezme ve bağımsızlıktan yoksun bırakma fırsatını elde ettiklerini sandılar, bu anlayış içinde onun topraklarını işgale başladılar[Tansel,1991:32]. Bir taraftan İtilaf Devletleri diğer taraftan Yunanlılar ve Ermeniler Türk topraklarını işgal ederek, Türk milletini yok etmeye başladılar.

Kendini yok etmek isteyen işgaller ve mezalim karşısında sessiz kalmayan Türk halkı silaha sarılarak şehirlerde, kasaba ve köylerde Kuva-i Milliye teşkilatları kurmaya başladı. Başlayan mücadele bütün vatana yayılarak Türk İstiklal Savaşı haline geldi.

Bu ölüm kalım savaşına kadınlarımız da katılarak mücadele etti ve vatanın geleceği için gece gündüz çalışarak her tür fedakarlığa katlandı. Kadınlarımızın bu fedakarlığı tarihimizin gurur dolu sayfalarında yer aldı ve takdirle anıldı[Kaplan,1998:71]. Hakikaten Anadolu kadını, Türk Kadınlığının örneği olabilecek yegane timsaldir. Medeni bir kadında hangi vasıfları ararsanız, mutlaka Anadolu kadını onu barındırmaktadır[Ağaoğlu,1981:501].

2.1.MİLLİ MÜCADELE MİTINGLERİNDE TÜRK KADINI

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgalinden sonra [Jaeschke,1989:32] Türk topraklarının içine düştüğü acı durumdan kurtulması için, memleketin her tarafında yabancı işgalini protesto mitingleri başlamıştı. Bu mitinglerde hem padişaha hem de İtilaf Devletlerine ve dünya devletlerine seslenilmek isteniyordu. Gaye vatanın kurtulması idi. Bu maksatla, Türk milletine cesaret ve heyecan verilerek, bu kötü kaderine karşı mücadele çağrısı yapılıyordu. Bu faaliyetlerde, Halide Edip,Şüküfe Nihal,Münevver Saime gibi hanımlar da yerlerini aldılar. Bunlar öylesine bir cesaret ve vatan sevgisiyle konuştular ki, basında çoğu sansür edildi. Haklarında tutuklama emri verildi, bunlardan Halide Edip ve Münevver Saime Anadolu'ya kaçarak Milli Mücadeleye katılmışlardır[Kurnaz,1990:132].

İşgal bölgesinde kalan kadınlar, o bölgenin bütün ahalisi gibi düşmanın zulmüne bizzat maruz kaldılar. Bu durum içinde belki de en özenilecek olan akıbet ölümdü. Zira namuslarını kaybeden genç kadınların bir kısmı çıldırır bir kısmı da bu felaketten hiç bahsetmemeye çalışırdı [Enginün,1982:692].

2.1.1.İstanbul Mitinglerinde Kadınlarımız

Memleketin her yerinde işgalleri protesto mitingine katılan kadınların, özellikle İstanbul'daki mitinglere katılımı oldukça fazladır. Burada yapılan mitinglere kadın ve erkek beraber katılırken ,Anadolu'daki mitinglerde kadın oranı kesin belli değildir. Başta Asri Kadınlar Cemiyeti, Türk Ocakları gibi cemiyetler olmak üzere birçok cemiyet tarafından düzenlenen mitinglerde işgal kuvvetleri protesto edildi.

İzmir'in işgal edileceğinin duyulması üzerine ülke milli mateme büründü[Kaplan,1998:72]. 19 Mart 1919 tarihinde kadınlar Fatih Türbesinde toplanarak işgal kuvvetlerini protesto ettiler [Jaeschke,1989:22]. 18 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Darülfünunun'da dersler boykot edilerek, öğretmen ve öğrencilerin yaptığı bir toplantı düzenlendi.

İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da yas ilan edilmiş, okullar, eğlence yerleri, ticarethaneler üç gün kapatılmıştır.Düzenlenen mitinglerin sayısı artmış, İstanbul'da mitinglere ve protestolara aktif olarak katılanlar çoğalmıştır[Kaplan,1998:72].

Kadınlar ilk kez bu dönemde kitlevi bir biçimde siyasal olaylara katılacak, işgal altındaki İstanbul'da düzenlenen miting ve toplantıları izleyecek, kürsüden halka seslenecektir. Batı toplumlarının çoğunda kadınların siyasi haklarını kazanmaları, benzer koşullar altında ve I.Dünya Savaşından sonra gerçekleşmiştir[Tekeli,1990:1192].

Türk Kurtuluş hareketinin yurt bütünlüğü ve millet birliği fikri üzerinde toplayan ve buna önderlik eden Mustafa Kemal Atatürk ,kadın ve erkeğin memleket hizmetinde güç birliğine dayandırmıştır. 28 Mayıs 1919'da bütün halka düşman istilasına karşı direnmek için çağrıda bulunmuş ve teşkilatlanmanın lüzumlu olduğunu bildirmiştir[İnan,1973:62].

-Fatih Mitingi:

Mayıs 1919'da Türk Ocaklı gençlerin öncülüğünde Fatih'te bir miting düzenlendi. Bu mitinge katılan kadınların çokluğu ve kadın konuşmacıların dinleyicileri heyecana getiren konuşmaları dikkat çekicidir.

Halide Edip: "Müslümanlar ve Türkler, bugün en kara günü yaşıyor. Gece karanlık bir gece, fakat insanın hayatında sabahı olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp parlak bir sabah yaratacağız." diyordu[Mısıroğlu,1976:51]. Bu Halide Edip'in açık havadaki ilk konuşmasıdır. 75 bin kişinin katıldığı bu mitingde müttefik uçakları halkın üzerine degecek kadar alçaktan uçuyordu[Enginün,1995:63]. Halide Edip'in bu

konuşmaları halkın üzerinde büyük tesirler yapmıştı[Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi,1987:1226].

Meliha Hanım ise: “Vatanı kurtarmak için yaşayacağız kuvvetle iman ediyoruz ki büyük Allah’ımıza sığınarak cebir ile alınan bir halk elbette iade edilecektir.” diyordu.

Mitinglerden sonra padişaha ülkenin durumuna arz etmek için Halide Edip ile iki ğrenci saraya gönderilir. Fakat Padişah kendilerini kabul etmez. Mesajı yaver Paşaya bırakırlar[Enginün,1995:64].

-skdar Mitingi:

20 Mayıs 1919’da Üsküdar’da Doğancılar Parkında tekrarlanan bu mitingde de kadınlar yine aynı faal rolü oynamış ve Fatih mitinginde olduğu gibi baştan başa siyaha bürünmüştür. Bu onların büyük matemlerinin rengiydi[Mısıroğlu,1976 :52].

Asri Kadınlar Cemiyeti adına bir konuşma yapan Sabahat Hanım: “İşte, hayatı ruhu Türk olan İzmir’i bugün Yunanlılar aldılar. Belki yarın sinemizden bir şey, kalbimizden bir hayat koparır gibi birer birer Konya’mızı, Bursa’mızı, hatta evet bütün güzellikleri ile çok sevgili İstanbul’umuzu isteyecekler...Sevgili annelerim, babalarım artık bu son zulmün önünde biz kadın, erkek, genç, ihtiyar hepimiz birleşelim kalplerimizin muhteris milletlerin altında çiğnendiği, ezanlarımızın sustuğu, sokaklarımızda yabancıların doladığı bu zilleti gördükten sonra yine sakın susacak mıyız?” diyordu.

Bu mitinge katılan diğer konuşmacı Üsküdar Sanayi Fransızca ğretmeni Zeliha Hanım’ dı.Haksız işgallerin Türkleri yok etmeyi amaçladığını anlattığı konuşmasında Avrupa’nın, Wilson prensiplerine uymadığını belirterek halkı mücadeleye çağırmıştı: “Amerika ve Avrupa bilmelidir. Türk ölür namussuz yaşayamaz,Türk ölür toprağından bir karış yer vermez.” diyordu. Miting sonunda mitinge katılanlar, Fatih mitingi kararlarına katılıp, vatanın bir bütün olduğu ve paralanamayacağı kararını almışlar, işgalleri protesto ettiklerini basın aracılığıyla bütün dünyaya ilan etmişlerdi[Kaplan,1998:75].

-Kadıköy Mitingi:

Yağmurlu fırtınalı bir günde, Haydarpaşa’da Kadıköy mitingi yapılır[Enginün,1995:64]. 22 Mayıs 1919 tarihinde 20.000 kişinin toplandığı mitingde konuşmacılar arasında, Halide Edip ve Münevver Saime bulunmaktaydı[Kurnaz,1990:132].

Münevver Saime Hanım şöyle haykırıyordu: “Az söylemek, çok iş yapmak zamanı gelmiştir. Biz yalnız ağlıyoruz. Ağlamakla kazanılacak, hıçkırıklarımızı işitecek bir kalp yoktur. Teşkilata nihayet, fiilayata başlamak lazımdır.” diyordu.Yaptığı konuşmalar ile halkı isyan ve mukavemete teşvik ettiği için, hakkında tutuklama kararı çıkartılmış, kendisi gizlice Anadolu’ya kaçmıştı. Bizzat kurtuluş mücadelesine katılmış ,“Asker Saime” olarak anılmış ve İstiklal Madalyası almıştır[Mısıroğlu,1976 :54].

Halide Edip ise: “Kendilerinin olmayan toprakları, aleme tevzi etmek isteyenler, hakkın sedası önünde eğilecekler ve hakkı teslim edeceklerdir.” diyordu. Adaletin geldiğini Türk Milletinin göreceğini, Türk’ün hakkının verileceğini dile getiren konuşmasında Avrupa Devletleri’nin taraflı tutumunu eleştiriyordu[Kaplan,1998:76].

-Sultanahmet Mitingi:

İstanbul mitinglerinin en büyük ve dikkat çekeni olan, 23 Mayıs 1919’da yapılan Sultanahmet Mitingidir[Mısıroğlu,1976 :56]. Bu mitingde: Şair Mehmet Emin Yurdakul, İstanbul basını adına Fahrettin Hayri Bey, Halide Edip Hanım, Selim Sırrı Tarcan,ve Dr.Sabit Beyler konuşmuştur.

Bunların içinde şüphesiz en önemlisi Halide Edip’in konuşmasıdır: “Davamızı ilan ediyorum. Bu Türkiye’nin hak ve istiklalidir, Türkler, Türkiye’nin ebedi hakkına asla dokundurmayacaklar ,yarın Hak’ın Mahkeme-i Kübrası önünde zalimlerin hepsi mahkemeye çekilecek, onlara bizim kanlarımızı döktürdünüz diyecekler...İşte kardeşlerim işte evlatlarım davanızdan kaçmayınız. O gün hak verecekler, bugün iki dostunuz vardır: Birisi kalbi mabetleri bizimle bir olan Müslümanlar, birisi zalimleri yakasında sürükleyecek hak sahibi büyük millettir. Kardeşlerim! Evlatlarım! Osmanlı toprağında böyle muazzam böyle tarihi bir gün daha idrak etmeyeceğiz. Evlatlarım,öyle

bir gün olur da bir daha toplanamazsak, içimizde ölenler olursa, Türk'ün istiklal bayrağı ile mezarı üzerine geliniz.” diyordu.

Halide Edip konuşmasının sonunda orada bulunanlara iki konuda yemin ettirir:

- 1) İnsanlık ve adalet esaslarına bağlı kalmak.
- 2) Hangi şartlar altında olursa olsun hiçbir kuvvete boyun eğmemek.

Halide Edip'in bu konuşması açıkça fiili mücadeleye davet idi. Zaten bunun üzerine hakkında tutuklama kararı çıkmış, O'da Anadolu'ya geçerek milli mücadeleye katılmıştır[Kurnaz,1990:133]. Halide Edip bu mitingden sonra adeta efsaneleşir[Enginün,1995:64].

Bu miting heyetine Anadolu'nun her tarafından teşvik edici telgraflar yazılmıştır. Balıkesir'den yazılan telgrafta şöyle deniyordu: “İzmir Anadolu'nun kalbi ise İstanbul'da dimağıdır. Onun tehrisi uğrunda, Türk bütün mevcudiyetini fedaya amadedir.”

30 Mayıs 1919 tarihli ikinci Sultanahmet mitinginde konuşan Şüküfe Nihal de vatanını çok sevdiğini belirterek “Aziz vatan beşiğimiz senden mezarımız yine sen olacaksın” sözleriyle dinleyenleri coşturuyordu.

13 Ocak 1920 Salı günü Sultanahmet meydanında “İstanbul Türk'tür ve Türk kalacaktır” isimli üçüncü bir miting düzenlenmiştir. 150.000 kişinin katıldığı bir mitingdir.

Kadınlardan, Muallimler Cemiyeti Başkanı Nakiye Elgün Hanım bir konuşma yapar [Kurnaz,1990:134]: “Efendiler, size memleketin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. İçinizde Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını ecdadını ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp gidecek bir erkek var mıdır? Ben tasavvur edemiyorum çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız! Bizde daima sizinle beraber olacağız. Yanınızdan, önünüzden ayrılmayacağız! Hayatından ziyade, sevdiği evladını vatan sevgisini feda eden kadınlarımızın can ile sevdiği İstanbul için canını feda edeceğine elbette inanırsınız! Önümüzde açık iki yol vardır: Biri tarihimize, şanımıza devam etmek, diğeri gözlerimizle birlikte tarihimizi de kapayıp ebediyete götürmektir.” diyordu.[Mısıroğlu,1976 :58].

Nakiye Hanım bu konuşmasıyla, kadınların, erkeklerin yanında mücadeleye hazır olduğunu ifade ederken bu durumda, Türk milletinin ne yapması gerektiğini de söylemiş oluyordu[Kurnaz,1990:135]. Ayrıca Nakiye Hanım1920’de kendisiyle yapılan bir görüşmede, Türk kadınının meziyet ve kıymetinin,medeniyet ve irfanının Avrupa’ya tanıtılması için sürekli propaganda yapılması gerektiğini söylüyordu [Enginün,1982:692].

Türklere yapılan tecavüzleri protesto eden mitinglerin yasaklanması üzerine, sayılan bu mitingler haricinde İstanbul’da başka miting yapılamamıştır.

2.1.2.Anadolu Mitinglerinde Kadınlarımız

Türk İstiklal Savaşı yıllarında, işgal kuvvetlerinin Türklere yaptığı zulüm ve uyguladıkları soykırım üzerine Anadolu’nun çeşitli yerlerinde işgalleri protesto mitingleri düzenlenmiştir[Kaplan,1998:78].

Bunların ilki İzmir’de, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberlerinin yayılması sonunda, işgalin bir gece öncesi, 14 Mayıs gecesi memleketin gençleri kapı kapı dolaşarak. “Vatanını seven meşatlığa gelsin” diyerek çoğunluk sağlıyorlardı. İşgali protesto etmek ve silahlı direnişe geçmenin gerekliliği açıklanıyordu. Kadınlar tarafından desteklenen bu mitingde işgalden duyulan üzüntü dile getirilmiştir [Özalp,1998:7].Redd-i İlhak tarafından organize edilen beyanname kararlarını hükümete bildirmek amacıyla bir heyet seçilmiştir. 3-5 bin kişi katılmıştır. Silah ve cephanenin halk tarafından temini istenmiştir[Turan,1999:250]. Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Milliye beyannameleri bütün vilayetlere dağıtılır[Onay,1995:32].

Siirt’te yapılan ve İzmir’in işgalinin protesto edileceği mitingde ise Ermeni tehdidi üzerinde durulmuştur.

-Edirne Mitingi:

27 Mayıs 1919 günü büyük bir miting düzenlenmiştir. İzmir'e yapılan haksız tecavüz protesto edilmiş, Sultan Selim Camii avlusunda yapılan bu mitinge kadın ve erkek binlerce Müslüman katılmıştır.

-Alaşehir Mitingi:

İzmir'in işgali üzerine Alaşehir İslam Kadınları adına İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine, bir telgraf gönderilerek işgal olayları protesto edilmiştir[Kaplan,1998:79]. Yunanlılara karşı bir milli müdafaa cephesi oluşturulması kararlaştırılmıştır[Turan,1999:265].

16 Mayıs 1919 günü "Alaşehir ve havalisi İslam kadınları namına Makbule ve Nebile" imzaları ile gönderilen bir telgrafta, işgalin Yunan askeri tarafından yapılmasının memlekette daha fazla kan dökülmesine sebep olacağı söyleniyordu.. 2 Haziran 1919'da da, çarşı kenarında bir genel toplantı tertip edilmiştir. Oldukça kalabalık olan bu toplantıda memleketi temsil edecek unsurların huzurunda İstiklal mücadelesinden ve alınacak tedbirlerden bahsedilmiş ve memleket evlatlarının fiilen müdafaaya hazır olmaları istenmiştir.

-Kızılcahamam Mitingi:

Yunanlıların İzmir'i işgale başladıkları haberini alan Kızılcahamam ahalisi 18 Mayıs 1919 günü toplanarak işgalin durdurulmasını istediler. Bu konuda hükümete yardımcı ve emirlerine amade olduklarını bildirdiler. Kadınların da bu mitingde yer aldığı bilinmektedir [Kaplan,1998:80].

-Kastamonu Kadınlar Mitingi:

I.Dünya Savaşı sonrasında Kastamonu işgal görmemiş, ancak Kurtuluş Savaşının insan kaynağı ve diğer lojistik desteklerin büyük bir kısmı bu bölgeden sağlanmıştır[Eski,1993:653].

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından 10 Aralık 1919 günü hazırlanan miting, Kız Muallim Mektebi bahçesinde yapılmıştır. Köylü şehirli binlerce hanımın katıldığı bu mitingde mütarekeden beri karşılaştığımız haksızlıklar ile, İzmir, Maraş, Urfa'nın işgalleri ve yapılan canavarlıkların anlatılması bütün herkesi ağlatmıştır. Hazırlanan protesto telgrafi, dünya medeniyetine duyurulmak üzere Halifeye, Sadrazama çekilmiştir. Ayrıca Antalya'daki İtalyan temsilciliğiyle İngiltere, Fransa, A.B.D. Cumhurbaşkanlarının eşlerine gönderilmiştir[Mısıroğlu,1976 :63].

Mitingdeki diğer konuşmacılar:Zekiye Hanım, Kamuran Hanım, Saime Hanım, Münire Hanımdır. Cemiyet Reisi Zekiye Hanım: “Hanımlar...Biz Dünyayı kanlara boğan insanları tavuklar gibi boğazlayan erkeklere müracaat edecek değiliz. Bizim gibi şefkatle, merhametle düşündüklerinden şüphe etmediğimiz, İtilaf Devletlerinin büyük kadınlarına müracaat edecek ve birer telgrafla bize yapılan haksızlıkları yazacak ve anlatacağız. Eğer onlarda hakkımızı teslim etmezlerse, evlatlarımızın kanlarına kendi kanlarımızı karıştırarak erkeklerimizle bir safta dinimiz ve istiklalimiz için haksız, zalimlere tarihin lanetlerini terk edecek şeametle öleceğiz.” diyordu[Eski,1993:656].

12 Ocak 1920 tarihinde Lloyd George'un İstanbul ve Boğazlar ile ilgili sözlerini kınamak amacıyla Kastamonu Kız Öğretmen Okulu bahçesinde toplanarak bir miting daha düzenlenir.Halkın mücadeleye çağrıldığı miting sonunda, İtilaf Devletleri'nin ileri gelen yöneticilerine ve onların hanımlarına da telgraflar çekilir[Kaplan,1998:115].

2.1.3.Mitinglerin Özellikleri

Özellikle İstanbul'da düzenlenen mitinglere katılan kadınların ve kadın konuşmacıların sayısı oldukça fazladır. İşgalleri ve batılı devletleri protesto eden mitinglerde yer alan binlerce kadın, erkeklerle aynı alanda konuşmaları dinleyerek protestolarda bulunmuşlardır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde düzenlenen bazı mitinglerin kadınlı erkekli katılımlı yapıldığı tespit edildiyse de kadın erkek birlikte yapılan mitinglerde kadın konuşmacılara rastlanmamıştır.

Balkan Savaşları sırasında, soykırım ve mezalimi protesto etmek için düzenlenen protesto ve mitinglerin birçoğu kadın ve erkek topluluklar tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Buna karşılık Türk İstiklal Savaşı sırasında Anadolu'nun işgalini protesto için düzenlenen mitinglere kadınların erkeklerle beraber iştirak ettiği görülmektedir. Bu da kadınların ülkenin içine düştüğü durumun ve işgallerin önemini kavrandığını belirleyen bir özelliktir[a.g.e.,s.83].

Mitinglerde konuşan Hanımların çoğu öğretmen veya Darülfünun'da okuyan öğrencilerdi. Bu da Meşrutiyet döneminde açılan kız mekteplerinin Milli Mücadeleye milliyetçi, aydın bir kadın potansiyeli hazırladığını gösterir. Halide Edip, Şükufe Nihal, Nakiye Elgün, Münevver Saime, Meliha Sabahat Hanımlar örnektir[Kurnaz,1990:135].

Burada unutulmaması gereken konulardan birisi şüphesiz ki o günlerin havasıdır, çünkü her kadının eşi, kardeşi, çocuğu veya hiç değilse bir yakını ya şehit düşmüştür ya da yaralanmıştır. Bizim dikkatimizi çeken en büyük nokta, hanımların bu tür bir faaliyete katılmakta gösterdikleri azim ve kararlılıktır[Eski,1993:662].

Türk Milleti kadını erkeğiyle tarihimizin her döneminde vatanı için tehlikeye atılmaktan çekinmemiş, Türk kadınlarının mücadelecisi kimliği zor zamanlarda çok daha iyi ortaya çıkmıştır. Türk İstiklal Savaşı mitinglerinde ve mücadelede kadınlarımızın katılım ve katkılarıyla gösterdikleri fedakarlık, yüzyılımızın en büyük kadın faaliyeti olarak anılacaktır[Kaplan,1998:83].

2.2.MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KADIN CEMİYETLERİ

Milli Mücadele Döneminde aydın kadınlarımızın teşebbüsleri ile Anadolu'da kurulan Vatanı Müdafaa Cemiyetlerinde, düşman istilasına karşı direniş için erkeklerle beraber hareket edileceğini duyuran toplantılar yapılmıştır. Bu hareketle bütün Türkiye kadınlığı Kurtuluş Savaşında aktif bir rol oynamıştır ve vatan müdafaasına her yönüyle katılmıştır. Bu dönemde Anadolu'da sadece kadınlardan oluşan ve amacı bağımsız bir

Türkiye yaratmak ve bu devleti diğer Avrupa ülkelerine tanıtmak olan cemiyetler kurulmuştur[İnan,1973:62]

Kadın cemiyetlerinin asıl amacı, vatanın kurtulması için hizmet etmektedir. Bu maksatla yardım toplama, geniş kitleleri yardıma çağırma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Asri Kadınlar Cemiyeti ile Hilal-i Ahmer Kadın Kolları, özellikle askere giyecek temini ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmışlardır. Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyetinde çalışan Hanımlar da mücadeleye büyük katkıda bulunmuşlardır [Kurnaz,1990:139)

2.2.1. Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti

İzmir'in işgaline karşı çıkan bir bildiri yayınlayan "İslam Kadınları Cemiyeti" Milli Mücadele döneminde Yunan işgaline karşı tepki gösteren kadın cemiyetleri arasında yer almıştır. Cemiyet hakkında kesin bilgiler olmamakla beraber, Mayıs sonlarında kurulduğu tahmin edilmektedir. Bildirilerinde, milyonlarca Müslüman'ın kaderinin iki yüz bin Rum'a terk edildiği anlatılmaktadır[Kaplan,1998:84].

2.2.2.İslam Kadınları Cemiyeti

Erzurum'da kurulmuştur. Anadolu'da İzmir'in işgaline karşı ilk toplu kadın hareketi Erzurum "İslam Kadınları" tarafından gösterilmiştir.

29 Kasım 1919'da Muradiye Camii'nde toplanarak Merkez Mektebi Müdiresi, Faika Hanım bir konuşma yaparak amaçlarını açıklamıştır [Mısıroğlu,1976 :80]. Alınan kararlar şunlardır, İzmir ve Anadolu'da işgale uğrayan Maraş, Antep, Urfa, Adana, Antalya'nın işgallerini kınamak, bunlardaki halka yapılan zulme karşı çıkmayan, İtilaf Devletleri temsilcilerine protesto telgrafi çekmek, İstanbul'daki İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı'na, Hükümete telgraflar göndermek, Milli Mücadele taraftarlarına yardım etmek, Milli Kuvvetlere giyecek ve yiyecek sağlamak, işgale uğrayan yerlerden kaçan muhacirlere, kimsesizlere yardım toplamak"

Toplantı sırasında alınan kararlar hemen uygulamaya konulmuş, Türklere yapılan katliamları destekleyen devletlerin tutumları telgraflarla kınanmış ve Avrupalılar

medeniyetten uzak olmakla suçlanmıştır. Erzurumlu kadınlar Türk İstiklal Savaşı süresince faaliyetlerini başarıyla sürdürmüşlerdir. Rus ve Ermeni işgallerine karşı verdikleri unutulmaz savaş sırasında destanlar yaratan kadınlarımız fedakarlıklarıyla gayretleriyle,mücadeleleriyle her devirde takdir toplamış ve saygıyla anılmıştır.

2.2.3.Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi

Kastamonu'da 10 Aralık 1919'da kurulan cemiyet, mahalle mahalle gezerek konferanslar, mevlitler, mitingler düzenleyerek milli davanın önemini anlatıyordu.Yabancı devlet başkanlarının eşlerine telgraflar gönderiyordu. Bu cemiyette, bilhassa gençlik mercilerine gönderdikleri telgraflarla, Türk kadınının milli tepkisini gösteren ve kamuoyu oluşmasında yardımcı olan kadınlarımız, orduya ve şehit ailelerine yardım toplama hususunda büyük hizmetler görmüşlerdir[Kurnaz,1990:144].

2.2.4.Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Milli Mücadele sırasında Anadolu'da, Müdafaa-i Hukuk, Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Gazi Kadınlar Cemiyeti gibi isimlerle kurulan kadın cemiyetleri düşman işgalleri karşısında Kuva-i Milliye'ci bir ruhla cephede ve cephe gerisinde faaliyet göstermişlerdir. Geniş halk kitlelerini Milli Mücadele'ye çağırarak , Milli orduya para ve mal yardımı toplamak, bağış kampanyaları açmak, muhacirlere yardım etmek, toplantılar düzenlemek, İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümetlerine işgali ve zulmü protesto eden telgraflar göndermek gibi faaliyetlerde bulunan bu kadın cemiyetlerinin merkezi Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyetidir [Kaplan,1998:86].

Cemiyetin yönetmeliği on bir maddeden oluşmaktaydı.

- 1) Merkezi Sivas'ta olmak üzere bütün Anadolu'da belli bölgelerde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulacaktır[Kurnaz,1990:140] Kısa sürede Burdur, Yozgat, Konya, Amasya, Kayseri de merkeze bağlı birçok şubeler açılmıştır[İçli,1992:68].
- 2) Mondros Mütarekesi imzalandığında Osmanlı devletinde kalan çoğunluğu Müslüman olan bölgeler birbirinden ayrılamaz.
- 3) Her türlü işgal ve içişlerine karışmaya karşı konulacaktır. Millet ve vatan zararına her türlü teşebbüse karşı erkeklerimizle birlikte vatanımızı müdafaa edeceğiz.
- 4) Bu gayemize ulaşmak için, bütün İslam hemşirelerimiz birlik olarak çalışacaktır.
- 5) Cemiyeti on altı kişilik bir yönetim kurulu idare eder.
- 6) Yönetim kurulunu kongre seçer.
- 7) Yönetim kurulu on beş günde bir toplanır. Cemiyetin bütün yazışmalarında resmi mühür, başkan, mesul sekreterin imzaları bulunacak bu üçlü hükümete kaşı mesul olacaklardır.
- 8) Masraflar yönetim kurulu kararı ve mesul sekreterin imzalarıyla yapılır.
- 9) Cemiyetin hesap işlerini üç kişilik kasa heyeti idare eder.
- 10) Cemiyet gerektiğinde maaşlı memur da kullanabilir.
- 11) Yönetmelik, kongre kararı ile değiştirilebilir[Kurnaz,1990:141].

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin kuruluşu ve yapacağı faaliyetler , 12 Aralık 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı, Mustafa Kemal Paşaya bir telgrafla bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşayı rehber olarak kabul ettiklerini bildiren telgrafa Mustafa Kemal'in cevabı : "Anadolu'nun bilhassa pek büyük inkılaplara muhtaç olan kadınlık hayatında katiyen pek büyük asar-ı terakki ve intibah vadeden bu sayan-ı takdir teşebbüs, memleketimizin her türlü selamet ve saadetini gaye edinmiş olan heyetimizin bir hakkın müstelzim-i şükran oldu." diyerek, Türk kadınlarının fedakarlıklarının bütün dünyada taktir toplayacağını ve mücadelede erkekler kadar başarılı olacaklarına inandığını yazıyordu. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin kuruluşu telgraf ve gazete ilanlarıyla kamuoyuna duyurulmuştur.

Cemiyetin kuruluş amaçları arasında yer alan kararlar şunlardı:

Padişaha, sadrazama ve hükümete, içişleri başkanlığına, İstanbul matbaalarına, gazetelere telgraflar göndermek. işgaller karşısında sessiz kalmamaları ve milli mücadeleyi desteklemelerini isteyerek, işgalleri kınamak. Milli mücadeleye her türlü konuda cephede ve cephe gerisinde yardımcı olmak[Kaplan,1998:90]. Bağış kampanyaları açılarak orduya, şehit ailelerine ve felakete uğrayan bölgelere yardım etmek[İçli,1992:68].

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurucu üyeleri arasında başkan : Melek Reşit Hanım, ikinci başkan : Samiye Hanım, sekreter : Şefika Kemal Hanım, veznedar : Emine Hanım bulunmaktadır[Kaplan,1998:90].

Faaliyetleri:

-Kadınlar arasında toplantılar düzenlemek :

Cemiyetin ilk toplantısında 28 Kasım 1919'da Melek Reşit Hanım, memleketin içinde bulunduğu vahim durumu anlatan ve hayırlı bir sulh imzalanıncaya kadar faaliyetlerinin devam edeceğini belirten bir konuşma yapmıştır[Kurnaz,1990:142]. "Bunların her türlü vahşetlerini işitip, susmak vicdanında zerre kadar iman nuru, kalbinde azıcık merhamet olanların susması, insanlık namıyla yaşayan ve parlak bir tarihe sahip ve Allah'ın inayetiyle yarınından emin olarak yaşamak hakkına sahip bulunan biz Türkler için pek büyük leke teşkil edeceğinden, memleketimizin tamamıyla muhafazası ve vahşice, canice hareketlere nihayet verilmesi için her ne yapılması lazım gelirse kanımızla, canımızla yapmak ve mazlum feryadımızı icap eden yerlere işittirmek üzere burada Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti namı ile bir cemiyet kurduk." diyordu[Kaplan,1998:91].

Cemiyette görev alan hanımlar genellikle bölgenin ileri gelen ailelerine mensuptur. Bu da cemiyet üyelerinin yakınlarından maddi, manevi yardım aldıklarını gösteriyor[Kurnaz,1990:142].

6 Şubat 1920 tarihinde cemiyetin en kalabalık toplantısı yapılıyor. Cemiyet üyelerinin çoğunluğu konuşma yapmıştır. Kadınları işgallere karşı direnişe

yönlendirmektedir. Yardım çağrılarının yapıldığı toplantıda önemli miktarda para yardımı toplanmıştır[Kaplan,1998:92].

-Padişaha, Hükümete, İçişleri Başkanlığına Çekilen Telgraflar :

İstanbul Hükümetine, bazı kuruluşlara çekilen telgraflarda, haksızlıkların düzeltilmesini istemişlerdir[İçli,1992:68]. 28 Kasım 1919 tarihinde cemiyet üyeleri Padişaha telgraf göndererek, Padişah'tan kendilerinin başlattığı teşebbüsü, itilaf devletlerinin yersiz saldırılarına karşı cemiyetlerini desteklemesi istenmiştir.

24 Aralık 1919 tarihinde Kilis'te Fransız tabur komutanının halkı tehdit edici bildiriler yayınlaması üzerine, bu bildiriye kınayan telgraflar hükümete ve İçişleri Bakanlığına gönderilerek bu vahşice davranışlarına engel olunmasını istenmektedir.

-İtilaf Devletleri Temsilcilerine Gönderilen Protesto Telgrafları :

İstanbul'da bulunan Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya temsilcilerine gönderdikleri telgraflar da bulunmaktadır. Bu telgraflarda: Uğranılan haksızlıklara karşı çıkarak, Mondros Ateşkesine uyulması gerektiği anlatılmaktadır. elgraflarda vahşi ve zalim Yunanlıların İzmir'e ayak basmalarından itibaren başlattıkları işkence ve katliamdan kaçan göçmenlerin durumları da anlatılmaktadır.

İngiltere Hükümet Başkanı Lloyd George'a gönderilen telgrafta: "Türk'ün 600 senelik parlak tarihine layık bir sulh istiyoruz. Bütün milleti rencide edecek galeyana getirecek, sözlerden çekinmelerini insaniyet namına, sulh ve selamet istirham eyleriz." denilmektedir.

17 Ocak 1920 tarihinde itilaf devletleri ve Amerika temsilcilerine çekilen bir telgrafta işgaller ve itilaf devletleri protesto edilerek: "İzmir tarihen ve ırk en Türk olduğu gibi bugün de yarın da Türk olacaktır. Söz namustur. Biz Türkler öyle biliyoruz. İşte bu iman ile devletlerinizin söylediklerine itimat ederek terk-i silah eyledik, masum bir milletin boğazlanması canavarlıktır. Günden güne artan bu zulümler bu haksızlıklar karşısında değil erkeklerimiz, biz kadınlar bile, buna inkıyat ve tahammül gösteremeyeceğiz." denilmektedir [Baykal,1986:29].

İşgalin başlangıcında birçok kişide hakim düşünce, İngiltere veya A.B.D. devletlerinin mandaterliğini kabul etmektir. Zamanla bu devletlerin Türklerin aleyhindeki taraflı tutumları mandaterlik isteklerini ortadan kaldıracak, yerini bağımsız bir Türk devleti kurmak düşüncesi alacaktır[Kaplan,1998:98].

- Devlet Başkanlarının Eşlerine Gönderilen Telgraflar :

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Yunan, Fransız ve Ermeni işgallerinin kınanması için, devlet başkanlarının eşlerine telgraf göndermiştir.Bu telgraflardaki amaç haksızlıklardan, katliamlardan haberdar edilen bu bayanların gerçeği anlayarak eşlerini etkilemeleridir.

17 Ocak 1920 tarihinde Fransa Cumhurbaşkanı Poincare'nin eşine çekilen telgraf :
“Anadolu kadınları sizin âli vicdanınıza, pek müşfik olacağı tabii olan kadın kalbinize danışıyor. Cihana sulh ve müsalemet temin ettiği için harp ettiğini söyleyen zevçleriniz milletlerinizin bu fecayı karşısında sukut etmesi yakışır mı? Aziz madamlar! Biz Türk kadınları tekrar sizden rica ediyoruz. Zevçlerinize hak ve adaleti kendilerinden isteyen bir kadın tahakkümü ile söyleyiniz. Biz adil ve devamlı bir sulh istiyoruz. Bunun için mütarekenin imzalandığı gün elimizde olan memleketlerimizin her türlü müdahaleden azade olarak ile kayd ve şart bizim elimizde kalması lazım gelir.Buna tavassut ediniz.Aziz madamlar.” diyorlardı.

Yine 17 Ocak 1920 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un eşine çekilen telgrafta : “ İzmir'in Yunan'a, Adana, Urfa, Maraş, gibi sevgili topraklarımızın diğer devletlere işgal ettirildiğini müşahade eyledik. Bu işgallerin bütün memleketlere temin-i hukuk edecek olan, Wilson prensiplerine muvafık, hakikaten mukarin olup olmadığı bu prensiplerin vazı olmak itibariyle zevc-i muhtereminizden sormaya kendimizi haklı görerek bunun içinde biz Anadolu kadınları sizi tevkil ediyoruz.Hukukumuzu kendi hukukunuz gibi müdafaa edeceğinize de itimat ediyoruz” deniyordu[Baykal,1986:30].

- Osmanlı Basınına Protesto Telgrafları :

A.K.M.V.C.nin kurulmasından kısa bir süre sonra, İstanbul Gazetesinde yer alan Milli Mücadele aleyhindeki yazıları kınar ve bunu bir telgrafla Matbuat-ı Osmaniye

Cemiyeti'ne bildirir. Bu cemiyetten mücadeleyi ve mücadele eden kişileri kötüleyen, İtilaf devletleri emellerine hizmet eden, işgalleri destekleyen yazıların durdurulmasını ister.

Telgrafta: “Memleketimizi düşmanlar taksime çalışırken, onlara manen maddeten yardım eden memleketin bazı hayırsız evlatlarını kadın kalbi ile telin ediyoruz.Bu gazetelerde yazılanlardan ve yazanlardan nefret etmeyen tek bir Türk, bir Müslüman tassavvur edemeyiz” deniyordu[a.g.e.,s.26].

Bölücü parçalayıcı , küçültücü yazılar istemediklerini de belirten cemiyet: “ Bu yazılar vatana ihanet demektir.İstanbul'da yayınlanan yazılardan dolayı Avrupalı devletler, bunları bütün halkın düşüncesi olarak almaktadır.Halbuki Anadolu halkının düşüncesi başkadır. İşgali ve zulüm altında yaşamayı istememektedir.” diyerek bu gazete ve dergilerin Türk halkının hislerine tercüman olamayacağını anlatıyordu[Kaplan,1998:102].

- Anadolu Ajansı ile Yazışmalar:

8 Nisan 1920 tarihli bir telgrafta Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından cemiyete Anadolu Ajansı'nın kurulduğuna dair bilgi verilmektedir[Kaplan,1998:103].

Haberi alan cemiyet, Melek Reşit ve Şefika Kemal imzalarıyla Ankara'da kurulan ajanstan dolayı duyulan sevinci Heyet-i Temsiliye'ye bildiren 10 Nisan 1920 tarihli telgrafında; “Ankara'da tesis edilen ajansı büyük bir memnuniyetle karşıladık.Lütuf buyurulacak havadisleri buraya tabi bütün mülhakat ,nahiye ve en küçük köylere kadar teblig edecek temine çalışıyoruz.” diyorlardı[Baykal,1986:18].

Anadolu Ajansı kurulduktan sonra ülke içinden ve ülke dışından aldığı haberleri çeşitli kuruluşlara göndermekteydi.Milli Mücadele yanlısı cemiyetlerle yaptığı yazışmalarda, önemli iç ve dış haberleri vererek onları aydınlatan ajans A.K.M.V.C.'ne de haberler göndermekteydi.Barış konferansı hakkında yazışmalar,İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele aleyhine giriştiği eylemler hakkında Türk-Yunan çatışmaları hakkında

bilgiler verilmekte ve Ajans Kadın Cemiyetinin izlediği protesto ve yardım politikasına katkıda bulunmaktaydı.

-Heyet-i Temsiliye ile yazışmalar:

Cemiyet, Heyet-i Temsiliye ile sürekli yazışmaktadır .Faaliyetleri ile ilgili bilgi almakta ve kendi faaliyetleri ile ilgili bilgi vermektedir. Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen Heyet-i Temsiliye genelgelerinde, A.K.M.V.C.'nin İtilaf Devletleri temsilcilerine, işgalleri protesto eden telgraflar gönderilmesi bildirilmektedir[Kaplan,1998:107].

21 Ocak 1921 tarihli bir telgrafta da cemiyet faaliyetleri hakkında Temsil Heyetine bilgi vermekteydi; “Cemiyetimiz şu on beş günlük mesaisini başlamış olduğumuz bu vatani vazifede bize rehber olan bütün mücahit kardeşlerimize bildirmeyi, cemiyetimiz kendine en büyük, en şerefli vazife addeder. Çekilen protesto telgraflarının birer suretlerini manzur-i alileri buyurmak üzere lütfen takdim ediyoruz. Bu vesile ile bütün hemşirelerimiz size namutenahil hürmetlerini takdim ediyoruz.” diyorlardı[Baykal,1986:8].

9 Mart 1920 tarihinde Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen bir telgrafta, cemiyete vatan uğruna yaptıkları hizmetler dolayısıyla teşekkür edilmektedir[Kaplan,1998:108].

- Osmanlı Ayan ve Meclisine Gönderilen Telgraflar:

Milli Mücadelenin meclis üyeleri tarafından desteklenmesi amacıyla telgraflar yayınlanmıştır. 21 Şubat 1920 tarihinde: “Cemiyetimiz, milli felaketimizi mucip olan eşhasın, Felaket-i Milliye'nin temadisine badi olanların, Elan fukaray-ı ahalinin kanını emen muhtekirlerin bir an evvel tecziyesi icap edip kavanin-i adalete teslimine ahalinin muntazır kalmış bulunduğunu heyet-i muhteremlerine arz eder.” diyorlardı.

Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin, İngiliz kuvvetleri tarafından dağıtılmasından sonra Ankara'ya gelen Sivas ve Antalya mebuslarına, 10 Nisan 1920 tarihinde Hoş Geldiniz

telgrafi çekmişlerdir. “Memleketin ve milletin pek kıymetli birer vücut olarak tanıdığı sizlerin hunhar İngiliz elinden kurtularak, salimen muvasalatınız, biz hemşirelerinizi son derece mesrur eyledi.” diyordu[Baykal,1986:72].

-Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa İle Yapılan Yazışmalar:

A.K.M.V.C. kuruluşundan itibaren yaptığı faaliyetleri, sürekli Mustafa Kemal Paşaya bildiriyor ve talimatlar alıyordu. Elliden fazla telgraf yazılarak, cemiyet hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, cemiyete çekilmiş Mustafa Kemal imzalı telgraflarda bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Paşanın her yerde yoğunlaşan Ermeni propagandasına karşı alınacak tedbirleri tüm A.K.M.V. Cemiyetlerine bildiren genelgesinde: “Memleket ve milletimizin İzmir, Adana ve havalisinde maruz kaldıkları müellim hadisat kefi gelmiyormuş gibi yine aynı tecavüzatın bir safhasını teşkil eden Maraş’taki vekayii vesile ittihaz eyleyen, Ermeniler ve düşmanlarımız İslamlar tarafından binlerce ve binlerce Ermenilerin katl olunduğu cihana işca ederek Avrupa’da aleyhimize yeni cereyanlar iddiasına çalışıyorlar.”diyerek tehlikeye dikkat çekiyordu[Baykal,1986:15-16].

12 Aralık 1919 tarihli Mustafa Kemal imzalı telgraf ta ,Sivas hanımlarının gösterdiği bu fedakarlığın bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine bildirildiği, bütün Türk hanımlarının aynı yolda çalışmalarının uygun görüldüğü bildirilmiş bu teşebbüsün birincilik şerefini kazanmış olan Sivas hanımlarına teşekkür edilmiştir[Tansel,1991:23].

Cemiyetin Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği telgraflar, cemiyetin kuruluşu ve faaliyetleriyle ilgilidir, İtilaf Devletlerinin işgallerini protesto telgrafları ve bu devletlere ilişkin kararları bildirmektedir, katliamlar kınanırken, göçmenlere ve milli hareketçilere toplanan yardım miktarları hakkında sürekli bilgi verilmektedir. Cemiyetin faaliyetleri ve haberleşmeleri ile bilgiler gönderilmektedir. Anadolu Ajansına ilişkin haberlerle ilgili yazışmalar yapılmaktadır. Kadınlar arasında yapılan faaliyetler hakkında düzenli bilgi veren telgraflar olma özelliğine sahiptirler[Kaplan,1998:111].

-A.K.M.V.C'nin Yardım Faaliyetleri:

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, cephelerde çarpışan mücahitlere, göçmenlere, kimsesizlere, asker ve şehit ailelerine yardım toplamaktadır. Toplanan yardımlar bir taraftan Heyet-i Temsiliye'ye bildirilirken, diğer taraftan dönemin milli mücadeleyi destekleyen gazetelerinde yayınlamaktadır.

Cemiyet, çeşitli tarihlerde yayınladığı duyurularla askerlere kıyafet istemektedir: "Cephelerde düşmanla çarpışan asker kardeşlerimizin muhafaza-i sıhhat ve hayatları cümlemize borç olduğunu söylemeye hacet görmeyiz. Bunların en küçük ihtiyaçlarının temini için, hanımlar arasında birer miktar çorap tedarikinin cemiyetimizce düşünerek, hamiyetinize müracaat ediyoruz" diyorlardı[Baykal,1986:77].

Cemiyet yaptığı toplantılarda, topladığı parayı ve yapılan harcamaları 6 Şubat 1920 tarihli bir telgrafla Heyet-i Temsiliye Başkanlığına bildirmekteydi: "Bugüne kadar yardımlar sonucu 500 liraya ulaşabilen cemiyet, bu paranın 300 lirasını Müdafaa-i Vatan Sivas şubesine, 100 lirasını İzmir felaketzedelerine, 100 lirasını da ihtiyaten cemiyet kasasına dağıtmıştır" deniyordu[Baykal,1986:11].

Cemiyet halkın yardımlara katılmasını sağlamak amacıyla, yardım edenlerin isimlerini İrade-i Milliye Gazetesi'nde yayınlıyor. Böylece halk yardım yapmaya teşvik ediliyordu[Kaplan,1998:112].

-Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin Şubeleri:

- 1) Kastamonu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 2) Amasya Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 3) Kayseri Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 4) Kangal Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 5) Pınarhisar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 6) Niğde Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 7) Aydın ve çevresi Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 8) Viranşehir Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

- 9) Erzincan Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 10)Eskişehir Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 11)Burdur Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 12)Yozgat Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 13)Konya Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 14)Bolu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 15)Bursa Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 16)Ankara Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 17)Denizli Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 18)Isparta Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 19)Karahisar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Meşrutiyet Döneminde kazandıkları tecrübelerini, Milli Mücadele döneminin olumsuz şartlarında başarıyla sürdüren Türk kadını, Cumhuriyet Döneminde çeşitli amaçlar için kurulacak kadın derneklerine bir ölçüde örnek teşkil etmiştir. Mesela Cumhuriyet döneminde kurulan ilk kadın cemiyeti olan Türk Kadınlar Birliği'nin kurucusu Nezihe Muhiddin Hanım Meşrutiyet döneminden itibaren birçok derneklerde faaliyet göstermiş bir isimdir.

2.3.MİLLİ MÜCADELE BASININDA TÜRK KADINI

Meşrutiyet Devri mekteplerinde tahsil gören, cemiyet faaliyetlerine katılan ve basında tecrübe kazanan hanımlarımız bu dönemde kadın hakları için mücadele verirken vatanın tehlikeye düştüğü Milli Mücadele Döneminde vatanın kurtuluşu için mücadele vermişlerdir.

Bu dönem basınının hanım yazarlarından en çok dikkat çekenleri, Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Bu ikisi özellikle Hakimiyet-i Milliye ve İrade-i Milliye gazetelerinde yazmışlardır[Kurnaz,1990:136].

Halide Edip Yunanlıların İzmir'i bombaladıkları,Türk halkının göç etmek zorunda kaldığı dönemlerde bu olaylardan etkilenererek "Ateşten Gömlek " ve "Dağa Çıkan Kurt" isimli eserlerini yazmıştır. Dağa Çıkan Kurt isimli eserinde; Eskişehir'deki Hilal-i Ahmer Cemiyeti hastanesinde çalışırken başına gelen olaylar anlatmaktadır. Milli Mücadelenin en güzel örneği olan 'Türk'ün Ateşle İmtihanı' yine bu dönemde yazılmış bir eserdir [Enginün,1995:81-84].

Halide Edip İstanbul gençleriyle birlikte bütün Türk Milletine hitap etmekteydi. Bu yazılar, korkak ve mütereddit gençleri İstanbul'dan Anadolu'ya çekmek yolunda büyük etki yaptığı gibi, mücadele içindeki gençlerin de azmini kuvvetlendirmiştir.

Yazılarıyla milletin mücadele azmini ayakta tutmaya çalışan Müfide Ferit ise genelde Hakimiyet-i Milliye'de yazmakta idi. "Türk Askeri" isimli yazısında, müttefikleri yenildiği için mağlup sayılan Türk askerinin I. Dünya savaşında ki başarılarından bahsettikten sonra, "Dünya sana karşı idi, fakat sen şecaatinle ,hakkınla dünyadan kavi oldun.Yaşa Türk Askeri " diyordu. Müfide Ferit "Kara Haber" başlıklı yazısında İzmir'in işgalini ve yaralıların ümitsizlik içinde bekleyişlerini anlatır. "Zafer" isimli yazısı, İnönü Zaferinden bahseden ümit verici bir yazıdır.

Bu çarpıcı örneklerden de anlaşılacağı gibi, Meşrutiyet Devri okullarında tahsil yapmış Türk hanımları, Milli Mücadeleye kelemleleriyle katılmıştır, Türk milletini mücadeleye çağırmışlardır. Kabul etmek lazımdır ki kadınlar tarafından yapılan bu çağrılar psikolojik bakımdan çok etkili olmuştur. Ayrıca savaş yıllarının çeşitli cepheleriyle anlatıldığı edebî eserler arasında, kadın yazarlarımızın da önemli bir yer aldığını belirtmeliyiz[Kurnaz,1990:138].

2.4.CEPHEDE TÜRK KADINI

2.4.1.İstiklal Harbinden Önceki Mücahit Kadınlarımız

Türk kadınlarının fiilen savaşa katılmalarını, İstiklal Savaşından yaklaşık yüz yıl kadar önce görmekteyiz.

Kırım Savaşı sırasında(1853-1856) bir Kürt kızı nişanlısının peşine düşerek, gönüllü nefere yazılmış, taburun trampetçiliğini yaptığı halde şehit olmuştur[Tansel,1991:2].

93 Harbi sırasında Ruslar, batı cephesinde Ayestefanos(Yeşilköy), Şark cephesinde ise Erzurum'un yakınındaki "Aziziye" tabyalarına dayanmıştı. İşte bu Aziziye tabyalarında cereyan eden çarpışmalarda iki büyük Türk kadını, Türk tarihinde sayısız olan erkek kahramanlarla kıyaslanabilecek ölçüde celadet ve mukavemet göstermişlerdir.Bunlardan biri son zamanlara kadar yaşayan Nene Hatun, diğeri de Kara Fatma'dır[Mısıroğlu,1976 :34].

93 Harbi sırasında Trabzon'un Akçaabat ilçesine çıkan Rus kuvvetleri o çevre halkınca geri püskürtülmüştür. Rusların yenilgiye uğratılmasında, kadın mücahitlerinde ellerinde baltalarla düşmana karşı koyduğu anlatılmaktadır. Bunların ikisinin adı, Rukiye Abla ve Pümpür kızı Ayşe idi[Tansel,1991:4-5].

-Nene Hatun:

Nene Hatun Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Çeperli köyünde 1854 tarihinde doğmuştur. Nene onun asıl adı,soyadı Kırkgöz'dür. Üç oğlundan en büyüğü Nazım ile onun bir küçüğü, I.Dünya savaşında şehit düşmüşlerdir. En küçük oğlu Yusuf Durak, eşi ve iki çocuğu 1952 tarihinde hayatta bulunuyorlardı.

Nene Hatun, Çeperli Köyü istila edilince kocası ve küçük oğlu Nazım'la Erzurum'a göç etmişti.(22-23 yaşlarında), geleli 10-15 gün kadar olmuştu 5-8 Kasım gecesi Rusların Aziziye Tabyasını işgali sonucu, eli silah tutan herkes mücadeleye çağrılmıştı. Kocası, ona, sen evde kal, çocuğa bak demişse de o, çocuğunu :Allah'a emanet edip kalabalığa karışmıştı[a.g.e.,s.6]. Kendisinin anlattığına göre: Mecidiye tabyalarını aşip alçağa indiğimiz zaman, düşmanın kulaklarımızı sağır eden tüfek ateşleri altında, yaralanan ölene bakmadan ileri atıldık, bazen satırla, bazen taşla vuruyor önümüze çıkan her Rusu devirerek tabyalara doğru ilerliyorduk. Asker kardeşlerimiz ve biz tabyalara girdik diyordu[Mısıroğlu,1976 :37]. Bu sırada yaralı bulunan kardeşi Hasan, gözü önünde şehitlik mertebesine erişmiştir.

Aziziye Tabyası'nın Rus kuvvetlerinden geri alınması için yapılan çarpışmadaki kahramanlığı dolayısıyla 3. Ordu tarafından Erzurum'da bir ev tahsis edilen Nene Hatun bu evde uzun yıllar yaşamıştır. Tutulduğu zatüre hastalığı yüzünden 22 Mayıs 1955'te Erzurum Numune Hastanesi'nde hayata gözlerini yummuştur[Tansel,1991:7]. Hakkında bugüne kadar pek çok şey söyleyip yazılmış olan, bu imanlı Türk kadını Kuva-i Milliye'nin kadın kahramanları için parlak bir ilham kaynağı olmuştur[Mısıroğlu,1976 :38].

-Kara Fatma:

Kara Fatma bir aşiret reisinin kızıydı. Genç yaşında, etrafına kendisi gibi mücahide kadınları toplayarak adeta gönüllü bir alay teşkil etmiştir. Onları düzenli bir ordu gibi sevk ve idare ediyordu. alayta doğumlu olan Kara Fatma zayıf, o ta boylu olup, elbisesi, erkek elbiselerinin aynısıdır

Rus orduları Erzurumu kuşattığı zaman, Kara Fatma kadın, Aziziye Tabyasındaki Osmanlı askeriyle beraber idi. Askere su, yiyecek taşıyan, askerin yaralılarını omzunda taşıyan, yaralarını saran bir Osmanlı anasıydı.

Hücum ile, Osmanlı elinden tabya alınamayacağını anlayan düşman, hile yoluna sapmış, gece yarısı koğuşun lambalarını yakmış ve askerlerimizin sabaha kadar, yekdiğerinin düşman zanlıyla birbirini kırdıktan sonra, amaçlarına ulaşmışlardır.Bu acıya dayanamayan, öç almak derdine düşen Fatma Erzurum'a dönmüş, topladığı bir avuç insan ve silahla Aziziye Tabyasına saldırmıştır.Tabyayı ceset yığını altında tekrar zabt ile şehitlerin intikamını almış bir dişi aslan idi[Tansel,1991:10].

Kara Fatma bu harpte 100.000 kişilik düşman ordusunun karşısında geceli gündüzlü harp ederek, Türk ordusunun en ileri hatlarına kadar giderek askere cesaret aşılamıştı. Bu harpte bir ara yaralanmış ve kardeşini kaybetmişti.Kahramanlığı birçok esere konu olmuştur[Mısıroğlu,1976 :42].

Kurtuluş Savaşı sırasında kadın Milli Mücadeleye erkek kadar hizmet etmiş en zor şartlara katlanmış cephede erkeklerle omuz omuza düşmana karşı savaşmış zaman

zaman düşmana esir düşüp, işkenceye maruz kalmış, ama her şeye rağmen mücadelesine sonuna kadar devam etmiştir[İçli,1992:67]. Dünyanı hiçbir yerinde hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mescisi zikretmek imkanı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını “Anadolu kadınından daha fazla çalıştım milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim”diyemez. [Kara,1998:44].

2.4.2.İstiklal Harbinin Mücahit Kadınları

-Halide Edip:

Halide Edip yurdun işgale uğradığı ümitsiz günlerde, diğer bazı aydınlar gibi Amerikan mandasına taraftar iken, daha sonra Milli Mücadeleye inanmış ve fiili olarak görev almıştır. Bunun için 16 Ağustos 1921’de Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf çekerek gönüllü olmak istediğini bildirir. Mustafa Kemal de onu Garp cephesine tayin eder.(18 Ağustos)[Kurnaz,1990:146]. Kendisine gösterdiği başarılarından dolayı onbaşı rütbesi de verilir[Enginün,1995:81].

-Asker Saime:

15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgali dolayısıyla Kadıköy Belediye Dairesi önünde yaptığı mitingdeki konuşması sonrası hakkında tutuklama kararı çıkmış Anadolu’ya kaçarak milli mücadeleye katılmıştır. Milli Mücadelede yaralanmış, istiklal madalyası almış, Asker Saime diye anılmıştır. Münevver Saime Hanım savaştan sonra edebiyat öğretmenliği yapmış ve 1951 tarihinde vefat etmiştir[Tansel,1991:54]

-Kılavuz Hatice:

8 Mayıs 1920 tarihinde, Fransızlar Pozantı’da emniyet ettikleri bu Türk kadınının kılavuzluğunda ilerliyordu. Fransızlar o civarın en tehlikeli yerine, Kar Boğazına sıkıştırıldıklarını anladıklarında geç kalmışlardır. Çok kuvvetli bir yayılım ateşine maruz kalan Fransızları, bu baskını yapan müfrezeye, bir kadının komuta etmesi çok şaşırtmıştır[Mısıroğlu,1976 :118-119].

-Tayyar Rahime:

Güney cephesinde 9. Tümeninde gönüllü olarak bir müfrezinin komutanlığını yapmıştır[Kurnaz,1990:147]. Şubat 1920 tarihindeki çarpışmada şehit düşen ve ateş hattında kalan iki arkadaşını korumak için gösterilen tereddüde aldırmaksızın ileri atıldığından kendisine Tayyar(uçan)Rahime ismi verilmiştir.

1920 temmuzunda Osmaniye’de Fransız karargahına yapılan hücumda arkadaşlarının tereddüdünü gören Rahime: “Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten ve saklanmaktan utanmıyor musunuz?” diye bağırarak arkadaşlarını hücumla teşvik etmiş ve Fransız Karargahı önünde alnından vurularak şehit düşmüştür[Tansel,1991:43].

-Maraşlı Bir Hanım:

Maraş’ın Kayabaşı mahallesinde oturan, Bitlis defterdarının hanımıdır. Adını bilmiyoruz. Maraş’ta Fransız işgal kuvvetlerinin ve yerli Ermenilerin Müslüman hanımlara saldırı ve tecavüzlerine dayanamayarak ateş açmış, akşama kadar çarpışarak 8 kişiyi öldürüp, birçok kişiyi de yaralamış sonra da akşam karanlığından yararlanarak erkek elbisesi ile Türk askerlerine katılmıştır. Bu hadise Türk kamuoyunda takdirle karşılanmış birçok gazete, haber olarak vermiştir[Kurnaz,1990:147].

-Gördesli Makbule:

Gördesli Makbule, Halil Efe ile 1921 senesinde evlenmişti. Silaha sarılan genç karı-koca, kurdukları çete ile dağlara çıkarak, aylarca bulundukları bölgeyi(Afyon) korumaya çalıştılar. 16 Mart 1922’ de cereyan eden çarpışmada, Makbule düşman ateşinin duraladığı sırada kükreymiş bir aslan gibi, düşmana saldırdı. Fakat bu genç ve cesur kadın alnından aldığı bir mermi yarası ile yere yıkıldı. Çatışmanın yoğunluğundan onu gömemediler bile, kaçırmaya imkan yoktu. Cesedi birkaç avuç toprakla ancak örtülebildi. Akıncılar müfrezesi, bir uğur ve kahramanlık sembolü gibi yanlarından ayrılmayan bu dişi aslanlardan örnek aldılar[Mısıroğlu,1976 :119].

-Binbaşı Ayşe:

Ayşe Hanım kocasını, Balkan Harbi'nde kaybetmiştir[Tansel,1991:39]. 15 Mayıs 1919[Jaeschke,1989:32], tarihinde İzmir'in işgali sırasında taraftar toplayarak silahlı mücadeleye girişmiş. Burası Yunanlıların eline geçince Aydın'a gitmiştir. İki oğluyla beraber Kuva-i Milliye hareketine katılmıştır[Tansel,1991:39]. (Köpekçi Nuri Çetesi)[Kurnaz,1990:149]. I.İnönü-II.İnönü ve Sakarya Meydan Muharebelerine katılmış, bu sırada kasığından yaralanmış fakat tedavi edilmiştir[Tansel,1991:39]

Binbaşı Ayşe, kocasının intikamını, yine kocasının en kıymetli birer yadigarı olarak sakladığı zinetlerini satarak at, mavzer,elbise ve çizme tedarik etmiş ve bu mücadelede derece derece terfi ederek Binbaşılığa kadar yükselmiştir[Mısıroğlu,1976 :132] Ankara'ya geldiğinde bavulunu çaldığı için evrakları kaybolmuştur. Okuması olmadığından sonraları Merkez Bankası'na hademe olarak girmiştir. Son zamanlarda emekli maaşı ile geçinmekteydi[Kurnaz,1990:149].

-Nezahat Hanım(Küçük Nezahat):

Milli Mücadele esnasında on – on iki yaşlarında idi[Mısıroğlu,1976 :132]. Sekiz yaşında öksüz kalan Nezahat babasıyla cepheleri dolaşmıştır. 70. Alay komutanı Hafız Halit Bey'in kızıdır[Kurnaz,1990:149].

Bu harika küçük kız, yaşından beklenmeyecek derecede büyük cesaret örnekleri vererek askerlere sürekli hizmet etmiştir. Bu gibi hizmet ve faaliyetleriyle, cepheyi teftişe gelen kumandanların da dikkatlerini celp ettiği için, kendisine madalya verilmesi ve çeyizinin Meclise tamini hatta kendisinin mimarlık, yani sivil paşalık taltif edilmesi gibi teklifler T.B.M.M müzakeresinde mevzu olmuştur. 30 Ocak 1921 tarihinde T.B.M.M'nin 140. toplantısında önerge verilir[Göksel,1993:152]. Müzakereler, onun hizmetlerini ne ölçüde şüyu bulduğunu ve taktikle karşılandığını göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir[Mısıroğlu,1976 :84].

-Süreyya Sülün Hanım:

Van'da doğmuştur. Babası iç karışıklıklarda şehit olmuştur. Kasabaları taarruza maruz kalınca, Erek kasabasında 500 kişilik bir çeteye katıldı. 3 kardeşiyle birlikte çarpışarak

Karaköse'ye geldiler. Murat ırmağı boylarında 1,5 ay boyunca mücadele ettiler. 3 kardeşini de mücadelelerde şehit verdi. Karaköse'de Ziverbey taburuna katıldı, yaralanınca Erzurum'a döndü[a.g.e.,s.84].

-Fatma Seher Hanım (Kara Fatma):

Kuva-i Milliye döneminde en çok adı işitilen kadın kahramanlardan biri de, Fatma Seher Hanımdır. Fatma Seher Hanım Erzurum'lu Yusuf Ağa'nın kızıdır[a.g.e.,s.87]. I. Dünya savaşında, kendi ailesinden dokuz-on kadınla birlikte Kafkas cephesine gitmiş, Mondros Mütarekesi'nden sonra eşi Binbaşı Derviş Erdem vefat etmiştir[Tansel,1991:26]

Milli Mücadele'de oğlu ile birlikte çarpışmış, İzmit'te görev yapmıştır. Kendisinin söylediğine göre I. Dünya Savaşında Edirne'de Yanıkışla'da çarpışmıştır. Mütarekeden sonra Erzurum'a dönmüştür. Milli mücadelede Adana, Dinar, Afyon, Karahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de asker olarak çalışmıştır. Fatma Seher Hanım "Kara Fatma" adıyla da anılmaktadır. Bundan dolayı bazı kaynaklarda ikisinin ayrı şahsiyetler gibi değerlendirildiği görülür. Araştırmalar sonucu ikisinin aynı şahıs olduğu anlaşılır.

Bazı kaynaklar onun Milli Mücadele'ye, bizzat Atatürk'le aralarında şöyle bir görüşme geçtikten sonra katıldığını söylüyor.

"-Paşam vatani kurtaracak sensin. Bütün millet seni bekliyor. İşte ben de kadın halimle geldim. İş göster, emret.

-Peki ama ne iş görebilirsin? Silah kullanır mısın? Ata biner misin, Harpten, ateşten korkmaz mısın?

-Ata binerim, silah kullanırım, Muharebe bana düğün gelir."

Bu görüşmeden sonra Mustafa Kemal'den aldığı emirle Kocaeli'ne göçmen sıfatı ile gelir, köyleri teşkilatlandırır. Muhtelif cephelerde çalışır. Orduda çavuş olarak görev yapar. Cumhuriyet sonrasında madalya ile ödüllendirilir[Kurnaz,1990:148].

-Kara Fatma Şimşek:

Yahya Bey'in kızı olan Kara Fatma Şimşek'in asıl ad ve soyadı Yemine Vardarlı'dır. 1921-1922'de "Fahri Milis üsteğmeni rütbesiyle, Kocaeli gurubu Müretteb süvari emrindeki müstakil süvari Müfrezesinde vazifeli olarak katıldığı İstiklal Harbi'nde görev almıştır. İstiklal madalyası ile lütuflandırılmıştır[Tansel,1991:42].

Bu hanımlardan başka İnönü muharebelerine katılan ve dönüşte madalya alan 12 kadının ismi biliniyordu. Ayrıca ismini bilmediğimiz bir çok kadın, cephede ve cephe gerisinde hizmet görmüştür[Kurnaz,1990:150].

İstiklal savaşı stratejist'lerin deyimiyle bir "Top yekün Savaş"tır. Bu "Savaş Doktrin'in Dünya orduları için örnek olan ilk uygulamasıdır. Dünya üzerinde kadın, erkek, çocuk, yaşlı ile bütün insan gücünün topluca yönetildiği bütün ekonomik kaynakların bir elden kullanıldığı "ilk modern" savaştır[Göksel,1993:148].

Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınlarının harp esnasındaki hizmetlerini şu satırlarla ifade etmiştir: "Belki erkeklerimiz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleriyle göğüslerini germekle düşman karşısında isbat-ı vücud ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat membalarını kadınlarımız işletmiştir.Kimse inkar edemez ki, bu harpte ve ondan evvelki harplerde Milletin kabiliyet-i hayatiyesini tutan hep kadınlarımızdır." [Evsile,1999:60].

Atatürk Türk kadınının meziyetlerini en iyi gören ve değerlendirendir [Enginün,1982:693]. Hatta bir konuşmasında: "Bugün için kadının askerlik yapması söz konusu olmasa bile, bütün kızlarımızın vatanın ve milletin yüksek menfaatlerini her suret ve vasıta ile müdafaa edebilecek kabiliyette yetiştirilmesinin esas tutulması , kız çocuklarımızın buna göre bedeni, fikri ve hissi terbiyeye mahzar edilmesi lazım geldiğini" izah buyurmuştur. [Evsile,1999:59].

Gazi Mustafa Kemal kadına, Türk ordusunun saflarında resmen ve üniformalı olarak yer açan ilk generaldir.Bu konuda da yaratıcıdır.[Göksel,1993:155] .

Millet hayatındaki yerini böylesine ateş içinde ispat etmiş olan Türk kadını Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, sosyal haklara kavuşmuştur. Ankara’da dikilen Zafer Abidesinde Türk köylü kadının fedakarlığını ölümsüzleştiren bir heykel yer almaktadır[Enginün,1982:694].

İstiklal Harbi’nde vatan topraklarımızı kurtarmak amacıyla, manevi her türlü fedakarlığa katlanarak hayatını hiçe sayan ve artık hepsi bir başka dünyada olan kadın mücahitlerimizi, minnet ve şükranla yüceltiyor ve kutsileştiriyoruz.[Tansel,1991:76].

3.BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ (1923-1933)

Bir ulusun uygarlığının, toplumda kadının yerine verilen önemle ölçülebileceği tartışılmayacak bir gerçektir. Kadının sosyal değerinin yeterince anlaşılamadığı ya da değerlendirilemediği dönemlerde, toplumlar gelişememişler ve ilerleyememişlerdir. Genel olarak kadın gerçek kişiliğini, sosyal yapının değişmesiyle bulmuştur. Başka bir deyişle kadın, feodal toplumdan endüstriyel topluma geçişten sonra toplumda daha çok önem kazanmıştır. 18.yy'ın sonlarında gerçekleşen, endüstriyel devrim bilimsel ve teknik alanlardaki yeni keşifler, toplumda kadının yerini radikal bir biçimde değiştirmiş ve kadınları evin dışında yeni görevler ve yeni sorumluluklar üstlenmeye zorlamıştır. Aile içindeki geleneksel görevleri dışında ülkelerinin üretimine doğrudan katılım ve iş hayatında yeni sorumluluklar üstlenmek zorunda kalmışlardır. Ancak kadının özgürleşme mücadelesinin ilk somut sonuçlarının, II. Dünya Savaşının ertesinde elde edilebildiği söylenebilir[Tuncer,1989:163].

Teokratik Osmanlı toplumunun kadını kafes arkası, peçe altı eden yani kadınsız toplum yapısından, kadınlı modern Türk toplumuna, Atatürk İnkılâpları ile geçilmiştir[Doğramacı,1997:79].

Atatürk, Türk Milletini kadını ve erkeği ile birlikte çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak adımlar atmıştır. Çağdaşlaşmanın da sadece bilimle değil, insan hakları ve eşitlik ile gerçekleşebileceğini savunmuştur[Kili,1998:40]. Demokratik prensibin en esaslı unsuru, bütün milleti erkek ve kadın temsil etmektir. Millet fertleri devlet nazarında kadın ve erkek olarak birbirinden ayıramaz görüşünü benimsemiştir[İnan,1968:244].

Cumhuriyet tarihini incelemeden önce , Ulu Önder Atatürk'ün kadın haklarına bakış açısını incelersek:

Atatürk'ün kendine özgü bir “kadın” anlayışı vardır. Bütün dünya aydınlarının birleştiği ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yaymaya çalıştığı ileri düzeydeki görüşü Atatürk, daha o zamanlar dile getirmiştir[Göksel,1993:146].

1923'te İzmir'deki konuşmasında şöyle der: “Araştırın; hayatta her güzel şeyde kadın ve kadının emeğini görürsünüz.” Aynı yıl Mart 1923'de Gazi Mustafa Kemal Atatürk diyor ki: “Memleketimizde cahil varsa umumidir. Yalnız kadınlarımıza değil, erkeklerimize de şâmildir... Binaenaleyh kadınlarımız, hattâ erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli daha çok bilgili olmaya mecburdurlar... Eğer kadınlarımız faziletin icap ettirdiği tavrı hareketle içimizde bulunur, milletin ilim, sanat hareketlerine iştirak ederse, bu hali emin olunuz milletin en mutaassıbı dahi takdirden men'i nefis edemez.”[İnan,1968:252].

Türk Kadın nasıl olmalıdır? sorusuna verdiği cevap ise: “Türk Kadını, dünyanın en münevver, faziletkâr ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklet de değil, ahlakta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi; Türk'ü zihniyetiyle, azmiyle muhafaza ve müdafaaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletin membaı, hayatı içtimaiyenin esası olan kadın, ancak faziletkar olursa vazifesini ifâ edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece mâlum olan bir sözünü hatırlatırım: Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer” [Genel Kurmay Bakanlığı,1997:242].

1923 yılının Ocak ayında Cumhuriyetin ilanından 9 ay önce Atatürk, İzmir'de halkla konuşurken, kadın konusundaki düşüncelerini cesaretle açıklamıştır: “Bir toplum cinslerinden yalnız birinin, yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmesiyle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur. Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi kadınlarımızı ihmal ve kusurun sonucudur. Bizim toplumumuz için ilim ve fen lüzumlu ise, bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmeleri gerekir...Kadının en büyük görevi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucığı olduğu düşünülürse, bu görevin önemi tam olarak anlaşılır.”[Feyzioğlu,1986:592].

Atatürk, Meşrutiyet döneminin bütün düşünce akımlarını ilgiyle izlemiş, ülkenin sorunlarını yakından incelemiş, bunlar üzerinde çok düşünmüştür. Türk kadınına “ikinci sınıf” insan durumundan kurtarmanın zorunlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yüzyıllardır yarım tedbirle bir yere varılamamıştı. Yarım tedbirle ne hukuk, ne de eğitim çağdaşlaşabilir, ne Türk kadını ne de ülke kurtarılabilirdi. Atatürk’ün kadın hakları konusunda getirdiği büyük ve köklü değişiklikler ancak akılcılığın ve Laikliğin benimsenmesiyle başarılı olabilirdi[a.g.e.,s.591]. Kadınlar toplum hayatında erkeklerle beraber yürüyerek, her birinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardı[Tümerdem,1986:151].

Hiçbir milletin kadınlık tarihinde görülmeyen kesin ve belirli bir bölünmeyle Türk Kadının yaşamını “Cumhuriyet Öncesi” ve “Cumhuriyet Yılları” diye ikiye ayırıyor ve sosyal yapımızı da kökünden silkeleyebiliyordu[Doğramacı,1997:137].

Atatürk’ten güç alan Türk Kadını her sahada kendisini yenilemiştir. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bugünkü çağdaş, örgün eğitimin esasları tespit edilmiş ve Milli Eğitimin temelleri atılmıştır. 1926 yılında Medeni Kanunun verdiği yasal haklar ile 1933 yılında uygulamaya geçilerek, Türk Kadını yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip kılınmıştır. 1934’te de yasama ve yürütme organlarına seçmesi ve seçilmesi sağlanmıştır[Doğramacı,1997:83].

Cumhuriyet Döneminden sonra; Türk Kadını eş seçme, meslek seçme gibi aile içi kararlarda da önemli bir rol elde etmiştir. Türk ailesinin tipik bir özelliği olarak kadının yeri ve rolü, erkeğe göre matematik bir eşitlik şeklinde gelişmemiştir. Kadının toplumda artan görevlerini, kendisinin aile içerisinde önder olacağı şeklinde değerlendirmemek gerekmektedir. Gelenek ve göreneklerimizden kaynaklanan kadına saygı kadar, aile reisi olan erkeğe bağlılık ve dayanışma da yerinde kalmıştır[Doğramacı,1988:218].

Türk kadının çeşitli mesleklere girmesini bizzat Atatürk teşvik eder, silahlı kuvvetlerdeki hizmetlerden tutun, tüm sivil işletmelerde kadınların yer almasına çaba

gösterir[a.g.e.,s.216]. Türk Kadını kendisine tanınan haklara lâyık olduğunu, hem söz konusu haklar tanınmasan önceki asalet ve kahramanlığı ile hem de bu haklar tanındıktan sonra, kısa zamanda çeşitli mesleklerde gösterdiği başarılarla kanıtlamıştır. Atatürk’de Türk kadınlarının şartlar elverişli olursa, hiçbir alanda erkelerden geri kalmayacağından emindir[Feyzioğlu,1986:594].

Batıda kadın haklarını elde edebilmek için uzun süreler savaş verilmişken, Türkiye’de bu alanda zaten gecikilmiş olmanın bilinciyle, kadınların bu uğurdaki bir savaşında bulunmasına gerek olmaksızın, Atatürk bizzat gerçekleştirdiği inkılaplarla, bu hakları doğrudan kadına tanımıştır[Tuncer,1989:172].

3.1.KADININ MEDENİ DURUMU

Türk ailesi ve ailede kadının hukuku da Atatürk tarafından baştan itibaren ele alınmış bir konudur. 1925’te İstanbul’da halkla yaptığı konuşmada, ailenin karı ve kocadan kurulduğunu, bu iki üyenin eşit şartlarla yuvayı yürütmeleri gerektiği inancını anlatır.

Atatürk, Türk vatandaşlarının Türk ailesinin sosyal hakları, birbirleriyle ilişkilerini uygar ülkelerle bir düzeye getirmenin, yeni yasalarla sağlanabileceğine inanmaktaydı. En yeni hukukçularımızı bir araya getirerek bir Bilim Kurumu kurmuş, XIX. yüzyılda topluluğumuzu yöneten İslâm esaslarına dayanan ve tek hukuk kaynağımız olan “Mecelle” nin yerine geçecek yeni “Türk Medeni Kanunu” nu hazırlatmaya başlamıştır. Mecelle, aile, miras ve şahıslar statüsü gibi temel konuları ihtiva etmediği gibi, ticaret hukuku tarafı da yetersizdir[Göksel,1993:169].

Daha önceki bölümlerde de açıklandığı gibi 1917 yılında Mecelle’nin aile hukuku alanındaki eksiklerini tamamlamak için “Aile Hukuku Kararnamesi” kabul edilmişti. Bu kararnamede Hıristiyanların ve Musevilerin de aile hukukları düzenlenmiş, böylece bütün imparatorluk da uygulanan aile hukuku tek metin içinde birleştirilmişti. Evliliği yasal bir çerçeveye bağlayan bu kararnamede, kadına ilk kez boşanma hakkı verilmişti. 18 Ocak 1918’de yürürlüğe giren kararname İslâm aile hukuku alanında yapılan ilk

resmi düzenlemedir. Bu kararnamede sadece evlenmeye ve boşanmaya ilişkin hükümler vardır. Velayet, nafaka, mal rejimlerine ilişkin konular düzenlenmemiştir. Bu konuları başka kitaplarla düzenleme amacıyla kurulan çeşitli komisyonlar ise, savaş nedeniyle çalışmalarını tamamlayamamışlardır. 19 Haziran 1919 tarihinde kararname uygulamadan kaldırılmıştır.

Cumhuriyet Döneminde bu komisyonların çalışmalarına son verilmiştir. Yeni bir komisyon kurularak, Türk Medeni Kanununun hazırlık çalışmaları başlatılmıştır[Üçok, Mumcu, Bozkurt, 1996:292-293].

Atatürk Medeni Kanunun kabul edilmesinden önce, kadın hakları hususunda neler yapacağını da ima eden şu sözleri söylüyordu: “Bir toplum, bir millet kadın ve erkek denilen iki cins insandan meydana gelir. Kabil midir ki, bir kütlenin bir parçasını ilerletelim, diğerini öylesine bırakalım da kütlenin hepsi yükselme şerefine erişebilsin? Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kısmı göklere yükselebilsin” diyordu.

Bununla birlikte, asıl güç olan ve büyük cesaret isteyen adım, Medeni Kanunun kabulü idi. Çünkü kadının özel hukuktaki statüsünü yeniden düzenlemek; evlenme, boşanma, miras hukukunu değiştirmek hukuku ancak, dini temeller yerine Laik bir temele oturtmakla kabildir. Yeni bir Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu veya Seçim Kanunu yapmak Aile hukukunu değiştirmek kadar zor değildir[Feyzioğlu, 1986:597].

Yurttaşların, doğumlarından ölümlerine değin bütün kişisel ve parasal ilişkilerini, sahip olduğu mallar dolayısıyla, diğer yurttaşlarla ilişkilerini düzenleyen kapsamlı bir yasa tasarısı hazırlamasına karar verildi.

Atatürk, Mecelle taraflarının Mecelleyi ıslah etme önerisini kabul etmeyerek kökten bir değişiklik getirebilmek için, yeni hükümlerin kabulünü gerekli görmüştü[Göksel, 1993:170].

Atatürk'ün ülkeyi dolaşarak kamu oyunu kadın hakları konusunda yapacağı büyük değişikliğe hazırlamasından sonra, 4 Nisan 1926 tarihinde İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanan “ Türk Medeni Kanunu” kabul edildi ve 6 ay sonra yürürlüğe girdi[Feyzioğlu,1986:595].

Örnek olarak İsviçre Medeni Kanunu'nun seçilme sebeplerine gelince; en son kanundur ve düzenlenmesinde, Almanya ve Avusturya gibi, ileri ülkelerin kanunlarından yararlanılmıştır .Ayrıca son zamanlarda hukuk ilminde yapılan keşif ve ilerlemelerden yararlanılmıştır. Üçüncü olarak, İsviçre küçük ve tarafsız bir devlettir. İç karışıklık yoktur. Halk huzurlu ve rahat, kanaatkar, ziraat ve ticarete ziyadesiyle gelişmiştir. Bu kavmin diğer alanlarda olduğu gibi, hukuk alanında da yaptığı ilerlemenin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne örnek olması esas alınmıştır[Bozkurt,1996:165]. Türk Medeni Kanunu, kadının insanca ve uygarca yaşamasına yönelik eşitlik kurallarını içermektedir[Doğramacı,1998:216].

Medeni Kanunun kadın haklarıyla ilgili olarak getirdiği değişikliklerin bazıları şunlardır:

-Birden fazla kadınla evlenme kaldırıldı.

-Evlenme akdinin,iki ergin şahit huzurunda, resmi nikah memuru önünde yapılması esası kabul edildi. Resmi olmayan nikah hukuki açıdan geçerli değildi. Resmi evlenmeden sonra ayrıca dini nikah kıyılması serbestti.

-Evlenmede, kadın ve erkek için yaş sınırı getirilerek, çok küçük yaşta evlenmeler kaldırıldı.(Erkek 17,Kız ise 15 yaşında evlenebilecekti.)

-Velilerin, kızları adına evlenme akdi yapabilmeleri,onları “cebr”hakkına dayanarak zorla evlendirebilmeleri usulü kalktı.Temsilci yoluyla evlenme yasaklandı.(Evlenme yaşına gelmiş olmakla birlikte 18 yaşını doldurmamış olanların evlenebilmeleri için ana-babanın izninin aranması usulünün zorla evlendirme ile ilgisi yoktur.Ana-babanın iradesi evlenen gencin iradesi yerine geçmez.Bu iradeye eklenir.Amaç gençlerin korunmasıdır.)

-Şer'i hukukta boşanma yetkisi bir taraflı olarak kocaya tanınmıştır.Bu bir çeşit "kovma" hakkı idi. Koca boşanma kararını eşine bir vekil aracılığı ile de bildirebilirdi. Kocanın dayanacağı boşanma sebepleri belirlenmiş, sınırlanmış değildi. Medeni Kanun bu haksızlığa da son vermiş, boşanma konusunda erkeğe tanınan haklar kadına da tanınmıştır. Gerekli şartlar varsa kadın da erkek gibi boşanma davası açabilecekti. Boşanmada keyfilik kaldırıldı ve boşanmanın kanunda gösterilen sebeplerinden birine dayalı olması zorunluluğu getirildi. Kanunda gösterilen sebeplerden birinin gerçekleşmiş olması halinde bile, eşlerden birinin hatta ikisinin iradesi boşanma için yeterli değildi. Boşanmaya hakim karar verecekti.

-Boşanma halinde, kadının ve çocuğun haklarını güvence altına alacak hükümler getirildi.

- Evli kadının, ekonomik haklarını daha iyi koruyan esaslar kabul edildi.

-Miras hukukunda cinsiyet ayrımı kaldırılarak, kadın ve erkeğin eşitliği sağlandı[Feyzioglu,1986:596].

-Kocanın izni olmaksızın, mal sahibi olma hakkını da kadın bu kanun ile kazandı[Tuncer,1989:169].

-Eskiden mahkemede iki kadın bir erkek yerine şahitlik yapabilirken, artık bu konuda da eşitlik getirilir. Artık Türk kadını tam bir "insan" dır[Göksel,1993:171]

1926 Türk Medeni Kanunu, Türk kadınına büyük ölçüde yenilik getirmiş ve toplumsal hakların yerleşmesine yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra bu kanunun bir sonucu olarak ceza kanunu, iş kanunu ve sosyal güvenlik kanunlarında da, kadına değer veren, kadın lehine olan birçok hak da Türk yasalarına girmiştir[Doğramacı,1998:217].

Bir hamlede kadının statüsünü çok ileri bir düzeye getiren bu düzenleme, yine de kadının statüsünü "aile" kurumu çerçevesinde düzenlediği için, kadın erkekle tam eşit bir konuma gelebilmiş değildi. Aile reisinin koca oluşu, kadının asli görevinin ev işi

olması, aile çıkarı gerektirdiğinde, ev dışında çalışabilmesinin kocanın iznine tabi olması gibi, evli kadını kocaya bağımlı kılan düzenlemeler zamanla değişikliğe uğrayacaktır.1926 yılından bu yana yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu, kadın eşitliğini teorik olarak sağlamıştır. Uygulamada ise, özellikle kırsal kesimde ve eğitimden nasibini almamış kadınlar üzerinde bazı eşitsizlikler, hala mevcuttur. Atatürk'ün getirdiği yeniliklerden, çoğunlukla eğitim görmüş, bilinçli şehir kadınları yararlanabilmiştir.

Her cemiyetin esası ilk hücre olan, ailedir. Yeni kanun ister bazı maddeleri itibariyle kadının, ister bir çok maddeler itibariyle erkeğin aleyhinde bulunsun ailenin lehinde bulunması itibariyle son derece mühimdir[Ağaoğlu,1981:518].

3.2.KADININ EĞİTİMİ

En kalın çizgilerle, Cumhuriyet Döneminden önceki Türk Eğitim - Öğretim işlemi üç kanallı olarak yürütülmekte idi.

Birinci Kanal: En yaygın olan “Mahalle Mektepleri” programlarında daha çok Kur'an ve Arapça öğretimi olan bu mektepler, medreseleri de içermektedir. İstanbul'daki Darülfünuna bağlı medreselerin yanında, Anadolu'da il, ilçe, kasaba ve köylere dek uzanan bir medrese ağı bulunmakta idi. Daha çok vakıflar ve kişilerce kurulan bu okullar, Türk halkının büyük çoğunluğunu, din ve şeriat kuralları baskısı altına almıştı. Bu amaçla kurulmuş 70 bin kadar vakıf vardı. Halkın çok büyük bir bölümü, çeşitli tarikatlara bağlı, tekke, zaviye ve türbelerin etkisi altında bulunmakta idi.

İkinci Kanal: Bu kanaldaki eğitim-öğretim yenilikçi “Tanzimat Okullarında” yapılmıyordu. Rüşdiye(ortaokul), Sultani(lise) v.b.adlarla anılan bu okullar, sivil alanda devletin desteklediği okullardır[Adem,2000:29].

Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi okullar da devletin kendi memur ve üst düzey bürokrat ihtiyacını karşılamak için o döneme göre oldukça modern sayılabilecek

okullardı. Devletin kurduğu bu okullarla, vakıfların yönetim desteğindeki medreselerden çoğu zaman hayat görüşleri farklı ve hatta birbirine zıt dünya görüşlerine sahip insanlar yetişiyordu[Dinçsoy,1995:38].

Üçüncü Kanal: Bu kümede yabancı dilde eğitim öğretim yapan “misyoner okulları,yabancı kolejler,azınlık okulları” sayılabilir. Başlıcaları: Robert Koleji(1863), Saint-Joseph(1857), Saint-Benoit(1783) idi. Sadece İstanbul’da 83 İngiliz okulu, 44 Rus, 24 İtalyan okulu bulunuyordu. Anadolu’da 2228 Rum okulunda 188.577 öğrenci öğrenim görüyordu .Bu okullar: Alman okulu ise Alman kültürünü, Amerikan okulu ise Amerikan kültürünü, Türk insanına aşılamaı amaç edinmişlerdi. Bu okullarda Türk ulusu bilinci aşılamaı mümkün değildi. Tam tersine Amerikan, ya da Fransız sömürgesi vatandaşı olma davranışı veriliyordu. Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmasıyla başlayan bağımsızlık ateşinin alevlendiği hatta tüm Türkiye’ye yayılmaya başladığı günlerde “Amerikan Mandası” mı, “İngiliz Mandası” mı konusunu tartışanlar hatta savunanlar işte bu “misyoner”okulları mezunlarıdır[Adem,2000:29].

İmparatorluk döneminde yenileşme hareketi boyunca dini veya dünyevi görüşe ağırlık veren iki tür okulun bir arada yaşatılmasının yanı sıra,toplum içinde duyarlılığın yüksek olduğu, başka konularda da geleneksel uygulamalar sürdürülmüştür.Bunun en belirgin özelliklerinden biri, kız ve erkek okullarının ayrı tutulması kızların gelecekteki rolünün ev kadınlığı ve analıktan ibaret olduğu görüşüyle, eğitimde onlara tanınan olanakların sınırlı tutulmasıdır. Böylece Cumhuriyet Türkiye’si, cinsiyet bakımından da ayrılık esasına dayanan bir eğitim sistemini devralmıştır[Öğuzkan,1997:116].

Bilindiği gibi, Osmanlı Devletinde kızlar ancak temel eğitim görebiliyordu. Bu dönemde ilk devlet okulları; 1847 yılında kurulmuş ve 1869 yılına kadar da kız çocuklarının eğitimi ülkede genellenememiştir.1869 yılında kabul edilen “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile okuma-yazma çağındaki tüm çocuklara, kız,erkek ayrımı yapılmaksızın ilköğretim zorunluluğu konmuştur.Tanzimat’tan sonra da bazı orta dereceli okullara kızların devamına izin çıkmış ve bu amaçla özel kız okulları kurulmuştur. İlk kez 1908 yılında İstanbul’da bir ortaokul kız çocukları ile öğretime başlamıştır[Doğramacı,1997:94].

İyi niyetli pek çok girişime rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenileşme döneminin ileri yıllarında bile, geniş halk kitlelerinin eğitime dikkate değer bir genişlik kazandırabildiği söylenemez. İmparatorluk sona ettiği zaman, Anadolu halkının %90'ından fazlası okuma yazma bilmiyordu. Pek az köyde ilkokul bulunuyordu. Her kademedeki öğrenci ve öğretmen sayıları çok sınırlıydı. Ülke halkı, kırsal bölgelerde ve kadınlar arasında çok daha yaygın olmak üzere, koyu bir cehalet tabakası altında bulunuyordu[Oğuzkan,1997:117].

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğundan oldukça kötü bir miras devralmıştı. Osmanlı İmparatorluğu Türk toplumuna yabancı denetimi altında bir devlet, çeşitli ulusçuluk akımları sonucu parçalanmış bir siyasal birlik, son derece az gelişmiş sanayi ve yüklü dış borçlar bırakmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, ülkedeki eğitim kurumları da sayısal olarak oldukça yetersizdi. Reform döneminde özellikle, II.Mahmut yönetiminden itibaren açılan modern okulların yanı sıra dine dayalı geleneksel okullarda varlıklarını sürdürmekteydi. 1924 yılında ülkede 479 medrese ve 18.000 medrese öğrencisi bulunuyordu[Fidan, Erden,1996:200].

Atatürk, kadınların sosyal ve siyasal hayatta yer almasının eğitimle sağlanacağını savunarak,kız çocuklarının yetiştirilmesine önem vermiştir[Kaplan,1998:173]. Türkiye'nin, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulması, toplumun hızla kalkınması ve modernleşmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması içinde toplumda ekonomik, politik ve sosyal değişiklikler yapma zorunluluğu vardı. Bu nedenle Cumhuriyetin kurulmasından itibaren eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve modernleştirilmesi devletin üzerinde önemle durduğu konulardan biri olmuştur[Fidan, Erden,1996:200].

Ankara'da 1920 Mayıs'ında T.B.M.M'ye bağlı bir Maarif Vekaleti kurulduğu zaman bunun merkez teşkilatı gerçekten çok zayıf ve küçüktü. Vekalet bir yandan yeni kanun tasarıları hazırlamaya çalışırken diğer yandan da "Muallime ve Muallimler Birliği"ile sıkı bir ilişkiye girerek hem Anadolu'daki eski eğitim teşkilatını Ankara'ya (TBMM)

bağladı ,hem de daha sonra Cumhuriyetin esas eğitim sisteminin teorik zeminini topladığı kongrelerle oluşturmaya çalıştı[Dinçsoy,1995:39].(1923-1924'teki Birinci ve İkinci Heyet-i İlmiye toplantıları)

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulusal eğitim politikamız “çağdaşlaşma” çabaları ile bütünleştirilmiştir. Bireyin okur-yazar olmasının üretimde verimliliğin ve kalkınmanın anahtarı olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle kitle eğitimini, daha açık bir deyişle okuma-yazma seferberliğini, Cumhurbaşkanı Atatürk başlatmıştır. Eğitim açısından daha da önemlisi, ulus okullarının başöğretmenliğini bizzat Atatürk üstlenmiştir[Adem,2000:16].

Ülke ve Millet karmaşık ve cidden buhranlı bir dönem yaşarken, sanki tamamen normal bir barış dönemi havası içindeymişçesine Mustafa Kemal, Türkiye'deki öğretmen kuruluşlarının temsilcilerini Ankara'ya çağırır. Bugünkü “Milli Eğitim Şurası” anlamına gelen “Türkiye Muallimler Kongresi” toplanır. Tarih 16 Temmuz 1921'dir. Hazırladığı eğitim ve öğretim reformu görüşlerini burada sergiler, tartışılır kararlar haline getirilir. Geleceğin Türkiye'sinin kız ve erkek çocuklarının kadın ve erkek Türk insanına verilecek “Milli Terbiyenin Eğitim ve Öğretimin” esaslarını tespit eder ve böylece bu kongre dolayısıyla, Türk kadınının gelecekte alacağı statüyü de, Milli Eğitime yaslanmış olarak ilk kez tayin eder[Göksel,1993:143].

Mustafa Kemal Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmada: “Şimdiye kadar izlenmiş olan, eğitim ve öğretim biçimlerinin ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim programından söz açarken, geçmişin asılsız uydurmalarından, yabancı düşmanlardan, doğudan ve batıdan gelebilen her türlü etkiden büsbütün uzak tarihi ve ulusal varlığımıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Rast gele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar peşine takıldığımız yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir.” Bu sözler Bağımsızlık savaşı veren bir önderin kültür ve eğitim alanında bağımsızlığa verdiği önemin ifadesidir. Milletın karakterine uygun Milli Eğitim programından bahsetmektedir[Öğuzkan,1997:118].

Atatürk zaferle açılan yeni yolda eğitime ve öğretmenlere düşen rolü 24 Mart 1923 günü Kütahya Lisesi'nde yaptığı konuşmada dile getirdi: "...İstiklal mücadelesinde üç dört senedir düşmanı topraklarımızda mahvetmek için yaptığımız harpte ordunun ruhu olan zabitan ve kumanda heyet ve erkanı kıymetlerinin yüksekliğini nasıl ibraz ve ispat etmişse, bundan sonra yapacağımız nur ve inkılap mücadelesinin, milletimize bir karanlık gibi çöken cehli umumiye mağlup ve hak hur etmek habinde dahi irfan ordusunun ruhu olan siz muallime hanımlar ve muallim beylerin aynı kabiliyeti ihsas ve icra edeceğinize eminim." diyordu[Genel Kurmay Bakanlığı, 1997:242].

31 Ocak 1923 günü İzmir'de halkla yaptığı bir toplantıda; vakıfların elindeki okulların ve medreselerin verdiği tedirginliği dile getirmiş, ülkenin eğitim ocaklarının bir olması gerektiğini, bütün memleket evladı kadın ve erkeklerin bu ocaklarda yetişmeleri gerektiğini ifade etmiştir[Oğuzkan, 1997:120].

İşin fikir hazırlığı tarafını, hemen yasalaşma dönemi izleyecektir. Mustafa Kemal, ülkeye sokmaya çalıştığı yenilikler arasında en zor sayılan işlerden birisini meclise getirir.

1923 Mart'ında TBMM'nin açılış söylevinde asıl uygulama ile ilgili büyük konuyu ortaya koyar. O zamana kadar iki başlı olan Türk çocuğunun eğitim ve öğretim sorumluluğunu Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) kontrolünde toplayacaktır. Atatürk bu kanunun, ilgili bakanların bir araya gelerek normal çalışma yöntemleriyle çıkarılmayacağını tahmin ettiği için devrimci bir metod izler[Göksel, 1993:159]

3.2.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Kabulü

Eğitim kurumlarından gerçekleştirilen ilk önemli değişiklik, Halifeliğin kaldırıldığı gün olan, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulüdür. Böylece dine dayalı eğitim veren geleneksel eğitim kurumlarına son verilerek, tüm eğitim kurumlarının Maarif Vekaletine devredilmiştir. Böylelikle Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğu altında laik bir eğitim sistemi kurulmuştur[Fidan, Erden, 1996:201].

Kanun; nereye bağılı olursa olsun ve nereden güç alırsa alsın, bütün medrese ve mektepleri Maarif Vekaletine devrediyor, yönetimini de buraya aktarıyordu. 11 Mart 1924 tarihinde de Maarif vekili Vasıf Bey'in emri ile medreseler kapatılmıştır. O tarihte ülkede 500'e yakın medrese bulunuyordu. Bunların öğrencileri; ilkokullara, ortaokullara, liselere ve Bakanlığın yeni kurduğu, İmam Hatip okullarına kaydırıldı[Dinçsoy,1995:39].

Şunu açıklıkça ifade etmek gerekir ki, 1924 Anayasası'nda yer alan eğitimin birleştirilerek, laikleştirilmesi, kadınların eğitimden daha fazla yararlanmasını sağlamıştır. İlkokul kız-erkek ayrımı yapılmaksızın herkes için zorunlu hale getirilir. Bu sayede kız çocuklarına ilkokul ile birlikte ortaokul, lise ve yüksek öğretim fırsatı verilir. Her vatandaş, istediği öğretim derecesinde eğitim imkanına kavuşur. Bunun sonucu olarak bir çok tabu yıkılacaktır. Teokratik yapının kadın üzerindeki etkisi kalkacaktır. Türk kadının çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atılması için önü açılacaktır. Böylece: “fikri, irfanı, vicdanı hür” nesiler yetiştirilebilecektir[Doğramacı,1998:216].

Atatürk'ün başlıca eğitim ilkeleri şunlardır:

Eğitim ulusal olmalıdır, Eğitim bilimsel olmalıdır, Eğitim laik olmalıdır, Eğitim karma olmalıdır, Eğitim uygulamalı olmalıdır.

-Eğitimin Karma Olması:

Osmanlı Döneminde kız ve erkek okullarının ayrı olması kadın nüfusunun aleyhine, eğitimde fırsat ve olanak eşitsizliğine neden olmuştur. 1926 yılında Medeni Kanunun kabulü ile kadınlara erkeklerle eşit haklar tanınmıştır. Ama kız ve erkek öğrenciler hala ayrı okullarda öğrenim görüyordu[Adem,2000:24].

Atatürk kız ve erkek çocuklarının aynı şekilde ve eşit olarak öğretim görmelerini böylelikle meydana getirilen eğitim ve öğretim birliğinin bütün Türk milletinin ilmi olmasını sağlamıştır.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan sonraki ilk Milli Eğitim Bakanımız, İsmail Safa Özler, 1923 yılında yaptığı bir konuşmasında: “ Cumhuriyet rejiminin kadın hakları konusunda titiz davranacağını, gerek okulda, gerek toplum yaşamında her iki cinse eşit haklar verilecektir. Kızlarla erkekler arasında gençlik noktasında, öğrenim noktasında Eğitim Bakanlığı hiçbir fark düşünmemiştir ve düşünmeyecektir. Genç kızlarımız ve erkeklerimiz aynı sistem içinde yetişecektir. Kız ve erkek aynı okula gidecektir.”

20 Nisan 1924 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye kanununun 87. maddesi değiştirilerek, ilk öğretim zorunluluğu getirilmiştir. Böylece kızların okuma eşitliği ve mecburiyeti ve hareketi Anayasa zorunluluğu haline getirilmiş olur[Göksel,1993:160].

Cinsiyet itibariyle ilk resmi istatistiklerin bulunduğu 1927-1928 öğretim yılında 461.985 öğrencinin yalnızca 133.965'i (yüzde 29) kızdır. Aynı yıl ortaokul öğrenimi gören öğrencilerin yalnız %18.9'u, lise öğrencilerinin de % 28'i kız öğrenciydi.

Bu eşitsizliği, en düşük düzeye düşürmek için 1927 yılında, o yıl var olan 70 ortaokulda karma eğitime geçilmiştir. Ortaokullardaki uygulamadan olumlu sonuç alınması üzerine, 1928-1929 öğretim yılında tüm liselerde karma eğitime geçilmiştir[Adem,2000:26]. Ayrıca bu dönemde 1927-1928 öğretim yılında 9 erkek 2 kız teknik öğretim okulu vardı[Doğramacı,1997:95]. Okullarda 2567 erkek öğretmene karşı, 1298 kadın öğretmen görev yapmaktadır.

Atatürk'ün kadının eğitimi konusunda konuşmalarında dört esas üzerinde durduğu görülmektedir.

1-Kadın, toplum hayatının her yönünde yer almalıdır.

2-Kadının en önemli vazifesi, analıktır.

3-Kadın, analık hizmetini ve toplumdaki görevini iyi yapabilmek için, çok sağlam 4-

4-Kadın erkek eğitim ve öğretimi eşit olmalıdır

bilgilerle cihazlanmalı ve faziletli olmalıdır[Göksel,1993:161].

Bu konuda da “Çocukları, yani yeni nesli terbiye eden bu nesle hak,vazife, fazilet hakkında ilk fikirleri telkin eden anadır. Münevver ve kendisini bilen Türk kadınlarına, yalnız gelecek nesli terbiye değil, toplumunda iktisadi ve sosyal hayatta, baki olan taşkınlıkları engelleme vazifesi düşüyor. Ailesine cemiyetine büyük bir hassasiyetle bağlı olan Türk kadınının bu mühim vazifeyi gerçekleştirmede gecikmeyeceğinden eminiz” diyordu.

1922 yılında Besim Ömer Paşanın çabası ile 7 kız öğrenci , Haydarpaşa Tıp Fakültesine kabul edilmiştir. Cumhuriyet yönetimi sayesinde ki, 1928 yılında 6 kadar hekimimiz göreve başlamıştır[Tümerdem,1986:153].

Bütün bu gelişmelere rağmen özellikle kırsal kesimde ve yurdumuzun uzak köşelerinde, kız çocuklarının bir kısmı okula gönderilmektedir. Kadın nüfusta, okur-yazar olmayanların sayısı hala fazladır. Kanun gereğince zorunlu olan ilköğretimden sonra, yetenekli kız çocuklarını okula göndermeyen ailelerin sayısı az değildir. Bütün bu alanlarda, yüzyılların alışkanlıklarını kırmak için, daha geniş çabalara ihtiyaç vardır[Ağaoğlu,1981:521].

3.2.2.Latin Alfabesi’nin Kabulü

Cumhuriyet döneminin en dikkate değer inkılaplarından biri Arap harflerinin bırakılarak, yerine Latin asıllı yeni Türk harflerini kabulü idi. İnkılap 1928 yılında Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirildi. Gerek inkılap sırasında, gerekse inkılaptan sonra halk kitlelerine yönelik geniş bir okuma yazma seferberliği başlatıldı[Oğuzkan,1997:122]. Milli Eğitim Teşkilatını, kültür inkılapları için hazır hale getiren Mustafa Necati, Bakan olduktan sonra bir kurul toplayarak “Maarif-i Umumiye Kanunu” hazırlattı ve bunu 1926 Mart ayında kamulaştırdı. Bu kanun, Eğitim Bakanlığı bünyesinde “Dil Heyeti” ile “Talim ve Terbiye Dairesi” kuruyordu. Dil Heyeti, daha sonra harf ve dil inkılabını gerçekleştirmesinde büyük hizmetler gördüğü gibi, Talim Terbiye Dairesi günümüze kadar Milli Eğitim işlerinin en önemli organı olarak görev yapmaktadır[Dinçsoy,1995:40].

Mustafa Kemal, çok eski yıllardan beri alfabemizin zorluğunu ve değiştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Arap harfleri ile büyük kitleleri okutmaya olanak bulunmayacağını bilir ve “Yazı Reformunu” getirir. Böylece okumaya olanak bulunamayan Türk kadını ışığa kavuşur[Göksel,1993:161].

1927 yılı nüfus sayımında; genel nüfus 13.648.070 kişidir. Bunun %51.9’u kadındır. Bu sayımda, Türkiye nüfusunun %11’inin okur yazar olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı yıl okur-yazar olan kadınların oranı da %4,5 tir[Tekeli,1990:1202]. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulünden sonra Türk eğitim sistemini etkileyen ikinci önemli adım 1928 yılında Latin Alfabesinin kabulü olmuştur[Fidan, Erden,1996:201].

Yeni Türk harflerinin yasallaşmasından sonra, geniş halk kitlelerine okuma yazma öğretmek üzere bir örgüt kurulması yoluna gidildi. “Millet Mektepleri” adı verilen bir örgüt kurularak, Mustafa Kemal,” Millet Mektepleri Başöğretmeni” kabul edildi. Köylere kadar uzanan, iki kademeli millet mekteplerinden, 1928-1929 yılında yaklaşık 600.000 kadın ve erkek bitirme belgesi aldı. Bu sayı 1928-1935 yılları arası itibariyle 1.350.000’in üzerine çıktı. Türkiye’de genel nüfusta okuma yazma oranının 1927’de %11’den 1935’de %20’ye yükselmesinde başlıca rolü Millet Mektepleri oynadı[Oğuzkan,1997:122].

Sistemin yönlendirilmesi ile ilgili zor aşamalar, Mustafa Kemal’in önderliğinde O’nun Cumhuriyet eğitimine çağdaş bir özellik ve canlılık veren uzak görüşlülüğü ile aşılmıştır. Atatürk’ün eğitim politikası genç Türkiye Cumhuriyetinin gelişme ve ilerleme çizgisini açık ve seçik olarak belirtmektedir[Oğuzkan,1997:127].

Atatürk bir eğitimci olmamasına karşın, sosyal değişimde eğitimin oynayacağı rolün bilincinde olduğu içindir ki, bu alana ayrı bir önem vermiş ve daima iyi bir kadro ile eğitim işlerinin yürütülmesi için çaba sarf etmiştir[Doğramacı,1997:95]. 1925 yılında yaptığı bir konuşmada: “Milletleri kurtaran, yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden eğiticiden yoksun bir millet henüz millet adını almak kabiliyetini kazanmamıştır. Ona basit bir kitle denir. Millet denmez. Bir kitle millet olabilmek için mutlaka eğiticilere, öğretmenlere muhtaçtır”. diyordu

Eğitim sorunu çözüldükten sonra Türk kadınları, Atatürk'ün çizmiş olduğu yoldan gitmek suretiyle kendilerine tanınmış olan hakların değerlerini daha iyi kavrayacaklar ve bu haklarını ellerinden almaya kalkışacak olanlara, hiçbir gücün müdahalesine izin vermeyeceklerdir.

Artık hakların ve sorumluklarının tam bilincine varmak, ve bunları henüz geleneksel değerlerle yaşayan ve yeterli bir eğitime sahip olmayan köylü kadınlara yaymaya çalışmak kentlerdeki kültürlü kadınlara düşen bir görev olmaktadır[Tuncer,1989:172]

3.3.KADININ EKONOMİK HAYATA KATILIMI

Kadınlar tarihin ilk dönemlerinden beri ekonomik hayatın faal bir ögesidir. Fakat kadınların ekonomik faaliyetleri önceleri; savaş dönemleri harici, tarım kesiminde, çoğunlukla da kendi işletmeleri ile sınırlı kalmıştır. Kadına geleneksel yapı içinde yüklenen temel görevler üreme ve evin , ailenin bakımındır.

Özelikle Cumhuriyet Dönemine kadar kadının eğitim ve öğretim imkanlarının çok kısıtlı olması, kadının ev dışında aile yaşamını bozacağı düşüncesi, onların meslek sahibi olmalarını ve bu yolla ekonomik hayatta aktif katılmalarını, iş piyasasında her iki cinsiyetin eşit şartlarda rekabet edebilmelerini hemen hemen imkansız kılmıştır.

Atatürk'ün her alanda kadına sağladığı eşitlik ona eğitimde de fırsat eşitliği getirmiş, bu durum, kadınların meslek sahibi olarak, ev dışında da toplumun kalkınmasına doğrudan katılım hakkı yaratmıştır[Doğramacı,1997:112].

Türk kadınları varlıklarını, kadının her bakımdan toplumun temeli olduğunu sık sık dile getiren Büyük Atalarına borçludur. Ayrıca Türk kadınları şanslıdır; çünkü Cumhuriyetimiz, Atatürk gibi çağdaş düşünce ve çağdaş eylemi kişiliğinde birleştirmiş bir önder tarafından kurulmuş ve yönlendirilmiştir[Tümerdem,1986:151]. Her konuda

yenilikçi Atatürk inkılaplarının özeliği, geleneksel bir imparatorluğu yaşatmak değil, ulusal Türk Devletini kurmak ve her konuda çağdaşlaşmaktır[Kili,1998:224].

Atatürk 21 Mart 1923'te Konya'da kadınlarımızla yaptığı konuşmada: "Kadınlarımızın geniş kitlesinin, aslında sosyal hayatta erkeklerle beraber olduğunu, eskiden beri Türk kadınının erkeklerle savaş, tarım, geçim çabasında aynı hizada çalışıp uğraştığını kabul etmekte ve bundan sonrada iş hayatımıza onu ortak etmeyi, ilim, sanat, faaliyetlerinde işbirliği yapmayı tavsiye etmiştir"[Göksel,1993:164].

İşte bu görüş ve uyarılar sebebiyledir ki, Türk kadını birlikte düşünerek birlikte karar verme, aile kurma, eğitim yapma ve istediği mesleği seçme hak ve özgürlüğüne, kendilerini gelişmiş ve uygar sayan ülkelerden çok önce kavuşmuştur[Tümerdem,1986:152].

Atatürk; "Daha selametle, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını mesaimizde müşterek kılmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadını ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkek şeriki, muavin ve müzahiri yapmak yoludur." diyordu[Karal,1998:47].

İstanbul Üniversitesi'nin karma eğitimin başlaması, öğretmen okullarının artırılması özellikle alfabenin değişmesi, millet mekteplerinin okuma seferberliğini yürütmesi hareketleri, mesleklere giren kadınların çoğalmasına ve dolayısıyla Türk kadının kendine güveninin artmasına neden olmuştur. Kuşkusuz ki bu büyük eylemin dayandığı büyük çınar yine Atatürk'tür. O da gezdiği her yerde, kadın reformunu, kadınlarımızın yetişmesi ve eşitliği davasını açıklar ve destekler[Göksel,1993:163].

Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyal hayata kadın, öncelikle öğretmen olarak katılmıştır, denilebilir. İstanbul Üniversitesine 1921 yılından itibaren alınan ilk kız öğrencilerin, mezuniyet sonrası iş hayatına atılmaları ile öğretmenlik dışı mesleklerde de kadınlar görülmeye başlanmıştır[Doğramacı,1997:164].

1922’de Tıp Fakültesi’ne giren ilk kadın hekim adaylarımız bağnaz bir ortamda Türk kadının bir “Akıncılık” eylemi gerçekleştirmişlerdir [Göksel,1993:163]. Dünya tarihinde 1949 yılında diploma alan ilk kadın hekim Elizabeth Balcwell’dir ve ancak 10 yıl sonra göreve başlayabilmiştir. Türk kadını Cumhuriyetten önce de hekimlik mesleğini istemiş, ancak bu isteği geri çevrilmiştir. 1922 yılında Besim Ömer Paşanın çabası ile yedi kız öğrenci Haydarpaşa Tıp Fakültesi’ne kabul edilmiştir. Cumhuriyet yönetimi sayesinde ki 1928 yılında altı kadın hekimimizin göreve başladığını görüyoruz[Tümerdem,1986:163]. Beyaz önlük ve modern kılıklarıyla hastanelerde hizmete başlarlar. 1930’da ilk defa Sağlık Bakanlığı’nda vazife alanlar olur.

1927 yılı kendi içinde değerlendirildiğinde, ziraat ile uğraşan kadın sayısı %96.2 olmasına karşılık, sanayide toplam kadın nüfusunun, sadece %1.9’luk bir kısmının çalıştığı görülür. Buna ek olarak eğitim görmüş iş gücünü gerektiren alanda, görev alan kadın oranı çok düşüktür. Yine 1927 yılında yapılan araştırmada kadın nüfusunun %75.17 sinin mesleksiz olduğu görülmektedir.

1927-1940 arası Atatürk Türkiye’sinde kadının eğitime ve bu yolla meslek sahibi olmasına gösterilen ilgi ve titizlik, etkisini meslek sahibi olmayan kadın oranlarındaki azalmada kendini önemli ölçüde göstermiştir.(%42’ye kadar düşüyor.)

Bazı çalışmalarda, Türk kadının evlenme ve doğurganlık oranının yüksek oluşu, onları iş piyasasından uzak tutan bir faktör olarak ele alınmaktadır[Doğramacı,1997:121].

Aşağıda verilen örneklerde gazetelerde yer alan, kadının ekonomik hayata katılımı ile ilgili haberler yer almaktadır

-İlk İflas Eden Kadın:

Turkuaz otelini işleten, Nimet Hanım vereceklerinden dolayı mahkemeye düşmüş ve 1. Hukuk dairesince yapılan mahkemesi neticesinde kendisi, tüccar addedilerek iflasına karar verilmiştir. Şimdiye kadar memleketimizde ilk defa Nimet Hanım hakkında iflas kararı verilmiş oluyor. (Hakimiyet-i Milliye 21.04.1929)

-Maliye Mektebinin ilk Hanım Mezunı:

Maliye mektebinden ilk mezun olan kadın Servet Hanım. Muntazam Borçlar Müdüriyeti Muhasebe Kalemine tayin edilmiştir.(Hakimiyeti Milliye 14.07.1929)

-İlk Türk Kadın Hakimi:

1928 yılında Avukat olarak Baroya giren kadınların ardından, İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesinden mezun Nezaket ve Beyhan Hanımlar hakimliğe tayin edildiler.
(Hakimiyeti Milliye 25.05.1930)

-İlk Kadın Mal Müdürü:

İstanbul Bayezid kaymakamlığındaki münhal mal müdürlüğüne, Fitnat Hanım tayin edilmiştir.(Akın 14.09.1930)

-İlk Türk Kadın Eczacı:

Belkıs Hanım Düzce de bir eczane açarak Türkiye’de eczane açan ilk Türk kadın olmuştur (Hakimiyeti Milliye 18.04.1931)[Topçuoğlu,1984:5-9].

-İlk Kadın Muhtar:

Çine, karpuzlu nahiyesinin merkezi (Aydın vilayetine bağlı) Demirdere köyünde muhtarlığa bir kadın İbrahim kızı, Gül Hanım seçilmiştir.(Hakimiyeti Milliye 16.11.1933)

Sözü edilen mesleklerin dışında Türkiye’de kadınlar “aydın ve sanatçılar” arasında da önemli bir yer tutar. Osmanlının son döneminde, romancı Fatma Aliye, Cumhuriyet yıllarında Halide Edip Adıvar ve Suat Derviş önemli sanatçılar olarak karşımıza çıkar[Tekeli,1990:1201].

Kadınların sadece ebelik, hemşirelik, bir ölçüde öğretmenlik yapabildikleri, öteki mesleklerin genellikle erkeklerin tekelinde bulunduğu günler artık tarihe gömülmüştür. Bugün Türk irfan ordusunun büyük bir bölümü kadın öğretmenlerden oluşmuştur. Üniversitelerimizde, hemen hemen her bilim dalında, kadın öğretim üyelerimiz araştırmacılarımız vardır. Sanatçı yüksek mahkemelerde üye veya daire başkanı, hakim, savcı, avukat, eczacı, mühendis, hariciyecisi, genel müdür, bankacı, fizikçi v.b. gibi akla

gelebilecek mesleklerin hemen hepsinde kadınlarımız başarıyla hizmet görmektedir[Feyzioğlu,1986:598].

3.4.CEMİYETÇİLİK FAALİYETLERİ

Cumhuriyet öncesi kadınların siyasal hak istekleri çok fazla gündeme gelmemiş, bu konuda ilk ciddi faaliyetler Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleşmiştir.Bu dönemde kadın hakları ile ilgili konularda mücadele eden kişiler ve cemiyetler sessiz fakat kararlı bir tutum içerisindeydi. Kadınların, toplumdaki mevcut sisteme kitlesel hareketlerle karşı çıkmayı yüzünden, kadınlarla ilgili meselelerde çalışmalarda bulunan cemiyetler yönetimle işbirliği yaparak, kadınlara verilen hakların topluma benimsetilmesinde öncü çalışmalarda bulunacaklardır.

3.4.1.Türk Kadın Birliği Cemiyeti

Cumhuriyetin ilanından önce Türkiye’de ilk büyük sosyal ve siyasi kadın teşkilatı olarak “Anadolu ve Rumeli Kadınları Müdafaa-i Hukuku Vatan Cemiyeti” ni kabul etmekle birlikte kadınlar arsında ilk siyasi teşkilatlanma Haziran 1923 yılında gerçekleştirilmiştir. Henüz Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubu bir parti haline getirilirken, Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nde önemli roller oynayan kadınlar, Darülfununda bir kadın şurası toplayarak siyasi teşkilatlanma fikrini savunmuşlardı[Kaplan,1998:139].

Kadınlar Halk Partisi adıyla, siyasal bir örgüt kurmuşlardır.Parti başkanlığına Nezihe Muhittin ,ikinci başkanlığa Nimet Remide, sorumlu temsilciliğe Latife Bekir ve genel sekreterliğe de Şükufe Nihal getirilmiştir. Partinin kuruluş gerekçesi hükümete verilen bildiri de şöyle açıklanmıştı: “Memleketin her noktasında siyasal, toplumsal ve ekonomik bütün sorunlarda kadının, dolaylı veya doğrudan doğruya katılımı ve etkisinden tümüyle yoksun bir durum bulunmasına karşın bu çalışmaların gözle görülür derecede belirgin olmaması.”

“Süs Dergisi” partinin amaçlarını şöyle özetlemiştir: Her şeyden önce kadınlık dünyasını bu harekete gücü olan bir dereceye yükseltmek ve özellikle memleketin toplumsal ve ekonomik ilerleme gayelerinin gerçekleşmesini sağlamak. Bunun için kadınları aydınlatma, onları gelecekteki görevlerine hazırlamak istemektedir. Bu görevler ise, önce analık sonra da aile kadını görevleridir[Turan,1995:244]

Siyasi kadın fırkası heyeti’nin çalışmaları bazı çevrelerin tepkisine sebep olmuş, kadın erkek eşitliğini hazmedemeyecek bir durumda olan, bu çevrelerin baskısı üzerine kadın heyeti Fethi Okyar’ın başkanlığında müşavirlik oluşturmuştur Buna rağmen eleştirilerin önü alınmayınca Kadınlar Halk Fırkası adıyla teşkilat kuran kadınların bir kısmı daha sonra siyasi teşkilat özelliğine sahip olmayan “Türk Kadın Birliği Cemiyeti”ni kurmuşlardır[Kaplan,1998:141].

7 Şubat 1924 tarihinde kurulan cemiyette görev alanlar Mezihe Muhittin, Şükufe Nihal, Latife Bekir, Azize Kıbrıslı ve Maile Vahap yer almışlardı. Başkanlığa da Kadınlar Halk Partisi başkanı olan Nezihe Muhittin getirilmiştir[Turan,1995:245].

Cemiyet, siyasal nitelik taşıyan her türlü etkinliği amaçları dışında bırakmış ve esas hedeflerini; aile içinde ve toplumda meslek yaşamında ve zihinsel alanda kadının yükselmesi uğruna çaba göstermek, uygarlık ve ilerleme anlayışı içinde genç kuşakların eğitimine çalışmak ve yoksul kadınlara yardımcı olmak biçiminde belirlemiştir[Caporal,1982:653].

Birliğe kadınlığın yükselmesini dileyen her Türk ve Müslüman kadın üye olabilecekti. Birlik “Kadın Yolu” adlı haftalık bir dergi yayımlamaya başlamıştı. 1926’da ilk sayısı çıkan ve 4.sayıdan sonra “Türk Kadın Yolu” adını alan dergi alt başlığında “Asri (çağdaş) Türk kadınının şahrahdır (anayoludur)” diye tanıtılıyordu[Turan,1995:245].

Cemiyet kadınların sürücü belgesi alarak, şoförlük yapması için kampanyalar düzenlemiştir. Kadın polis yetiştirilmesi ve ceza evlerinde kadın gardiyanlara yer verilmesi gibi isteklerde bulunmuştur. Yerli malların kullanılması fikrini yaygın hale

getirmek için konferanslar düzenlemiştir[Kaplan,1998:141]. Müslüman kadını çarşaf ve peçeden kurtarmak ve şık giyinebilmeleri için terzilerin, batı modasına göre hazırladıkları sergiler düzenlemişlerdir.Ayrıca dispanserler açarak, yardım toplamışlardır[Caporal,1982:653].

-Türk Kadın Birliği Cemiyeti'nin Siyasi Hakların Kazanılmasındaki Rolü:

Parti tüzüğüne 1927 tarihinde: “Kadınlar için siyasi hakların sağlanmasına çalışacağını” belirten bir madde eklenmişti[Turan,1995:245]. Kadınlara çeşitli hakların tanındığı sırada, seçme ve seçilme hakkının verilir verilmeyeceği üzerinde en çok konuşulan konulardan biri idi. Ülkede o zamanlar yaygın görüş, kadına siyasi hakların tanınması için, zamanın erken olduğu idi. Çünkü birçok kişi ve kuruluş kadına Medeni Kanun ile tanınan haklardan tedirgin olmuştu.Özellikle muhafazakar çevreler bu tür hakların şeriata aykırı olduğunu savunarak karşı çıkmıştı[Kaplan,1998:142].

Aynı yıl içinde yapılması beklenen seçimler Kadın Birliğinin, istemlerini yoğunlaştırmasına neden oldu. Derneğin başkanı şöyle diyordu: “Devrimleri doğuran, abalar ve savaşımdır. Biz de seçimlerden seçimlere her yurttaş gibi haklarımızı alacağımız güne değin savaşımayı sürdüreceğiz. Yasalar, er geç toplumsal yaşamın gereklerine uymak zorundadırlar.”

Seçimlerin yaklaşması da kamuoyunda kadının siyasi hakları sorununu yeniden iyice alevlendirdi. Kimi milletvekilleri konumlarını değiştirse de, çoğu hala ihtiyatlıydı .Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa da, bu sorunu henüz erken görüyordu.Ona göre kadın, seçilme hakkını elde etmeden önce, bir ilk adım olarak oy hakkını kazanmalıydı[Caporal,1982:691].

21 Haziran 1927 tarihinde, mecliste mecburi askerlik konusu görüşülürken, gündeme gelen kadınların siyasi hak talepleri meselesiyle ilgili olarak yapılan konuşmalar son derece olumluydu.Mecliste: “Kadınların siyasi haklara er geç sahip olacağını” dile getiren konuşmalar yapıyordu. Görünen hava o dur ki meclise kadınların seçimlere katılması için kanun teklifi gelse kabul edilecektir. Atatürk'ün de bu konuda, kadın

isteklerini bilmesine ve desteklemesine rağmen ,zamanı erken bulmasından dolayı, böyle bir tasarının meclise sunulmadığı görülür[Kaplan,1998:143].

Kadın Birliği ise, nedense çok umut dolu bir görüntü vermekteydi. Nezihe Muhittin hanım “Böyle tahmin ediyorum, bu yasama dönemi sona ermeden, kadınlarla ilgili olarak çok büyük bir değişikliğe tanık olacağız.” diyordu.

Ancak bu, çok fazla bir iyimserlik göstergesi olmuştu. Seçimler ekim ayında yapılacaktı ve vakit kalmamıştı Böylece seçimlere katılamayacağı ortaya çıkan Türk Kadın Birliğinin[Caporal,1982:693], İstanbul Valiliği Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey’i örgüt adına aday olarak önerme[Turan,1995:245], fikri gündeme geldi. Fakat cemiyetteki mevcut görüş ayrılıklar yüzünden Kenan Bey aday olmayı kabul etmedi.

Türk Kadın Birliği Başkanı Nezihe Muhittin Hanım, İstanbul’a geldiği zaman Atatürk’le görüşerek,seçimlere katılmaktan şimdilik vazgeçtiklerini bildirmiştir: “Seçim haklarımızı elde etmeye dayalı olan idealimizden vazgeçmiş değiliz.Zira bundan vazgeçersek, cemiyetimizin hiçbir varoluş sebebi kalmaz. Davamızın zaferi için ölünceye kadar çalışacağız, bizim yaşamamız buna yetmezse, hiç olmazsa bizden sonra gelenler için ortalığı temizlemiş oluruz.” diyordu.

Oldukça sert olan bu açıklamalar basın tarafından eleştirilmiştir. Türk kadınının gerçek durumunu ve ihtiyaçlarını bilmediği ileri sürülen cemiyetten Kadın Birliği Başkanı ve yönetici kurulunun günün şartlarına uygun düşünce ve duygulara sahip olmaları istenmiştir. Bu tür tartışmaların yanı sıra, Kadın Birliği içerisindeki anlaşmazlıklar da cemiyetin bölünmesine sebep olmuştur. Nakiye Hanım, hükümetin seçimlere kadınların katılmaması politikasını destekliyordu: “O halde bizim henüz vaktimiz gelmemiştir. Hükümetimiz şimdiye kadar kadınlığımızın layık olduğu her türlü hakkı vermetir.”diyordu[Kaplan,1998:144].

Cemiyetteki bu bölünme sonucunda, Nezihe Muhittin ile birlikte yönetim kurulu üyeleri yönetimden uzaklaştırıldı. Polis dernek merkezinde arama yaptı “İdari usulsüzlük”

gerekçesiyle de kayıtlarını mühürledi. Geçekten bu önlemler gerisindeki gerekçe derneğin ve dernek sorumlularının çok aşırı bulunan istekleriydi.

Yeni yönetim kurulu, bir ortaokul müdürü olan Sadiye hanımı başkan seçti. Sadiye hanımın çok çabuk görevden alınması üzerine Latife Bekir hanım getirildi. Yeni başkanın etkisiyle Türk Kadın Birliği kültürel, hayırsever hatta ekonomik etkinlerini geliştirdi. Kadınların siyasal haklarına ilişkin isteklerini terk etmiyordu, ama onları daha ılımlı ve gösterişsiz biçimlerle açıklıyordu.Z aten kısa sürede dernek içindeki bölünme son bulmuştu[Caporal,1982:694].

-Uluslar arası Kadın Cemiyetleri İle İlişkiler:

1930 tarihinde Türk kadınlarına, belediye seçimlerine katılma hakkının tanınması yurt dışında olumlu karşılanmıştı. Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın haklarında sağlanan gelişmeler, Dünyadaki kadın cemiyetlerinin de ilgisini çekmekte ve dikkatle izlenmekteydi. Bazı kadın cemiyetleri, kadın meselelerinde aktif tutumu ile siyasi haklarının kazanılmasında öncü faaliyetlerde bulunan Türk Kadın Birliği Cemiyeti ile temas kurarak, kendilerine yardım edilmesini istemekteydi.

Türk Kadın Birliğinin batılı kadın cemiyetleri ile münasebetlerini geliştirmek için aşırı çaba harcamasına karşılık, Müslüman ülkelerdeki kadın cemiyetleri ile olan ilişkilerinde ayrı çabayı harcamadığı görülür .Buna gösterilen gerekçe de Türk kadınlarının artık doğulu değil “batılı” olduklarıdır. Nitekim Kadın Birliği ile yazışmalarda bulunan Doğulu Müslüman kadın cemiyetlerinin toplantı ve davetlerine çoğu kez verilen olumsuz cevaplarla davetler geri çevrilmiştir[Kaplan,1998:147].

-Batılı Kadın Cemiyetleri ve Türk Kadın Birliği:

Cemiyetin batılı cemiyetlerle ilişkileri, onun kısa sürede uluslararası toplantılara çağrılmasına sebep olmuştur. Türk Kadın Birliği; üyelerinden Seniha Rauf ve Lamia Tefvik hanımlar Marsilya'da 18-Mart-1933 tarihinde toplanan kadın kongresine

gönderilmiştir. Kongreye katıldıktan sonra ülkeye dönen delegeler kongredeki görüşmelerle çeşitli faaliyetleri bir rapor halinde cemiyete sunmuşlardı.

Raporda; Uluslararası Kadınlar Alliance'ı tarafından düzenlenen, 41 ülke temsilcisinin katıldığı konferansta, gelecek genel kongrenin İstanbul'da toplanmasının teklif edildiği de yazılmakta idi. Kongrede, kadınların çalışma haklarının düzenlenmesi, ücrette kadın erkek ayrımına gidilmemesi, ile ilgili bir dizi karar alınmış ayrıca kadınların kendileri ile ilgili meselelere sahip çıkması gerektiği de gündeme getirilmiştir.

-Arsı Ulusal Kadınlar Birliği XII. Feminizm Kongresi:(18 Nisan 1935)

18 Mart 1933 tarihinde Marsilya'daki toplantıda XII. Kadın Kongresinin İstanbul'da yapılması teklifi uluslararası Alliance Kadın Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine XII. Uluslararası Kadın Kongresinin toplanması hazırlıklarına başlayan Türk Devleti toplantı yeri olarak, Yıldız Sarayını seçtiğini Türk Kadın Birliğine bildirdi[Kaplan,1998:151].

18 Nisan 1935'te Atatürk'ün emriyle İstanbul'da dünyanın dört bir yanından gelen ve aralarında Madame Eve Curie'nin bulunduğu ünlü kadınların toplandığı ilk "Kadınlar Kongresi" toplandı[Perin,1981:123].

Daha kongrenin açılışında yaptığı konuşmada Latife Bekir Hanım; Türk kadının kurtuluşunun, erdeminin Mustafa Kemal'e ait olduğunu vurgulamıştır[Caporal,1982:695].

Atatürk ise, kongreye gönderdiği telgrafta şöyle diyordu: "Kadına siyasal ve sosyal haklarının tanınmasının insanlığın itibarı ve mutluluğu için son derece gerekli olduğu görüşündeyim" diyordu[Tuncer,1989:170].

Kongre sırasında İngiltere temsilcisi Mille Meilans: "Kadın satılıp alınabilen bir mal gibi düşünülmemelidir. Fuhuşa karşı veya bir sınıf kadınlara karşı alınmış özel tedbirler

kalkmalıdır. Kadın ve erkeğe karşı eşit muamele yapılmalıdır. Cinsi karışıklığa son verilmelidir.” diyordu.

Bu kongreyi Tepe başı Şehir Tiyatrosundaki toplantı izlemiş, bu toplantıya büyük bir kalabalık katılmıştır. Kadının bir yurttaş sınıfı sıfatı ile, görev ve hakları üzerinde konuşulmuş, kadının cemiyet içindeki görevi ve durumu tahlil edilmiştir. 22-23 Nisan tarihindeki toplantıların arkasından, 24 Nisan 1935’te Arsı Ulusal Kadın Kongresi: Kadınların oy hakkı, Medeni Eşitlik, Ulusal Birlik gibi çeşitli kararlar almıştır. Bu kararlar; Esaret, çocuk ve kadınlarla beyaz ırk ticaretine son vermek, birden fazla kadın almak usulüne karşı çıkmıştır. Bu kongrenin Türkiye’de yapılmasının önemli bir noktası, Müslüman bir ülke olarak, diğer ülkeler üzerinde yaratacağı olumlu etkinin doğuracağı sonuçlardı[Kaplan,1998:157].

-Türk Kadın Birliğinin Kapatılması:

C.H.P. kadın erkek ayrımı, yapmayan siyasal bir örgüt niteliğini kazanmıştı. Türk Kadın Birliği’nin kadının siyasal haklarını kazanmasıyla amaçlarına ulaştığı ileri sürülmüştü. Bu nedenle 10 Mayıs 1935’te yapılan kongrede Türk Kadın Birliği’nin kapatılma kararı alındı[Turan,1995:248].

Dernek kazanılmış hakların savunulması ve güçlendirilmesi fakat aynı zamanda kadının kültürel gelişimi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla 1949’da yeniden kuruldu[Caporal,1982:654].(Özellikle çarşaf giyilmesine karşı çıktılar.)

Cumhuriyet Döneminin ilk cemiyetleri arasında, Türk Kadın Birliği gibi kurucu ve üyelerinin sadece kadınlardan oluştuğu kadın cemiyetlerinden başka yönetim kollarında ve üyeleri arasında kadınlarla erkeklerin birlikte görev yaptığı birçok cemiyet de kurulmuştur. Bunların bazıları;

3.4.2. Veremle Mücadele Cemiyeti

1923 yılında, önce Balıkesir ve İzmir’de, daha sonra İstanbul’da faaliyet yapmıştır. Birçok kadın ve erkek doktoru bir araya getirerek veremle mücadelede başarıya ulaşmışlardır[Kaplan,1998:165].

3.4.3.Çocuk Esirgeme Kurumu

1928 yılında açılmıştır. Anne ve çocuğu koruma merkezi olarak kurulmuştur. Yuvalar ve kreşler açmaya girişmişlerdir[Caporal,1982:654].

3.4.4.Yardım Sevenler Cemiyeti

1928 yılında açılmıştır. Cemiyetin kurucuları arasında, Mevhibe İnönü, Fikret Fevzi Çakmak, Nevber Sevüktekin bulunmaktaydı. Cemiyetin amacı, emek karşılığı yardımdır. Cemiyet sosyal yardım faaliyetleriyle ilgili çalışmalarını hala aralıksız sürdürmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan ve başarılı faaliyetler yapan cemiyetlerle günümüzdeki kadın cemiyetlerini karşılaştırdığımızda, bu günün sosyal, siyasi ve ekonomik hayatın her cephesinde yer alacak kültürlü, eğitilmiş, ülkeyi kalkındırma çalışmalarının her dalında görev yapabilecek vatansever aydın milli Türk kadın kimliği oluşturma gayretlerinden çok, belirli görüşlere ve ideolojilere, gruplara hizmet eden aile şirketleri haline geldikleri görülmektedir[Kaplan,1998:170].

3.5. KADIN KIYAFETLERİNİN DÜZENLENMESİ

Atatürk'ün reform eylemlerini planlama ve uygulamasında kadına özel bir güvencesi vardır. Mesela erkekleri, uygar milletlerin kıyafetine sokmak için, özel bir kanun çıkarmak zorunda kalır. Şapkayı önce kendisi giyer, orduya giydirir ve yasayı da çıkarır. Kadınlarımızın kıyafetiyle şahsen ilgilidir. Çevresindekilere, batı kıyafetini giymeye teşvik etmekle, sözlü ve yazılı propaganda yapılmasıyla yetinir ama kadın giysileri için erkekler gibi özel bir yasaya gereksinim duymaz: “Kadınlarımız, bu işi kendi kendilerine yapacaktır” diyerek güvenini belli eder[Göksel,1993:172].

Atatürk, kadının kıyafeti konusundaki fikirlerini şöyle dile getiriyor: “Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki başına bir bez veya peştamal veya buna mümasil bir şeyler atarak, yüzünü gözünü kapatır, yanından geçen erkeklere karşı, ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana medlûlü nedir? Efendiler bir millet anası, millet

kızı bu garip şekle bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tahsisi lazımdır.” demiştir[Karal,1998:46].

Gazi, bu alanda örneği ilk kendi karısının vermesini istemiştir. Daha 1923'te Latife Hanım, siyah giysilerle ve başörtülü de olsa çarşafsız dolaşıyordu. Bir süre sonra Amazon giysileri ve süvari çizmeleriyle Mustafa Kemal'in yanında askeri denetimlere katılacak, onunla birlikte lokantaya gidecektir[Caporal,1982:646].

21 Mart 1923 tarihinde, Konya da yaptığı bir konuşmada, çarşaf konusunu ele alan Mustafa Kemal, çok büyük bir katlılık doğrultusunda, olduğu gibi abartılmış bir özgürlük yönünde de aşırılıkları eleştirerek şöyle diyordu: “Dinimizin tavsiye ettiği tesettür, hem hayata hem fazilete uygundur. Kadınlarımız şeriatın tavsiyesi dinin emri mucibince tesettür etselerdi ne o kadar kapanacak ne o kadar açılacaklardı.” diyordu[Karal,1998:45].

Gazi 1924 yılında fese ve takkelere karşı kampanyanın başlangıç noktası olan İnebolu ve Kastamonu gezisinde ilk kez çarşaf giyme adetini ve kadına reva görülen koşulları sert ve keskin bir dille kınadı[Caporal,1982:647].

Atatürk 1925 yılında şöyle diyordu; “Kadınlarımızın, yüzlerini dünyaya göstermelerine izin verelim ve dünyayı daha yakın görüp tanıyabilmeleri için, gözlerini açmalarını sağlayalım. Bunda korkulacak hiçbir şey yoktur. Bu, önüne geçilemeyecek bir gelişmedir. Bu yolda atılacak olumlu adımlar, ulusumuz için daha tatmin edici ve başarılı sonuçlar almamızı sağlayacaktır.”[Tuncer,1989:170].

Mustafa Kemal'in kıyafet alanında başlattığı reformu eleştirme cesareti gösterenlere karşı cezai yaptırımlar getirilmiştir. Örneğin; Mersin'de çarşaf giyilmesi belediyenin bir kararıyla tümünden yasaklanmıştır. Bildiri çarşafın tüm sakıncalarını ortaya koyuyor kendilerini gizleme amacı haline geldiğini ileri sürüyordu.

İstanbul'da Şeyh Musa, vaazlarında cumhuriyet rejimini ve kadının kurtuluşu ve çarşafın kaldırılmasını eleştirdiği için ceza mahkemesi önüne çıkarıldı[Caporal,1982:648].

Atatürk'ün kılık-kıyafet inkılabı ile kadının peçeyi ve çarşafı atması gibi olaylar, Türk kadının ezik ve eşitsiz durumdan kurtarmış, onun erkeğin yanında onurlu, güvenli, bilgili ve sosyal bir varlık olarak, yaşamına yön vermesini sağlamıştır[Tümerdem,1986:151].

Atatürk, kadını sosyal hayattan uzaklaştıran, örtünme biçimlerine karşı çıkarak Türk kadınının, kendisine rahat hareket imkanı tanıyan bir kıyafet şeklini benimsemesini istemiştir. Aşırıya kaçan kıyafetleri de şu sözleri ile eleştiriyordu: “Kadınlık meselesinde dış görünüş ve kıyafet ikinci derecedir. Asıl mücadele alanı kadınlarımız için görünüş ve kıyafetle başarıdan daha çok, asıl başarılı olunması gereken alan ışıkla ,kültürle gerçek faziletle süslenmek ve donanmaktadır.” Bu sözleriyle kadınların kıyafetlerine ait görüşlerini açıklayan Atatürk bu konuda da yönlendirici bir role sahiptir[Kaplan,1998:182].

- Siyasi Haklar Verilmesinin Kadın Kıyafetlerine Etkisi:

II. Meşrutiyet döneminde, çarşaf ve peçenin kaldırılması için başlatılan mücadele Cumhuriyet döneminde başarıya ulaşıyordu. Alınan tedbirler ve yapılan konuşmalarda kamuoyu çarşaf ve peçenin kaldırılmasına hazırlanmıştır.

1930 tarihinde kabul edilen yasa ile kadınlara belediye seçimlerini katılma hakkı tanınmıştır. Yapılan seçimlerde oy kullanma sırasında meydana gelen bazı olaylar, çarşaf ve peçe meselesinin yeniden gündeme gelmesine sebep olacak ve bu konuyla ilgili tedbirler alınacaktır. Çarşaf ve peçe kullanılmasının yasaklanmasının sebepleri arasında şu gerekçeleri gösterebiliriz.

- Kötü niyetli kişilerin, suçlu ve kaçakların kadınların giydiği kıyafetleri kullanması.

- Kadınların, belediye seçimlerine katılıp oy kullanması sırasında peçeli kadınların kimliklerinin belirlenememesi.
- Kadınların kıyafetlerinden faydalanan bazı erkeklerin çarşaf ve peçe giyerek oy kullanabilecekleri ihtimali.
- Kimliği belirlenemeyen örtülü kadınlar birden fazla sandıkta oy kullanabilecekleri ihtimali [Kaplan,1998:183].

Bu amaçla, yerel nitelikli meclisler tarafından çarşaf ve peçenin giyilmesine karşı kararlar alınacaktır.

5 Aralık 1934 tarihli TBMM oturumunda, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınması kabul edilmiştir. Bu sırada alınan bir karar çarşaf ve peçenin kaldırılmasında etkili olmuştur. Bu madde de: “Rey verenlerden, rey verirken hürriyet ve şahsiyetleri belli olmayanların rey-i kabul olunamaz” kararıydı.

1935’li yıllarda, sırası ile Mersin, Trabzon, Rize, Antalya, Uşak, Ordu, Adana, Konya, Afyon, Maraş, Bolu... Şehir Meclislerinde de peçe ve çarşafı kalkması ve bunun yasaklar arasına girmesine kara verilmiştir. Bu meclisler çarşaf giyip peçe takan kadınlardan, para cezası alınmasına zabıtların böyle giyinen kadınlara rastladığı yerde çarşaf ve peçeden arındırmasına karar veriyordu. Halk evleri de çarşaf ve peçeye karşı mücadele etme kararı alıyordu. Muhalefete rağmen kadınların sosyal hayata katılması için, yapılan faaliyetler durmamış bu dönemde alınan kararları destekleyen çalışmalar ve yazılar dönemin belirgin özeliği olmuştur[a.g.e.,s.186].

3.6. BİR TÜRK KIZININ DÜNYA GÜZELİ SEÇİLMESİ

Batılı ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de güzellik yarışmaları düzenlenmeye başlandı. Bu yarışmaların ilkinin 1929 Mart’ında Cumhuriyet Gazetesi düzenledi. Yarışmanın seçici kurulunda, erkek ve kadın üyeler vardı[Caporal,1982:652].

31 Temmuz 1932 günü, Türkiye güzeli Keriman Halis Belçika’da yapılan yarışmada dünya güzeli seçildi[Perin,1981:123]. Burada özel olarak anlam taşıyan bir nokta şuydu ki dünya güzeli seçilen Keriman Halis son Şeyhülislamın torunundan başkası değildi.

Mustafa Kemal, bu seçmeyi yorumlamaktan ve ona ulusçu bir not eklemekten geri kalmadı. Ayrıca Türk gençliğinin kültürel ve ahlaksal değerinin taşıdığı çok daha büyük önem üzerinde durdu [Caporal,1982:652]. Gazi şöyle diyordu: “Türk ırkının, necip güzelliğinin daima mahfur olduğunu (korunduğunu) gösteren dünya hakemlerinin, bu Türk çocuğunun üzerindeki hükümlerinden memnunuz. Fakat Keriman hepimizin işittiğimiz gibi, söylemiştir ki o bütün Türk kızların en güzeli olmak iddiasında değildi. Bu güzel Türk kızımız ırkının kendi mevcudiyetinde tabi olarak tecali ettirdiği güzelliğini dünya hakemlerinin tasdiğiyle tanıtmış olmakla elbette kendini memnun ve bahtiyar addetmekte haklıdır. Türk gençlerine bu münasebetle şunu tahattür ettirmeyi (anımsatmayı) lüzumlu görüyorum. Müftehir olduğumuz (övündüğümüz) tabi güzelliğimizi fenni tarzda muhafaza etmesini biliniz ve bu yolda bir tekamülün mütemadi tahakkukunu (gelişmenin sürekli gerçekleşmesini) ihmal etmeyiniz. Bununla beraber asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliği tutmaktır.”[Karal,1998:47].

Bu önemsiz gibi görünen hareketin arkasında, kuşkusuz ki Atatürk vardı. Keriman Halis’in Avrupa dönüşü Simplan Ekspresiyle Türk hudutlarına girdiği zaman eline, kendisine “Ece ” diye hitap eden Atatürk’ün tebrik mesajı verildi. Ona kraliçe diye hitap etmek yerine sonradan soyadı olan Ece deyimini kullanmayı tercih etmişti[Göksel,1993:173].

Ne var ki Türk Hükümeti, ertesi yıl bu tür yarışmalarda gelenek olduğu üzere 1933 yılı Dünya güzellik yarışmasını Türkiye’de yapılması önerisini geri çevirmiştir[Caporal,1982:653].

3.7.TÜRK OCAKLARININ KADIN HAKLARININ KAZANILMASINDAKİ ROLÜ

Kadın hakları konusunda, aktif bir tutum sergileyen ve düzenlediği konferanslar ve yaptığı yayınlarla kamuoyunu etkileyen Türk Ocakları kadın haklarının kazanılmasında da önemli görevler üstlenmiştir. Türk ocakları, kadınlara siyasi hakların verilmesi sırasında, yapılan çalışmalarda yer alırken, ülke çapında da propagandalar başlatmıştı[Kaplan,1998:162].

Kadınımızın seçme, seçilme haklarından ilk defa 1926 yılında Trabzon Türk Ocağında, verdiği bir konferansta Süreyya Hulusi adında bir konuşmacı söz eder: “Türk kadını evinin hem kölesi ve hem hanımı olabilen bilgili ve vakur bir kadındır. Bu kadın aynı zamanda bilgi ve iffetle memleketin iktisat işlerine karışmalıdır” düşüncesindeydi[Hulusi,1981:516].

Onlar kadın ve erkeğin eşit olmasını isterken kadınların, aile içindeki önemini ön plana çıkaran fikirlere ağırlık vermektedirler. Türk Ocakları batılâşma hareketlerinde inkılapları desteklemiş, çarşafı peçe kullanılmasına karşı çalışmalarda, önemli roller üstlenmişlerdir. Kadınların eğitilmesine, çalışmasına, sosyal hayatta rol almasına gayret gösteren Türk ocakları ,inançta ve ruhta Atatürk icraatlarına sıkı bir bağlılıkla sarılmıştır.

Atatürk'te Milli Mücadele yıllarında toplanan ve dışarıdan gönderilen yardımların bir kısmını, Türk Ocaklarının emrine vererek, onların mücadelecı politikalarını desteklemiştir[Kaplan,1998:165].

3.8.TÜRK KADINININ SİYASİ HAKLARINI KAZANMASI

Türk tarihinde kadınlarımızın, yüzyıllardır süren kadınların evlenme, boşanma ve miras gibi kişisel haklar konularında erkeklerle eşit sayılmamaları, Medeni Yasanın yürürlüğe

girmesiyle sona ermiştir. Yargı önündeki tanıklıkta erkeklerle aynı değerde görülmemesi sorunu da usul yasalarıyla giderilmişti.

Geriye, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması gibi siyasal yaşamı büyük ölçüde etkileyecek ve biçimlendirecek bir sorun kalmıştı[Turan,1995:246]. 1919 Ağustos’unda kurulan Serbest Cumhuriyet Partisi tüzüğüne Atatürk’ün önerisi ile, kadınlara seçme hakkı tanınmasının savunulacağına ilişkin bir madde konmuştu[Turan,1995:247].

Kadınların, siyasal haklar kazanmaları ve seçim yasasının değiştirilmesinin tartışıldığı Büyük Millet meclisinin 3 Nisan 1923 günü yapılan oturumunun da tanıklık ettiği gibi büyük çaplı bir girişimdi.

O zamana değin, seçimler 1909 yasasının getirdiği düzenlemelere göre yapılıyordu. Oylama biçimi toprak temeline dayanıyordu. Her il, bir seçim bölgesi sayılıyor ve her vilayet her elli bin erkek nüfus için bir milletvekili seçiyordu[Caporal,1982:657]. Yasada değiştirilmek istenen birinci madde olarak, elli bin erkek nüfus yerine harpler dolayısıyla, erkek nüfus azaldığından yirmi bin kişi için bir mebus seçilmesidir[İnan,1968:251].

Bolu Milletvekili Turalı Hilmi Bey, gibi kimi milletvekilleri bu değişiklikten yararlanarak, özellikle Kurtuluş Savaşında oynadıkları büyük rol nedeniyle kadınların da hesaba katılmasını sağlamak istedi[Caporal,1982:657]. Turalı Hilmi Bey kadınların da bu nüfus sayımında yer almalarını istiyor, işte o zaman mecliste büyük gürültü ve tartışmalar başlıyordu. Öyle ki Turalı Hilmi Bey’in “Kadınlara seçilme hakkını verin demiyorum” diye açıklamasına rağmen müthiş bir reaksiyon içinde sözlerini tamamlanmasına dahi fırsat verilmiyordu[İnan,1968:251].

Hüseyin Avni Ulaş ise, gelecekte bu hakkın verileceği umudunu taşıdığını belirterek şu görüşü savunmuştu: “Bizde gelecek için bir fikir, bir cereyan vererek düşüncelerini hazırlamak zorundayız. Ve dilerim ki bu hak yırılmeden çok, alınacak bir haktır. Herhalde kadınlar da bu konudaki haklarını kendilerine layık gördükleri zaman bizden alırlar” diyordu[Turan,1995:246].

1924 Anayasasında, gerekli anayasal değişikliklerinin zamanda yapılmamış olması nedeniyle, 1927 seçimlerinde kadınlar aday gösterilememiş ve seçimlere katılamamışlardır[Doğramacı,1997:138]. Türk kadınının yeteneği, yeterliliği ve ülke işleriyle ilgili meşguliyetini ispat eden örnekler özellikle kurtuluş mücadelesinde az mıdır?

Özetle kadın, seçme ve seçilme hakkını kazanmalıdır

- Çünkü, demokrasinin mantığı bunu gerektirir.
- Çünkü, kadının savunacağı çıkarları vardır.
- Çünkü, kadının toplumda yapacağı görevler vardır.
- Çünkü, kadının siyasal haklarını uygulaması kendisi için yararlıdır[İnan,2000:116].

-Birinci Aşama:

1929-1930 öğretim yılında Afet İnan bu günün Konservatuarı olan Musiki Öğretmen Okulunda Yurttaşlık Bilgisi dersinde bir “Belediye Seçimi” uygulaması yaparken kız ve erkek öğrencileri beraberce çalıştırır. Buna bir erkek öğrenci: “Türkiye’de kadınlar belediye seçimine katılamazlar” diye itiraz eder. Haklıdır henüz kanun değişmemiştir. Köşkte o akşam yemek sırasında, geçen bu basit olay anlatılır[Göksel,1993:62]. Olaydan haberdar olan Mustafa Kemal ve İçişleri Bakanı olan Şükrü Kaya, bir yıldan beri TBMM’de görüşülmekte olan, kadınlara seçme hakkı verilmesi meselesinin gündeme getirileceğini vurgularlar.

O Akşam Atatürk, devlet adamlarını, Hukuk Mektebi hocalarını ve bu konuları tartışabileceği kimseleri Çankaya’ya çağırdı. Bunun yanı sıra ortaya atılan sorunların hukuksal yönleri konusunda görüş belirtmekle görevli, bir uzmanlar grubu kuruldu[Caporal,1982:697].

Belediyeler yasası tasarısının kadın hakları ile ilgili olarak değiştirilmesini isteyen önergeyi İçişleri Bakanı, Şükrü Kaya verdi. Önergeyi sunuş konuşmasında, Türk kadınının, ulusal yaşamın her alanında oynadığı rolü öven Bakan, kadının seçmen ve

yerel temsilci ödevlerini ciddiyet ve yeterlilikle yerine getireceğine kesin inancı olduğunu belirtti.[a.g.e.,s.702].

20.03.1930 tarihinde 316 milletvekilinin 198'inin kabul oyu ile yasa onaylandı[Kaplan,1998:191]. Nihayet 3 Nisan 1930'da kabul edilen Belediyeler Yasası ile seçme ve seçilme konusunda erkelerle kadınlar arasındaki ayrıcalık kaldırılmıştı. 18 yaşını bitiren her Türk vatandaşı, belediye seçimlerinde oy kullanabilecekti.Seçilme için gerekli yaş sınırı ise 25 olarak saptanmıştı. (3.ve 24.maddeler değiştirildi.)[Turan,1995:247].

Bu gelişmenin ardından o zamanın tek partisi olan CHP, kadınlardan da üye kabul etmeye başladı. Partiye ilk yazılan kadın parti müfettişi Hakkı Şinasi Paşanın kızı Resmiye Hanım İstanbul il örgütü üyesi oldu.

Yerel seçimler çerçevesinde kadınların haklarını Parlamento da oylanması vesilesi ile Türk Kadın Birliği 11 Nisan 1930'da Sultanahmet alanında bir açık hava toplantısı düzenlendi.Toplantının sonunda bir kadın yürüyüş kolu Taksim alanına değin yürüyerek Atatürk anıtına çiçek koydu[Caporal,1982:703].

Yeni Belediyeler Yasasına göre 6 Ekim 1930 günü yapılan seçimlerde Türk kadını siyasal hayatta ki "ilk" temsilcilerini belediye meclislerine gönderiyordu. CHP ile SCF arasında, çekişmeli bir şekilde geçen seçimler, yeni bir parti olan SCF'nin yenilgisi ile sonuçlandı. CHP listesinden Belediye Meclisine erkek adayların yanı sıra İstanbul'da 5, İzmir'de de 2 kadın aday girmiştir.

Türkiye'de ilk kadın Belediye Başkanı ise bu yasanın kabulünden tam 20 yıl sonra Mersin'den seçilecektir[Ünal,2001:64].

Atatürk: "Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasi zümreye dahil olmak arzusunu izhar ile memleketin milletin vatandaşlara tahmil ettiği vazifelerin hiçbirinden kendilerinin uzak bırakılacağını düşünmezler. Çünkü vazife mukabili olmayan hak mevcut değildir. "diyordu.[Karal,1998:48].

-İkinci Aşama:

26 Ekim 1933’de gerçekleşti. 1924 tarihinde köy yasasının 20. ve 25. maddelerini değiştiren yasa koyucu İhtiyar Heyeti seçiminde ve Muhtarın belirlenmesinde kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanındı[Caporal,1982:703].

Yasanın yürürlüğe girmesinden iki hafta sonra, Türkiye’nin ilk muhtarı seçiliyor ve göreve başlıyor. Aydın’ın Çine ilçesi, Demirdere köyünde muhtar seçimini “Gül Hanım” gene bir kadın tüm erkek rakiplerini alt ederek kazanmış, böylelikle Türkiye’nin ilk kadın muhtarı sıfatını almıştır.

-Üçüncü Aşama:

Türk kadınına siyasi hakların tanınmasında en son aşama milletvekili seçme ve seçilme hakkı idi. Atatürk bunu istiyordu ve etrafındaki hükümet adamlarına bu telkini yapıyordu. Kendisi münakaşaların lehte ve aleyhte olarak yapılmasını teşvik ediyordu[İnan,1968:256].

4 Aralık 1934 tarihinde, 191 milletvekili imzasını taşıyan tasarı, eski 10. ve 11. maddelerin yerine şu maddeleri öneriyordu:

- 22 yaşını bitiren “Kadın erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir.”
- 30 yaşını bitiren “Kadın, erkek her Türk, milletvekili seçilebilir”.
- Tasarı ayrıca seçim yasasının 2. maddesini değiştirerek her 20.000 nüfusa 1 milletvekili, ilkesi yerine her 40.000 nüfusa 1 milletvekili ilkesi getiriyordu
- Seçim yasasının 5. 11. 16. 28. ve 58. maddeleri tıpkı Anayasanın 10. ve 11. maddelerinde ki deyimleri içerdiğinden kadınları siyasal haklar dışında bırakmaktaydı. Dolayısıyla Anayasada yapılan değişikliklerle uyumlu olarak bu maddelerin değiştirilmesi gerekiyordu.

Tasarıyı sunuş konuşmasında İsmet İnönü, Kadının kurtuluşunun, Mustafa Kemal’in ulusa yaptığı büyük hizmetlerden biri olarak anılacağını ve şimdiki Meclisin en büyük

öväüncüñün de kadınlara erkeklerin sahip olduğu, siyasal hakların aynısını tanımış olmaktan geleceğini belirtiyordu[Caporal,1982:705].

317 milletvekilinden 258'inin oylamaya katıldığı meclis oturumunda kabul oyu verenlerin sayısı, 258 olarak tespit edildi. 1923'de kadınlara siyasal hakların tanınması meselesinin görüşülmesi, 1934'de sonuçlanmıştır. 11 yıllık bir zaman farkıyla kadına siyasete katılma hakkı verilmiştir[Kaplan,1998:191]. 6 Aralık 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasını manşetten duyurmuştur[Ünal,2001:65].

Böylece Türk kadınının, Türk erkeğı ile tam manasıyla eşit düzeye gelmesi sağlanmış olur.Kadınlarımızın sosyal yerlerini, siyasal haklarını kazanmalarını, onları Ortaçağın kalıbından çıkararak, çağdaş ve ileri ülkeler seviyesine, hatta bazılarının da üstüne çıkarmalarını temin etmiştir. Olay dünya çapında yankılar yaratır. Birçok ulusun kadını, bundan örnek alma çabasına koyulur[Göksel,1993:167].

Bu haklar, Türk kadını için vazgeçilmez haklardır. Türk kadını, ülkesinin yönetiminde erkeğı kadar söz sahibi olmalıdır. Bu, onun doğal hakkıdır. Unutulmamalıdır ki dünya kamuoyu Türk kadınının haklarına ilişkin bu durumu Türk inkılabını en belirgin özelliğı olarak kabul etmiştir[Tümerdem,1986:152].

Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını verilmesiyle ilgili görüşmeler sırasında da Büyük Millet Meclisi kürsüsünde söylenen gerçekler şunlardır: "Türk kadınına, bu hakkın bir lütuf olarak verildiğı kanaatinde değiliz. Kimse bu kanaatte olamaz bir memleketteki, yurdun her tarafı istilaya uğradığı zaman kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar. Memleketin geri kalan kısmını korumak ve beslemek için tarlanın kara toprağından yiyecek çıkarmaya çalışırlar. Elbette bu varlıkların yurdun her köşesinde söz söylemeye hakları vardır"[Feyzioğlu,1986:597].

Türkiye'de bu gelişmeler olurken, Kadın Hakları Meselesi'nde kıyaslama yapmamız gerekirse, Dünya devletlerinin bu gelişmeleri farklı zamanda yaşadıklarını görürüz:

- İngiltere, 1902’de kadına seçim hakkı verdi[İnan,1973:56].
- Finlandiya’da ,1906’dan beri 24 yaşında bulunan erkek ve kadın seçme hakkına sahiptir.
- Norveç te, 1907’den beri 25 yaşını dolduran kadın oy verme hakkına sahiptir.
- Danimarka da ,1915’ten beri 25 yaşını dolduran kadın oy verme hakkına sahiptir.
- Almanya da, 1918’en beri 25 yaşını dolduran kadın oy verme hakkına sahiptir.
- İsveç’te, 1919’dan beri 25 yaşını dolduran kadın oy verme hakkına sahiptir.
- Polonya’da, 1921’den beri 20 yaşını dolduran kadın oy verme hakkına sahiptir.
- Çekoslovakya’da, 1920 Anayasası kadına seçme ve seçilme hakkını vermiştir[İnan,2000:114].
- İtalya ve Fransa gibi Avrupa’nın gelişmiş toplumlarında kadınlara siyasi haklarının II. Dünya Savaşı’ndan sonra verildiği göz önüne alınırsa, bu alanda yapılan inkılabın değeri daha iyi ortaya çıkar
- Fransa’da ilk kadın Bakan,1936’da atanmıştı.
- İtalya’da Parlamentoda kadınlar ilk kez 1948 yılında temsil edildi.
- Japonya’da kadınlar bu hakkı 1950’de elde ettiler.
- İsviçre’de ise bu hakları ancak 1971’de elde ettiler[Tuncer,1989:169].

Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmesi Atatürk reformlarının bir sonucudur. Üç aşamada sağlanan bu haklar ile Türk kadını siyaset sahnesinde kendine yer bulabilmiştir[Doğramacı,1998:217]. Atatürk’ün önderliğinde bu haklara sahip olan Türk kadınları ulu öndere daima şükranlarını sunmuşlardır.

Atatürk, büyük bir komutan ve yetkin bir siyasal lider olmasının yanı sıra, aynı zamanda kadın hakları alanında da bir inkılâpçı ve ilerici olarak tanınır Şunu kabul etmek gerekir ki, başka hiçbir ülkede hiçbir siyasal lider kadınlara, erkeklerle eşit ekonomik, sosyal ve siyasal haklar sağlamak için bu denli uğraş vermemiştir[Tuncer,1989:167].

4.BÖLÜM

1933 SONRASI TÜRK KADINI

4.1.SİYASİ ALANDAKİ GELİŞMELER

8 Şubat 1935'te yapılan iki dereceli seçimle 5.Dönem T.B.M.M.de 18 Kadın Milletvekili yer aldı.Bunlar Türk kadınlarının siyasi hayattaki ilk temsilcileri idi.

Adı	Seçim Bölgesi	Mesleği
Mebrure Gönenç	Artvin	Belediye Meclis Üyesi
Satı Çırpan	Ankara	Kazan Köyü Muhtarı
Şükran Örs	Antalya	Öğretmen
Sabiha Gökçül	Balıkesir	Öğretmen
Şekibe İnselen	Bursa	Çiftçi
Hatice Özgener	Çankırı	Öğretmen
Huriye Öniz	Diyarbakır	Öğretmen
Fatma Memik	Edirne	Doktor
Nakiye Elgün	Erzurum	Öğretmen
Benal Nevzat Arıman	İzmir	Belediye Üyesi
Ferruh Gübgüb	Kayseri	C.H.P. İdare Heyeti Üyesi
Bahire Bediz Morova	Konya	Belediye Üyesi
Mihri Pektaş	Malatya	Öğretmen
Meliha Ulaş	Samsun	Öğretmen
Esmâ Nayman	Seyhan	Öğretmen
Sabiha Görkey	Sivas	Öğretmen
Seniha Hızal	Trabzon	Öğretmen

[Kaplan,1998:205].

Milletvekili adaylarının büyük çoğunluğu, mesleklerinde öncü başarılı ve batıyı simgeleyen kültürlü kadınlardı.Kadın Milletvekili adaylarının Türk İstiklal Savaşını desteklemiş, milliyetçi aktif kadınlar arasından seçilmesine özen gösterilmişti.

Yeterli eğitimleri bulunmasa da Mecliste görev yapan kadın Millet vekillerimiz de bulunmaktadır.Ev Hanımlığı haricinde, çiftçilikle uğraşanlar dahi vardı. Satı Çırpan, Şekibe İnel, Ferruh Gübgüb örnekleridir[a.g.e.,s.202].

Meclise, 1935 yılındaki seçimlerde katıldıktan sonra, birkaç dönem milletvekilliği yapan bayan millet vekillerimiz bulunmaktadır. Bunlar Mebrure Gönenç, Nakiye Elgün, Mihri Pektaş, Meliha Ulaş'tır.

Aşağıdaki tabloda 1935'ten beri değişik yasama dönemlerinde parlamentoya giren kadın milletvekili sayısı belirtilmektedir.

Seçim Yılı	Parlamentar Sayısı	Kadın Parlamentar Sayısı	Toplam İçindeki Payı
1935	395	18	4,6
1939	400	15	3,8
1943	435	16	3,7
1946	455	9	2,0
1950	487	3	0,6
1954	535	4	0,7
1957	610	7	1,1
1961	450	3	0,7
1965	450	8	1,8
1969	450	5	1,1
1975	450	6	1,3
1977	450	4	0,9
1983	400	12	3,0
1987	450	6	1,3
1991	450	8	1,8

Kadın milletvekillerinin sayısı ve yüzdesi Mustafa Kemal dönemindeki düzeyine hiçbir zaman ulaşmamıştır. Bu sayı ve yüzdeler İsmet İnönü döneminin sonlarına doğru

düşmeye başlamış ve bu, Demokrat Parti döneminde daha da hızlanmış sonunda düşük bir düzeyde durağanlaşmıştır[Caporal,1982:729].

Türk kadınının, siyaset sahnesinde daha az temsil edilmesinin temel üç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki: Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı itibariyle egemen gücün erkeğin elinde olmasıdır. Bir diğer sebebi ise: kadın eğitiminin yetersiz olmasıdır. Son olarak da: toplumsal şiddet olaylarının kadın kesimine daha fazla etki etmesini söyleyebiliriz.

Çoğu batı ülkesinden, daha önce siyasal haklarını elde eden Türk kadını aynı şekilde batılı kadının eriştiği parlamenter sayısını meclisinde tutturamamıştır. Örneğin İsveç meclisinin parlamenter kadın oranı %38,1, Danimarka'da %30,7 iken bu rakamlar İtalya'da %12,9, Fransa'da %5,7 gibi oranlardadır. (1992) Bu ülkelerden İtalyan kadınının siyasete katılımı 1945'de olmasına rağmen parlamentosunda %5,7 gibi bir orada kadın parlamenter bulunduğu göz önüne alınırsa Avrupa ülke kadınlarının zamanlarını Türk kadınlarından daha olumu kullandığını söyleyebiliriz[Doğramacı,1998:218].

Türkiye'de milletvekilliği görevini en iyi şekilde yapabilecek pek çok kadın bulunduğu şüphe götürmez Ancak adaylığın gerektirdiği parti içi ve partiler arası mücadeleler bazı adaylarımıza çekici gelmediği gibi, kadınlarımıza da çekici gelmemektedir[Feyzioğlu,1986:599].

Diğer taraftan oy verme konusunda, Türk kadını çok daha ilgilidir. Daima seçimlere erkekten fazla katılır. Mesela 1953 seçiminde oy verenlerin %47,84'ü erkek iken, %52,16'sı kadındır. 1963 seçiminde de hemen hemen aynı seviye korunmuştur. Seçmenlerin %47,85'i erkek %52,15'i kadındır [Göksel,1993:168].

Bayan parlamenterlerimize; aile ,sağlık, eğitim, gençlik, çalışma, emeklilik, sosyal güvenlik gibi komisyonlarda fazlaca görev verilmiştir. 1935-1960 yılları arasında 56 komisyonda görev alan bayan parlamenterlerimizin görev aldıkları komisyonlardan 22'si sosyal işler, 16'sı ekonomik ve teknik, 11'i idari, 7'si siyasidir [Kaplan,1998:202].

İlk kez bakan olan kadın 1971’de yalnızca 11 ay süreyle de olsa Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nda oturan Türkan Akyol’dur[Caporal,1982:730]. 1991 genel seçimleri sonucunda Türkiye de ilk kez bir kadın Başbakan seçilmiştir.

1995 yerel seçimlerine göre kadın ve erkek sayıları arasında çok önemli farklar olduğu görülmektedir. Buna göre Belediye Başkanı kadın oranı %0,7’iken, erkek oranı %99,53, belediye meclisine seçilen kadın oranı %0,98, erkek oranı %99,02, il Genel Meclisine seçilen erkek oranı %99,21, kadın oranı ise %0,79’dur[Doğramacı,1997:140].

Atatürk: “Bir memlekette yaşayan vatandaşların her biri, o memleketin idaresiyle yakından ilgilenmelidir.” demiştir.Bu söz her vatandaşın, kadın ve erkeğin söz ve düşünce sahibi olması demektir[Arıburnu,1973:482].

Bizim Türkiye’de gözlemlediğimiz, kadının siyasal yaşamda ki durumu tek başına bağımsız bir olay değildir.Erkeklerle hemen hemen eşit bir kültür düzeyleri olan mesleksel dünya ile geniş ölçüde bütünleşmiş, dışarıya dönük bir toplumsal yaşam süren, çağdaşlaşmış batılı ülkelerin kadınları bile siyasal yaşamla bütünleşmede sıkıntılarla karşılaşlıyorsa, bu sorunun kadın için özellikle de, köylü kadını, kasabada yaşayan kadın için ne kadar karmaşık görüneceği açıktır[Caporal,1982:731].

Türk Kadınlığının siyasal ideali olan bu hakka sahip olmayı isteyen kadınları, sosyal ve siyasal fikir ve terbiyede her gün daha ziyade yükselmeye çalışmaları gerektiği de unutulmamalıdır. Kadınlar ancak siyasal terbiyeye sahip oldukları zaman gerçek hür olduklarını hissedebilirler. Ancak bu taktirde çocuklarına hürriyetini kutsallığını aşılayabilirler[İnan,2000:115].

4.2. İLK TÜRK KADIN PİLOT

Atatürk manevi kızlarından olan Sabiha’ya “Gökçen” soyadını vermişti. 1935 tarihinde Türk kuşu Sivil Havacılık Okulu kurulmuş ve Sabiha Gökçen Atatürk’ün yalnız rızası

ile değil, teşviki ile de ilk Türk kızı olarak planrc, paraşt ve sivil pilot brvelerini almıştır[Göksel,1993:173].

Bu sınavlar sırasında, bu zamana kadar yapılan uçuşlar sağa sola sapmadan dosdoğru gitmekten ibaretti. Halbuki bayan Sabiha ilk defa olarak viraj almıştı. Yani sağa ve sola doğru sapma hareketlerini yapmıştı[Birsen,1981:523].

Gökçen, Hava Kuvvetlerimizin pilotlarının yetiştirildiği, Eskişehir Hava Okulu'nda eğitim ve öğretime başlar. Atatürk şahsen bu eğitimi Yakından izler ve bir subaydan farksız olarak Askeri pilot ve Rasıt Brvelerini almasını ister.Böyle de olur [Göksel,1993:173].

İlk Türk Kadın Pilot, Sabiha Gökçen yüzbaşı rütbesiyle orduda görev aldı ve 16 Haziran 1938 günü tek başına uçakla Balkan turnesi yaptı [Perin,1981:123]. Dersim Harekatına katılarak, Dünya üzerinde hava harekatına katılan ilk kadının bir Türk kadını olması gibi bir unvan aldı.

4.3.EğİTİM - İş HAYATI

Haseki Hastanesinde asistan olarak çalışmakta olan Suat Rasim Hanım bir heyet huzurunda operatörlük imtihanını vermiş ve ilk kadın operatörümüz olmuştur.(Son Posta 17.03.1934)[Topçuoğlu,1984:5-9].

Atatürk'ün kadının eğitimine verdiği önem ve ona duyduğu güven sürekli devam etmiştir. Atatürk'n Anıtkabir'inin kontrol mühendisi, Rumeli Hisarı'nın restorasyon mimarı da birer Türk Kadınıdır[Göksel,1993:164].

1924'te kurulan "Musiki Muallim Mektebi" 1940'da "Devlet Konservatuarı" haline getirildi. 1943'te ilk tiyatro ve opera sanatkarlarımız bu kaynaktan mezun oldular.

Türkiye de kırsal kesime devlet eliyle giden ilk hizmet, eğitimidir.1935 yılında okullu olan köy yüzdesi %14'tür. 1980'lerin başında ise okulu olmayan köy kalmamıştır.

1935'te kırsal kesimde erkeklerin %17'sinin, kadınların ise yalnızca %4'ünün okur-yazar olduğu görülmektedir. Bu oran 1985'te %69, 1990'lı yıllarda ise %75'e yükselmiştir. Bu oranlar gidişin iyi olduğunu göstermesine rağmen 21.yy 'da halen okuma yazma bilmeyen insanın bulunması karamsar bir düşünceye sevk etmektedir. Bu oranların Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında da farklılıklar göstereceği de ayrıca üzerinde durulması gerekli noktalardandır[Doğramacı,1998:218].

1980 sonrası Türk ekonomisinin canlanması ile alınan cesur kararlar kadının eğitimi ve istihdamı konusunda da önemli gelişmeler sağlanmıştır. 1988 istatistiklerine göre kamu personelinin %30,5'ini kadın kesimi oluşturmaktadır. Yargıtay da %5'i, Danıştay da %8 ve Sayıştay da %3,8 gibi oranlarda kadın üyelerin olduğunu görüyoruz.

Kadının kamu bürokrasisinde fazlaca yer aldığı alanlar iki meslek gurubunda yoğunlaşmaktadır: Bunlardan biri Milli Eğitim, bir diğeri Sağlık Hizmetleri'dir. 1988 verilerine göre Milli Eğitim Bakanlığındaki personelin %42,5'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bunların %37,5'nin de öğretmen olarak hizmet verdikleri görülmektedir. Sağlık hizmetlerin de ise: çalışanların %19,5'ini kadınlar oluşturmakta ve bu kadınların %86'sının hemşire ve ebe olduklarını görmekteyiz.

1985 D.İ.E verilerine göre belli bir eğitim düzeyine ulaşmış Türk kadınları; bilimsel ve teknik eleman ve serbest meslek sahibi %29, müteşebbis ve üst kademe yöneticisi %0,6, şahsi hizmetler %0,8 gibi oranlarda Türk ekonomisine hizmet sunmaktadırlar[a.g.e.,s.220].

Atatürk "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Türk kadının katkılarını görmekten çok duygulanarak, Türk Milletini kadını ve erkeği ile birlikte çağdaşlık, uygarlık düzeyine ulaştıracak adımlar atmıştır. Günümüzde eğitimin hemen her dalı Türk kadını için açıktır. Bilimsel gücünü kanıtlayan kadınlarımız azımsanmamalıdır. Kadın, siyaset alanında az sayıda da olsa söz sahibidir, etkindir. Kadın teknik alanda olduğu kadar

sanayi ve ticaret alanında aktif ve başarılıdır. Kamu ve özel kuruluşlarımızda erkek kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

İnce ve duygulu özelliği, Türk kadınlarını sanat dünyasında değişik dallarda uluslararası üne kavuşturmuştur. Kalem, fırçasını ustalıkla kullananlarımızın müzikle yoğrulmuş yaşamlarıyla gururlandıklarımızın, çamura, mermere yaşam verenlerimizin ünleri artık ülke dışına yayılmıştır. Sosyal hizmet alanında kadın uluslararası düzeyde oluşturduğu dernekler ile gönüllü çalışmalarını gerçek mesleği ile birlikte zorlanmadan yürütebilmektedir[Tümerdem,1986:153].

SONUÇ ve ÖNERİLER

Atatürk'e ait her inkılap birbirine benzer vasıflar taşır. Her biri tarihi bir kıymette, zamanla kıymeti artacak üstünlüktedir. Hangi tarafından ele alınırsa faydalı, tesirleri geniş ve teker her birimizin hayatına dokunur.

Büyük bir adamın bütün eserini, eserinin bir parçasında görebiliriz. Türk kadınına verdiği şerefli yerden bütün Türk İnkılabını görebiliriz[Eldeniz,1956:741].

Atatürk'ün kadına dönük zihinsel güvenç ve inançlarının ilk uygulaması, yani soyuttan somuta dönüşmesi ve geçişi; Ülkeyi gençlere, gençleri ise annelerine teslim etmekle olmuştur. Çeşitli söylev ve demeçlerinde kadını ilk aşamada bir anne ve sırasıyla bir eş, bir öğretmen, bir sanatkar olarak görür ve uygular[Doğramacı,1997:145].

Kadının kurtuluşu ve özgürleşmesi, esas olarak bir önderin istencinin ürünü olmuştur. Gerçi bir seçkinler katmanı ona yardım etmiştir. Ancak bu seçkinlerin hepsi böylesine köktenci bir reformun gerekliliğini her zaman görememişlerdir. Oysa Kurtuluş Savaşının bitiminden sonra, ülkesinin tepeden tırnağa değiştirmeyi, onun kültürel ve tinsel mirasını, birikimini yeniden biçimlendirmeyi ve kişiliği yenilemeyi amaçlayan bir hareketi başarıya ulaştırmak için Mustafa Kemal'e yalnızca ve yalnızca on beş yıllık bir zaman verilmiştir.

Atatürk çok erken öldü. İsmet İnönü'nün tartışılmaz niteliklerine karşı 1938'de "insan-üstü olandan insana" düşülmüştür. Ve 1950'den sonraki partiler rejimi demokratik planda bir kazanım olsa bile, çoğu zaman oy kaygısından hareketle zaten tüm kefelere kendisini kabul ettirmiş olmaktan uzak bulunan bir yenileşme yürüyüşünü yavaşlatmıştır[Caporal,1982:737].

Günümüzde kadının aile içindeki önemli rolü kesintisiz devam etmektedir. Kültürel değerleri, çocuklara aktarma yanında onların kontrolünü de kadın üstlenmektedir. Kadının görev ve sorumluluklarındaki bu artışa karşılık kadının toplumsal statüsü Cumhuriyetten günümüze istenen düzeye yükselmemiştir. Çünkü her şeyden önce,

teknolojik değişmenin yaşandığı Türkiye’de değişen toplumsal yapıda kadının layık olduğu konuma ulaşması için gerekli bilgi ve becerileri tüm kadınlar aynı derecede elde edememişlerdir[Doğramacı,1998:218]. Türkiye’de kadın evreni bir bölgeden ötekine önemli ölçüde farklılık gösterir. Toplumsal sınıflara ve kuşaklara göre temelli ayrılıklar vardır[Caporal,1982:735].

Kırsal kesim kadının, çok küçük bir kısmı orta ve yüksek öğrenime devam etmektedir. Kırsal kesimdeki öğrenim düzeyi düşük olan kadınların doğurganlık oranının yüksekliği, bu yöre kadınının gelişim seviyesini engelleyen faktörlerdendir. Doğurganlığın eğitim düzeyi ile yakın ilişkisi vardır. Türkiye’de nüfus artışının %2’den yüksek olması, kadın - erkek bireylere, eğitim hizmetlerinin yeterli seviyede verilememesine sebep olmaktadır [Doğramacı,1998:218].

Türkiye her yerde acısını çektiği kötülüklerin bilincine varmaktadır. Bunlardan biri de kadının tutsaklığı ve köleliğidir ve bu kötülüklerle uygun gelecek çözümleri aramaktadır[Caporal,1982:740].

Kadın Haklarının gelişme serüvenini tamamlarken son olarak da Medeni Kanunda yapılan son yeniliklerden bahsetmek istiyorum; Medeni Kanunda yapılan değişikliklerden, kadınla ilgili olan bazı maddeler aşağıda sıralanmıştır;

-Madde 124: Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Olağanüstü durumda bu yaş 16 dır.

-Madde 186: Eşler oturacakları konutu beraber seçerler.

-Madde 187: Kadın evlenmekle kocasının soyadını alır. Ancak evlenme memuruna veya daha sonra ,Nüfus İdaresine yapacağı yazılı başvuru ile kocasının soyadı önünde önceki soyadını kullanabilir.

-Madde 192: Eşlerden her biri meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir[Yeni Türk Medeni Kanunu,2002].

Ne olursa olsun izlemeye çalıştığımız Türk kadınının kurtuluş öyküsü bitmemiştir, tamamlanmamıştır. Ulusun zinde güçleri, en azından bunların önemli bir bölümü tüm olumsuzluklara ve engellere rağmen Kemalizm'in ilkelerine ve onun, kadını, erkeğin tutsağı yapan toplumsal ve dinsel geleneklerin tüm ağırlığından ve yükünden Türkleri kurtarma isteğine bağlı kalmışlardır.

Biz Türk kadınları olarak, yapabileceğimizin en üstünü yapmak, Atatürk'e karşı vicdan borcumuzdur. Çünkü bu kutsal vatanda Ata, kadına saygı göstermiştir. Kadını saymayı, ona yer vermeyi, ona kulak vermeyi bu millete öğretmiştir[Arıburnu, 1973:482].

KAYNAKLAR

Kitaplar

- ADEM, Mahmut**, Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, İstanbul-2000.
- AKŞİN, Sina**, Jön Türkler ve İttihad Terakki, İstanbul-1987.
- AKŞİN, Sina**, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt:I, Ankara-1998.
- ARMAOĞLU, Fahir**, 19.yy. Siyasi Tarihi (1789-1914), Ankara-1999.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı**, Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Ankara-1986.
- BELEN, Fahri**, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara-1983.
- BOZKURT, Gülnihal**, Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi (1839-1939), Ankara-1996.
- CAPORAL, Bernard**, Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını, Ankara-1982.
- DİNÇSOY, Ömer**, 2000’e Beş Kala Türk Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış, Ankara-1995.
- DOĞRAMACI, Emel**, Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü, Ankara-1997.
- ENGİNÜN, İnci**, Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi, İstanbul-1995.
- EVŞİLE, Mehmet**, Atatürk’ün Söylev ve Demeçlerinin Konular İndeksi, Ankara-1999.
- FİDAN, Nurettin, Münire ERDEN**, Eğitime Giriş, İstanbul-1996.
- GÖKALP, Ziya**, Türkçülüğün Esasları, İstanbul-1990.
- GÖKSEL, Burhan**, Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Ankara-1993.
- İNAN, Afet**, Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler, Ankara-1968.
- İNAN, Afet**, Tarihten Geleceğe, Ankara-1973.
- İNAN, Afet**, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal’in El Yazıları, Ankara-2000.
- JAESCHKE, Gotthard**, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ankara-1989.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, Türk Milli Kültürü, İstanbul-1993.
- KAPLAN, Leyla**, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını, Ankara-1998.
- KARAL, Enver Ziya**, Atatürk’ten Düşünceler, Ankara-1998.
- KİLİ, Suna**, Atatürk Devrimi, Ankara-1998.

- KUDRET, C.,** Ziya Gökalp, Ankara-1963.
- KURNAZ, Şefika,** Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını, Ankara-1990.
- KURNAZ, Şefika,** Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları, İstanbul-1993.
- MİSİROĞLU, Aynur,** Kuva-i Milliye'nin Kadın Kahramanları, İstanbul-1976.
- ONAY, Ahmet Talay,** Milli Mücadele Yazıları, İstanbul-1995.
- ÖZALP, Kazım,** Milli Mücadele, Cilt:I, Ankara-1998.
- ÖZDEN, Mustafa,** II. Meşrutiyet'in İlanı Öncesi ve Sonrası, İstanbul-2000.
- PERİN, Cevdet,** Atatürk Kültür Devrimi, İstanbul-1981.
- SAFA, Peyami,** Türk İnkılabına Bakışlar, Ankara-1981.
- SONYEL, Selahi,** Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, Cilt:I, Ankara-1995.
- TANSEL, Fevziye Abdullah,** İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız, Ankara-1991.
- TANSEL, Selahattin,** Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt:I, İstanbul-1991.
- T.B.M.M.ve C.H.P. Kurultaylarında; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri ,** Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara-1997.
- TOPÇUOĞLU, Orhan,** Cumhuriyet Döneminde Olaylarda ve Mesleklerde Basınıımızda Yer Alan İlk Kadınlar, Ankara-1984.
- TUNAYA, Tarık Zafer,** Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul-1995.
- TURAN, Mustafa,** Yunan Mezalimi, Ankara-1999.
- TURAN, Şerafettin,** Türk Devrim Tarihi III. (1923-1938) , İstanbul-1995.
- Türk Medeni Kanunu,** İstanbul-2002.
- UÇAROL, Rıfat,** Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul-1995.
- ÜÇÖK, Coşkun, Ahmet MUMCU, Gülnihal BOZKURT,** Türk Hukuk Tarihi, Ankara-1996.

Makaleler

- ARIBURNU, Perihan,** "Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadını", Belleten, Sayı:XX /80, 1956.
- AĞAOĞLU, Tezer,** "Bizde Kadın", Atatürk Devri Fikir Hayatı II., Ankara-1981.

- BİRSEN,V.**, “Türk Kadını Havacılıkta da Harikalar Yapacak”, Atatürk Devri Fikir Hayatı, Ankara-1981.
- CUMBUR, Müjgan**, “Ziya Gökalp ve Kadın”, Türk Kültürü Bibliyografyası, Sayı:IV / 37,1965.
- DOĞRAMACI,Emel**, “Atatürk ve Kadın Hakları”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Ankara-1988.
- ELDENİZ, Perihan Naci**, “Atatürk ve Türk Kadını”, Belleten, Sayı:XX / 80, 1956.
- ENGİNÜN, İnci**, “ Milli Mücadele’de Türk Kadını”, Türk Kültürü Bibliyografyası, Sayı:XXI / 233, 1982.
- ESKİ,Mustafa**, “Kastamonu’da Yapılan İlk Kadın Mitingi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:9, Sayı:27, Ankara-1989.
- FEYZİOĞLU, Turhan**, “Atatürk ve Kadın Hakları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:2, Sayı:6, Ankara-1986.
- “Halide Edip Adıvar”**, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi, Cilt:2, İstanbul-1987.
- HULUSİ, Süreyya**, “Konferans”, Atatürk Devri Fikir Hayatı II, Ankara-1981.
- İÇLİ, Tülin**, “ Atatürk ve Türk Kadını”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:9, Sayı:25, Ankara-1992.
- KOCATÜRK, Utkan**, “Atatürk ve Aile”, Atatürkçülük II, İstanbul-1997.
- OĞUZKAN, Turhan**, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim”, Atatürkçülük II, İstanbul-1997.
- TEKELİ, Şirin**, “Kadın”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:5, İstanbul-1990.
- TUNCER, Hüner**, “Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:6, Sayı:16, Ankara-1989.
- TÜMERDEM, Yıldız**, “ Atatürk ve Çağdaş Türk Kadını”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:3, Sayı:Ankara-1986.
- ÜNAL, Ertan**, “Kadınlar Politika Sahnesinde”, Popüler Tarih Dergisi, Sayı:16, İstanbul-2001.

ÖZGEÇMİŞ

1975 Yılında Adapazarı'nda doğdu. İlkokulu Cumhuriyet İlkokulunda bitirdi. 1989 yılında Ozanlar Ortaokulundan mezun oldu. 1992 yılında Atatürk Lisesini bitirerek, 1993 yılında İstanbul Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü Tarih Anabilim dalında yüksek öğrenimine başladı. 1997 yılında bu okulu bitirdi. Aynı yıl Hendek Fatih İlköğretim Okulunda öğretmenliğe başladı. 1999 yılından itibaren Adapazarı Figen Sakallıoğlu Anadolu Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

